

Kuran'daki *Salât* ve Namaz Araştırması – 1

Salât Ayetleri

Selim Çalışkan

Temmuz 2020

gerceginkitabi.wordpress.com/about

gerceginkitabi.com/about

Bu okuduğunuz, bütünlenmiş bir çabanın sonuç raporu değildir. Sürmekte olan bir çalışmanın ara raporudur. Pek çok kişinin kendi aklıyla, temiz akılla Kuran'ı anlama çabası içine giriyor ve girecek olması beni bu çalışmayı sonuçlandırmadan yazmaya itti.

Şimdi *salât*tan söz ettiğini anladığım ayetleri sırayla yorumlayıp *salât*ın ne olduğu konusundaki kararımı destekleyecek çıkarımlarımı ve karşı tezlerin çürütmelerini sunacağım. Kitap sırasıyla gitmenin yanlış bir yöntem olduğunu düşünüyorsanız “Kuran'ın İniş Sırası Yanlış Mı?” yazıma başvurunuz. *Salât*ın ne olduğu konusundaki tezleri kısaca özetleyeyim:

“*Salât* namazdır.”

“*Salât* bazı yerlerde namaz, bazı yerlerde Allah'ın yasasını uygulamaktır (veya aynı anda ikisidir).”

“*Salât* toplumsal yardımlaşma ve/veya dayanışmadır.” (yanlış bir sözcük kullanarak “destek” diyen de var)

“*Salât* bağlantıdır. Kişinin günde beş kez veya sürekli olarak yaratıcısıyla bağlantılı olmasıdır.”

“*Salât* basitçe dua demektir.” Bu tezi ayrıca yapacağım dua kavramı incelemesinde çürüteceğim.

Arapça *SLV* sözcük kökünün ve *es salât*, *salla*, *musalli* türevlerinin geçtiği 99 yere X koysak, yani sözcüğü bütününü perdelese bile bu X'leri içeren ayetlerin kitabın bağlamında anlaşılabilir olması gerekir. Çünkü anlıyoruz ki bu X, kitabın odak kavramlarından biri. Kuran'a aşına olanlar biliyor ki odak kavramlar türlü biçimlerde yeniden anlatılıyor. Böylece kitabın mesajını örtme çabalarına rağmen anlaşılabilmesi sağlanıyor. Elçilerin asıl derdini, yani mesajın özünü, yani Kuran'ın anafikrini anladıktan sonra yan kavramları keşfetmek, davranış kurallarını, yol alma ilkelerini belirlemek daha kolay olacaktır. Başka türlü söylersek, Elçilerin derdini anladığımızda uygar insanlar olarak neyi **çok yanlış** yaptığımızı anlamış olur ve yapmamız gerekenleri kendi çabamızla bile az çok çıkarsayabiliriz. Yani tersten gidip, önce yaşamımızdaki boşluğu keşfedip bu kitabın bu boşluğu doldurma iddiasında oluşunu anlamaya çalışabiliriz. Bu X, hiç kuşkusuz ki boşluğu doldurabilmemizi sağlayacak bir şey olmalıdır. Sözcüğe verilen anlamın sağlamasını buna göre yapmamız gerektiğini düşünüyorum.

Ulaştığım sonucun tek cümlelik özetini bu aşamada yapmaktan çekiniyorum. Çünkü bence bu konuda gerekçeler, en az sonuç kadar önemli. Sonuca bakıp sayfayı kapatmayı düşünenleri bu konuda uyarıyorum. *Salât*, Elçilerin bildirdiği mesajı öğrenme ve uygulama işidir. Gördüğünüz gibi bir cümleye kısaltınca yetersiz ve bulanık bir tanım oldu... Yanlış anlamamanın büyüklüğüyle doğru orantılı olarak bu yanlış anlamayı düzeltmek için göstermemiz gereken çaba da büyük olmalı. Bu yüzden yazı uzun. Alışık olmayan için yorucu olabilir. Size tavsiyem, gözünüzde büyütmeyin. Sindire sindire okuyun. *Salât*ın anlamıyla ilgili herhangi bir savın ancak böyle uzun açıklamalarla savunulabileceğini bilin. Çünkü Kuran'da altı binin üzerinde ayet var. Bunların bir kaçını açıklar gibi yapıp kitabın geri kalanına dokunmadan geçen kısacık açıklamalar konusunda temkinli olun.

Bazı ayetlere yalnızca numarayla gönderme yapmak zorundayım yoksa beş yüzün üzerinde ayetin metni, yazıyı okunabilirlikten çıkarır. Bir Kuran çevirisini açık bulundurun. Bunu yapamıyorsanız yazıyı gerceginkitabı.com adresinden okumanız daha kolay olacaktır.

Mükemmel bir çözüm beklemeyin; *salât* kavramını anladığımı düşünsem de Kitap'ı bütünüyle anlamaktan uzağım. Çözemediğim yerleri açıkça bildireceğim. Köşeli parantez içindekiler benim eklemelerimdir.

Ayetleri irdelerken *salâta* sıklıkla yakıştırılan yukarıdaki aday anlamların uygun olup olmadığını değerlendirmeyi size bırakıyorum. Ben her aday anlamı her ayette tek tek çürütmeye çalışmayacağım.

1:6 “Dosdoğru yola erıştır bizi!”

Salât ayetlerini incelemeye bu ayetten başlıyoruz. Yazı bittiğinde umuyorum ki nedeni daha iyi anlaşılacak. Elimizde tuttuğumuz kitap Tanrı'ya yapılan bir çağrıyla başlıyor. Birileri Tanrı'dan kendilerine yol göstermesini istiyorlar.

2:2-3 İşte Kitap! Onda kuşku yoktur. Sorumluluk bilinci taşıyanlar için yol gösterendir. Onlar, gizli gerçeklere inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar; kendilerine geçimlik olarak verdiklerimizden de yardımlaşmak amacıyla paylaşırlar.

Sayfayı çevirip ikinci sureye geçtiğimizde çağrıya “İşte, Kitap” diye yanıt verildiğini görüyoruz. Kitabın kalanında böyle bir diyaloga rastlamayacağız. Elimizde tuttuğumuz kalın kitap baştan sona bu çağrıya verilen yanıtmış demek ki. Bu yol gösterici kitabın kimlere yol göstereceği de açıklanıyor. Olumsuzdan henüz söz edilmeden bir ayırım yapılıyor. “İsteyene verildi. Bu kitap ancak şunu, şunu yapanlara yol gösterecek.” Bizi ilgilendiren sözcüğü “namaz” diye çeviren Ali Rıza Safa'nın mealini olduğu gibi kullanıyorum çünkü daha işlevsel, anlatımı daha kolaylaştıracak bir meal ne yazık ki yok. *Salâtı* düzgün çevirmeyi deneyen bir meal yok. O yüzden sabredin. Konu anlaşıldığında *salâta* uygun bir Türkçe karşılık vermeye çok daha yakın olacağımızı umuyorum. Bu ayette “namazı dosdoğru kılarlar” diye çevrilen ifadenin birebir çevirisi “*salâtı* ayakta tutarlar” olmalı. *Salât* yerine X de koyabiliriz şimdilik. Yani bildiğimiz kavramları yerine koyarak denklemdeki X'i bulmaya çalışıyoruz. Denklem bütünü değişkenleri bu yazıda tek tek açıklanmayacak. Bazı şeyleri çoktan bilen, Kuran'a az çok yakınlığı olan okura anlatıyorum. Yabancılık çekerseniz sitede sağ taraftaki Konulara Göre bölümünde göreceğiniz Din başlığındaki yazıları, özellikle Din Nedir'i okumanızı öneririm. Kuran'a bütünüyle yabancı iseniz ama çok tartışılan *salâtı* yine de merak ediyor iseniz bu gibi yorum yazıları size fazla teknik veya ağır gelebilir. Onun için önce Kuran'ı Türkçe çevirisinden, hiçbir yorumun yardımına başvurmadan kendi aklınızla birkaç kez okumanızı öneririm. Yine sağ menüde ilgili yazılar yardımcı olacaktır.

Konuya dönersek, bu ayette Kitap'ın yol göstericiliğinden yararlanabilecek olanlar için dört niteleme yapılıyor. Bunların aslında ayırık nitelikler olması gerekmediğini, hemen her zaman bir arada bulunacağını Kitap'ı okudukça anlayacağız. Yeri gelmişken, “gizli gerçeklere inananlar” veya “gayba iman edenler” diye çevrilen ifadenin “görünmez varlığından emin olanlar” diye anlaşılmasının daha uygun olduğunu düşünüyorum. Bu “görünmez” hem genel, hem özel anlama sahip olabilir. Genel anlam insanın bilemeyeceği, bilinen yollarla erişemeyeceği bir bilgi alanının varlığı olabilir. Özel anlamın Tanrı/Allah olduğu kesin (bkz. 21:49, 67:12 vb.).

Öbür ayetlere geçmeden önce sık karşılaşacağımız “*salâtı* ayakta tutma” veya “*salâtı* doğrultma/dikme” (“*akimu es salât*”) ifadesini kısaca inceleyelim.

akimu: Arapça *KVM* kökünden türemiş olan *akam* eyleminin *af'aala* (veya '*af'aala*) çekimi. Form-IV de deniyor. Türkçede yaklaşık olarak oldurgen, geçişli çatıya denk geliyor. Form-I olan *kavm* eylemi etken, geçişsiz çatılı olan “ayakta durmak”a denk ise, bunun oldurgen, geçişli çatıdaki türevinin “ayağa

kaldırmak” ve/veya “ayakta tutmak” olduğunu söyleyebiliriz. Demek ki “*salâtı* ayakta dur” denmiyor; “**ayakta tut**” deniyor. Demek ki “namazı ayakta kıl” gibi bir şey anlamak olanaksız. Neyi doğrultup ayakta tutacağımızı birazdan anlayacağız.

es salât: Arapça *SLV* kökünden türemiş olan ad. Şimdilik bu kadar bilgi bize yeterli. Eylemlerin çekim tablolarına *Wiktionary.org* sitesinden, Kuran'ın sözcüklerinin basit dilbilgisi çözümlemesine *corpus.quran.com* sitesinden ulaşabilirsiniz. Daha fazla dilbilgisi için Arapça dilbilgisi kitaplarına veya sitelerine başvurabilirsiniz. Bu yazıdaki çıkarımları ve daha fazlasını yapabilmek için bundan fazla Arapça bilgisinin gerekmediği konusunda size güvence veririm. Gözünüzü korkutmalarına izin vermeyin.

2:2-3 ayetlerinin Kitap'ın yol göstericiliğinden yararlanabilen kişilerin/toplumun ayırt edici niteliklerinden söz ettiğine işaret etmiştim. “Onlar şunları, şunları yapanlardır.” Peki, yapmayanlar? İşte, *salât* sözcüğüne (veya *SLV* köküne) ikinci rastlayışımızda söz onlara geldi:

2:40-43 Ey İsrailoğulları! Sizi nimetlendirdiğim o nimetimi hatırlayın ve bana verdiğiniz sözü tutun ki, ben de size verdiğim sözü tutayım. Ve yalnızca benden korkun. Yanınızda olanı doğrulayın, benim indirdiğime inanın. Onu inkar edenlerin öncüsü siz olmayın. Benim ayetlerimi az bir değere satmayın. Ve yalnızca bana karşı sorumluluk bilinci taşıyın. Gerçeği gerçeğe aykırı olanla karıştırmayın. Çünkü siz biliyorsunuz. Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin ve eğilenlerle birlikte eğilin.

Kuran'da İsrailoğullarından ilk söz edilen yer burası. “Hatırlayın” dendiğine göre bir şeyi unutmuş olmalılar. Verilen buyruklardan yola çıkarak neyi unutmuş olabileceklerini anlayabiliriz: Verdikleri sözü, Allah'ın buna karşılık onlara verdiği sözü, Allah'tan korkmayı, yanlarında olanı doğrulamayı, Allah'ın indirdiğine inanmayı (güvenmeyi), yalnızca Allah'a karşı sorumluluk bilinci taşımayı, gerçeği gerçekdışıyla karıştırmamayı, *salâtı* ayakta tutmayı, zekatı vermeyi, eğilenlerle birlikte eğilmeyi. Bu kadar çok şey mi unutmuşlar, yoksa bunların hepsi aynı kapıya mı çıkıyor? Hangisi olduğunu ayetleri okudukça anlayacağız. Şimdilik şundan emin olduk: *Salâtı* ayakta tutmayı unutmuşlar.

İsrailoğullarının yaptıkları ve vazgeçmeleri gereken işler *salâta* ışık tutabilir: Verdikleri sözü unutmuşlar. Yanlarında olanı (Tevrat'ı) doğrulamamışlar. Allah “benim indirdiğime güvenin” diye bu kitapta söylediğine göre onu İsrailoğullarının Kuran'ı inkar edenlerin öncüsü olmaları durumu söz konusu. Demek ki hem Tevrat'ı hem Kuran'ı yok sayıyor olmalılar. Allah'ın ayetlerini az bir değere satmışlar. Ve *salâtı* ayakta tutmamışlar.

Eğer bunların hepsi aynı anlamdaysa veya uygulamada aynı kapıya çıkan şeylerse *salâtın* Allah'la İsrailoğulları arasında yapılan anlaşmayla ilgili olması gerekiyor. Kuran'da bu anlaşmanın (Ar. *ahit*) taraflarından ayrı ayrı söz edildiği oluyor. Allah'ın sözü (Ar. *vaat*) ve Allah'a verilen ant (Ar. *misak*) olarak. O andın ne olduğuna bakalım:

2:83 İsrailoğullarından kesin söz [misak] almıştık: “Allah'tan başkasına hizmet etmeyeceksiniz[1]; anne-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik yapacaksınız[2]; insanlarla güzel konuşacaksınız[3]; namazı dosdoğru kılacaksınız ve zekatı vereceksiniz![4]” Sonra çok azınız dışında, yüz çevirerek döndünüz.

Bu kez 2:41-43'te sayılanlar sayılmadı. Doğrudan uygulamaya yönelik ahlaki buyrukların (2, 3) yanında önceki buyruğu (4) yeniden görüyoruz. *Salâtı* ayakta tutmak Allah'a hizmet etmekle doğrudan ilgili bir şey olmalı. Biraz ilerleyince 2:40-43 ve 2:83'teki bilgiyi bir araya getirebiliyoruz:

2:87-89 Gerçek şu ki Musa'ya Kitap verdik. Üstelik ardından art arda elçiler gönderdik. Meryem Oğlu İsa'ya da açık kanıtlar verdik ve Kutsal Ruh ile onu destekledik. Ne zaman bir

elçi hoşunuza gitmeyen bir şeyle gelse büyüklük taslayarak bir bölümünü yalanlayıp, bir bölümünü de öldürmediniz mi? Dediler ki: "Yüreğimiz korunaklıdır!" Hayır! Allah, nankörlük ettikleri için onları lanetlemiştir; artık çok azı inanır. Yanlarında olanı doğrulayan kitaplar Allah'ın katından onlara geldiğinde nankörlük ettiler. Oysa nankörlük edenlere karşı daha önce yardım istiyorlardı. Allah'ın laneti, nankörlük edenlerin üzerine olsun!

İsrailoğullarına lanet edilmesinin nedeni Kitap'ı veya Kitaplar'ı (sonuçta ikisi aynı şey) yalanlamalarıymış. Bakın tıpkı 1:6'da isteyenler gibi yardım istemişler ve onlara Musa aracılığıyla "İşte, Kitap" denmiş. O kitabı unuttukları için, üzerini örttükleri (Ar. *küfr*) için onlara lanet ediliyor. 2:2-3'te sözü edilenlerden olmamışlar. Bilinmezden gelen yardıma güvenmemişler, sorumluluk bilinci taşımamışlar, *salâtı* ayakta tutmamışlar, kendilerine verileni paylaşmamışlar.

Kitabın en başına dönelim. Birileri "Tanrım bize yol göster" demişti. Demek ki bu daha önce de olmuş, daha önce de birileri Allah'tan yardım beklemiş ve yine "İşte, Kitap" diye yardım gelmiş. Dördüncü ayette haberi verilmişti, şimdi ise olay anlatılıyor. "Sen bu yardımı bekleyen ve kendisine karşılık verilen ilk kişi/toplum değilsin." Önceki örneklerden ne amaçla söz edildiğini Kitap'ta ilerledikçe daha iyi anlayacağız; şimdilik dikkatle okuyoruz.

2:93 Sizden kesin söz aldığımızda dağı üzerinize yükseltilmiştik. "Size verdiğimiz sınıksı sarılın ve dinleyin!" Dediler ki: "Dinledik ve karşı geliyoruz!" Nankörlük ettikleri için, yüreklerinde buzağı yer etmişti. De ki: "İnancınız sizi ne kötü yönlendiriyor; eğer inanıyorsanız?"

Bir başka deyişle Tevrat'a sınıksı sarılın ve dinleyin. Neyi dinleyecekler? Elbette Tevrat'ı. Önce dinleyecekler, sonra da dinleyip anladıklarını uygulayacaklar. Bir kitaba sarılmak başka türlü olmaz. Ama dinlemeyenlerin, yani 2:2-3'tekilerden olmayanların örneği veriliyor bize. "Dinledik ve boyun eğdik" demeyip "karşı geldik" demeleri, onların mesajı kulaklarıyla duyduklarının ama kabul etmediklerinin simgesel bir anlatımıdır.¹ Bir sayfa geriye gidersek bu açık:

2:44-45 İnsanlara erdemli olmaları öğüdünü verirken, kendinizi unutuyor musunuz? Üstelik Kitap'ı da okuyorsunuz. Yine de aklınızı kullanmayacak mısınız? Dirençli olarak ve namazla yardım dileyin. Aslında, derin saygı duyanlardan başkasına böylesi zor gelir.

Sorumluluk bilinci taşıyanlar, şimdi derin saygı duyanlar olarak betimleniyor. İkisi aynı şey olmalı. Sorumluluk bilinci taşıyanlar *salâtı* ayakta tutanlar idi. Derin saygı duymayanlara işe bu zor geliyor.

Şimdi buraya kadar okuduklarımızdan ne anladık? Sözü edilenlerin namazla en küçük bir ilgisi var mı? Birileri sıkıştılar, bunaldılar, sıkıntı çektiler, yollarını kaybettiler ve Allah'tan yol göstericilik istediler. Onlara yol göstericilik bir kitap içinde bir elçiyle verildi. Kitabın içinde buyruklar var. Bu buyrukları dinleyecek ve uygulayacaklar. Ve bir anlaşma var: Buyrukları yerine getirirseniz size yol gösterilmiş olacak, kaybolmayacaksınız. Yeryüzünde ve ölüm ötesinde iyi yaşayacaksınız. Bu yol göstericiliğe nankörlük edenlerin, dinlemeyenlerin, uygulamayanların örneği verildi. Nankörlük edenler yollarını yeniden kaybetmiş olmalılar (1:7). Bu büyük resimde namaza nasıl bir yer buluyorsunuz? Uygulanabilir öğütlerin örneği de verildi: Ana-babaya, kimsesize, çaresize, yakına yardım et; insanlara güzel söyle /güzellikle söyle. Bunların arasında "namaz kıl" buyruğuna açık seçik görünür bir yer bulabiliyor

¹ <https://gerceginkitabı.wordpress.com/2016/10/02/kurandaki-dualar-ve-konusmalar-simgeseldir/>

veya

<https://gerceginkitabı.com/2016/10/02/kurandaki-dualar-ve-konusmalar-simgeseldir/>

musunuz? Öyle bir yer ki, namazı çıkarsak boş kalacak ve göze batacak, eksikliği hemen anlaşılabilecek. Hayır, burada Elçi'nin getirdiği mesaj ile, Kitap ile doğrudan ilişkili bir şey var. 2:75,76,78,79,85,87 ayetlerinde hep Kitap'a gönderme yapıldığına dikkat edin. Andı yerine getirmemekten söz edilirken hep Kitap'a gönderme var. Kitap olmadan namaz kılınmaz mıydı? Demek ki *salâtı* ayakta tutmak, Kitap olmadan yapılamayan bir şey. Ayrıca dirençli olmayan *salâtla* yardım isteyemiyor. Yani yılgın toplum *salâtı* ayakta tutamıyor. Namaz kılmak bir toplumun direncini sınar mı, düşünün. Namaz kılmak insanı paylaşmaya özendirir mi, düşünün. *Salâtın* paylaşmaya özendirdiği ayette çok açık. *Salât*tan söz ettiği apaçık olan ayetleri okumaya devam edelim:

2:110 Namazı dosdoğru kılın ve zekatı verin. Kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah'ın katında bulursunuz. Kuşkusuz, Allah yaptıklarınızı Görendir.

Buradaki Allah katı kavramını anlarken Allah'ın sıfır uzaklıkta olduğunu ve çağrılara gecikmesiz yanıt verdiğini (2:186, 8:24, 50:16), bununla birlikte Allah'ın esenliğinin kalıcı olduğunu (3:14, 16:96, 19:76, 20:73, 28:88, 31:22) anımsamamız gerekir. Allah'ın katındaki karşılık hem yakın gelecekte hem de uzak gelecektedir. Gelenekçi, ezberci, tarihselci yorum Allah katının yalnızca ölüm sonrası demek olduğu algısı yaratıyor. Sanki yakında değil, uzakta bir şeyden söz ediliyor. Bunun düzeltilmesi gerekir.

2:128-129 “Efendimiz! İkimizi sana teslim olanlardan yap. Soyumuzdan da sana teslim olan bir topluluk çıkar. Bize yakarış yollarımızı göster ve pişmanlığımızı kabul et. Kuşkusuz, sen Pişmanlıkları Kabul Edensin; Merhametlisin! Efendimiz! Kendi aralarından onlara bir elçi gönder. Hem senin ayetlerini onlara okusun[1] hem Kitap'ı ve bilgeliği onlara öğretsin[2] hem de onları arındırsın[3]. Kuşkusuz, sen Üstünsün; Bilgelik ve Adaletle Yönetensin!”

İbrahim'in ve oğlunun çağrısında 2:93'te olduğu gibi Kitap'ı okumaktan ve dinlemekten söz ediliyor. Elçi onlara ders verecek, böylece onları arındıracak. Burada arındırma diye çevrilen sözcük *zekat* sözcüğünün eylem hali. Yani buraya kadarki ayetlerde *zekat* diye çevrilmiş olan sözcükler arınmak eyleminin ad hali; kısaca **arınma**. “*Akimu es salât*” ile sık sık yan yan gördüğümüz “zekatı verin” ifadesinin Arapçası “*atu ez zekat*”tır. “*Atu*” buyruğu tıpkı “*akimu*” buyruğu gibi *afaala* çekimindedir. Form-IV de deniyor. Türkçede yaklaşık olarak oldurgan, geçişli çatıya denk geliyor. *Faala* çekiminde (Form-I) olan türevi “*itu*”, gel, ulaş anlamına geliyor.² *Afaala* (Form-IV) çekimi sözcüğe oldurganlık anlamı ekleyerek getir, ulaştır anlamı kazandırıyor. Ama sözlüklerde öncelikle “ver” anlamını da görüyoruz. Öyleyse bu buyruğu iki türlü de anlayabiliriz: “**Arınmaya ulaştır**” ve “**arınmayı ver**”. Arınmaya kimin ulaştırılacağı belli: Çevremizi, toplumumuzu arındıracağız. Çevremize, toplumumuza, gerek duyulan yere maddesel ve tinsel zenginliğimizi vereceğiz. Demek ki bu bireysel değil, toplumsal, işteş bir çaba olmalı.

Demek ki mesajı dinleyecek(1), öğrenecek(2) ve arınacağız(3). Bu süreç *salâtı* ayağa kaldırmak ve ayakta tutmak sürecidir. İbrahim'in çağrısını anlatan başka bir bölümden bunu açıkça anlıyoruz:

14:35-37 İbrahim, şöyle demişti: “Efendim! Bu yöreyi güvenli yap; beni ve oğullarımı kutsallaştırılmış kişilere-simgelere hizmet etmekten uzak tut! Efendim! Aslında onlar insanların çoğunu saptırdılar. Artık kim beni izlerse; o bendendir. Kim de bana karşı gelirse; kuşkusuz sen Sınırsız Bağışlayansın; Merhametlisin! Efendimiz! Aslında Kutsal Ev'in yanında, ekin bitmeyen bir vadiye soyumdan bir bölümünü yerleştirdim. Efendimiz! Namazı kılmaları için böyle yaptım. İnsanlardan bir bölümünün gönlünü onlara yaklaştırdım ve onlara geçimlik ürünler ver; böylece, belki şükrederler!”

² <http://corpus.guran.com/gurandictionary.jsp?q=Atv>

Salât sözcüğü 2:128-129 ayetlerinde geçmiyordu ama aynı olayı anlatan yukarıdaki ayetlerde geçiyor. İbrahim, yoldaşlarını uygarlıktan uzak, verimsiz bir yöreye, deyim yerindeyse dağın başına namaz kılmaları için yerleştirmedir. Bunu düşünmek gülünç olur. Onları Kitap'ı okusunlar, öğrenip öğretsinler, hem kendilerini hem ziyaretçilerini arındırsınlar, bir başka ifadeyle *salâtı* ayağa kaldırsınlar diye yerleştirdi. Bunu yaparak kutsallaştırılmış kişilere veya simgelere kulluk etmekten arınıyorlar. Yani *salâtla* uyduruk tanrılardan arınmak arasında yakın bir ilişki var. İsrailoğulları işte bunu yapmadıkları için, ders anlatıldığında dinlemedikleri(1), kendilerine yapılan çağrıyı unuttukları(2), böylelikle arınmadıkları(3) için lanetlendiler; namaz kılmadıkları için değil.

Şimdi Bakara Suresi'nde ilerlemeye kısa bir ara verelim ve 2:128'de "yakarış yollarımız" diye çevrilen *menasik* sözcüğüne eğilelim. Sözlükte *nusuk* ve türevi *menasik* maddelerine baktığımızda tören anlamına yakın karşılıklar buluyoruz. Öyleyse *menasik* sözcüğü büyük olasılıkla *salâtın* biçimselliğiyle ilgili olmalı. Her toplumun kültürü ve özgünlüğü vardır. Bu demektir ister Tevrat, ister İncil, ister Kuran olsun, aynı kitabı izleyen iki farklı toplumun *salâtı* biçimsel olarak başka olabilir. Ama işlevsel olarak aynı olacaktır. Yani toplum mesajı öğrenecek ve uygulayacaktır. Sözgelimi yabancı bir dili öğrenmenin farklı yolları olabilir. Kimi alaylıdır, konuşarak öğrenir. Kimi özel dersle, kimi okul dersleriyle öğrenir. Evinde kitaptan, internetten öğrenen de var. Belli bir düzeye gelmiş kişi aynı kurallara göre, aynı dili konuşur. Artık nasıl öğrendikleri sorulmaz. Vardıkları nokta aynıdır çünkü. Yabancı dil öğrenme gereği doğdu mu günde kaç saat, nerede, kimin dersi gibi sorular sorulmaz. İbrahim burada yaratıcısından namazı tarif etmesini istemiyor; karikatür gibi "Kaç rekat?" diye sormuyor. *Salât* işinin düzenini, yordamını yoluna koymaya çalışıyor. Ders etkinliğini gerçekleştireceği verimli, kullanışlı bir biçim arıyor. Konu *salât* değil de örneğin muhasebe olsaydı "Bize muhasebe biçimini göster" diye dua edecekti. Bunun üzerine Allah'ın ona ayrıca muhasebe kitapları indireceğini sanmıyorum. Ancak İbrahim (ve yoldaşları) kendilerine bağışlanmış olan akılla, bilanço ve defter tutmayı, hesap kesmeyi öğreneceklerdi. Amaç muhasebeyi tutmaktır. Muhasebenin biçimi ise her ülkede farklı olabilir, farklıdır da. Bunda bir sakınca yoktur. Çünkü muhasebenin amacı ve kapsamı hemen hemen aynıdır. Kuran'da demokrasiden söz edilmez, kuvvetler ayrılığından söz edilmez. Özel mülkiyetinden sınırlarından söz edilmez. Ama ilkeler ve hedefler açıktır. Bu hedeflere sosyalizmle veya özel mülkiyetle ulaşılabilir. Demokrasiyle veya monarşiyle ulaşılabilir.

Amaç Kuran'ı öğrenmektir ve uygulamaktır. Öğrenmiş olanlar için de sık sık anımsamak ve günün koşullarıyla ilgili uygulanabilir sonuçlar çıkarmak, sıcağı sıcağına içtihat yapmaktır. Bunu arkadaş toplantılarıyla yaparsınız, Mason locası benzeri gizli meclislerle yaparsınız, akşam kurslarıyla yaparsınız, yolda broşür, kitap dağıtarak yaparsınız, radyo programı yaparsınız, internet sitesi yaparsınız, üniversite kampüslerinde misyonerlik yaparsınız, çeviriler yaparsınız, kitap ve dergi yazarak yaparsınız, özel okullarla yaparsınız, üniversitelerle yaparsınız, Matematik Köyü benzeri bir köy kurarak yaparsınız, bir ada satın alıp orayı bir okula çevirirsiniz veya aklınıza gelmeyen başka bir biçimde yaparsınız. Amaca vardığınız sürece biçim (*nusuk*) konu değildir. Kuran çoğunlukla doğrudan resmi çizilemeyecek buyruklar verir. Yani biçimlerle ilgili gerçekten çok az buyruk ve yönerge vardır. Kuran, neyi nasıl yapacağıyla ilgili her türlü ayrıntının kendisine hazır olarak verilmesini bekleyenler için değil, akli başında, özsaygısı olan yetişkinler içindir. "Tevrat'ı/Kuran'ı öğret" buyruğunu aldıktan sonra "Öğrenciler sıraya mı otursunlar, yere mi?" diye soracak olan bir adamın Tanrı elçisi olma olasılığı düşünülemez. Böyle davranan kişiler *salâtı* ayağa kaldıramazlar, Kitap yasasını yaşamın yasası yapamazlar, 2:2-3'te sözü edilen Allah'ın yardımından yararlanabilenlerden olamazlar. İbrahim'in yoldaşları arasında "Allah'a sor da bize gereksiz ayrıntıları açıklasın" diyenler yoktu (2:67-71,108). *Mensek* kavramının kültüre göre değişkenliğini, yani vahiyle sabit olmadığını şu ayetlerden anlıyoruz:

22:34 Ve her toplum için, uygulayacakları bir yakarış biçimi belirledik...

22:67 Her toplum için, uygulayacakları bir yakarış biçimi [mensek] belirledik. Artık sizinle çekişmesinler. Sen, efendine çağır. Çünkü sen kesinlikle dosdoğru yol üzerindesin.

Kitap'ın herhangi bir sürümünü yanlarında bulunduran toplumlar arasına *salât*ın varlığı değişken olamayacağına göre söz edilen şey bunu yerine getiriş biçimi olmalıdır. Yabancı dil öğrenme yöntemlerinin, yerlerinin, hızının, yoğunluğunun değiştiği ama işlevin ve sonucun değişmeyip hepsinin aynı yere vardığı gibi. "İyiliklerde yarışın" (2:148, 3:200, 5:48, 13:4, 23:61, 67:2...) buyruğunun örneğimizdeki karşılığı yabancı dili daha hızlı ve etkili öğretme biçimlerinin piyasadaki rekabetidir. Bizim için Kuran'ı dinleyip öğrenmenin ve akılda tutmanın törensel biçimi önemli değildir. Kuran'ı izleyecek bir topluluk, eski karşılığıyla bir cemaat olacaksak bu dersin belli bir biçiminde er geç karar kılar ve sürdürürüz. Ders işe yaradığı sürece onun biçimi konusunda çekişmek yararsızdır. *Menasik* konusunda yeterli bir fikir sahibi olduktan sonra sureye kaldığı yerden devam edelim. Söz, daha önce kitap verilenlerden sürüyor ve şu ayetlere varıyoruz:

2:151-153 Nitekim ayetlerimizi size okuyan, hem sizi arındıran hem Kitap'ı ve bilgeliği size öğreten hem de bilmediklerinizi öğreten kendi aranızdan bir elçi gönderdik. Artık beni anın; ben de sizi anayım. Bana şükredin ve sakın nankörlük etmeyin. Ey inanca çağırılanlar! Dirençli olarak ve namazla yardım dileyin. Kuşkusuz, Allah dirençli olanlarla birliktedir.

İbrahim'in kendisini izleyen bir topluluk olması, daha sonra onlara da bir elçi gelmesi isteği karşılık bulmuş görünüyor. Benzer ifade 3:164 ayetinde bulunuyor. Elçi yine Kitap'ı okuyup öğretiyor (*salât*ı ayağa kaldırıyor), böylece onları arındırıyor. Bu, Allah'la yapılan anlaşmanın yerine getirilmesi oluyor. *Salât*ı ayakta tutarak Allah'ı anan topluma, Allah da onları anarak karşılık veriyor. Burada anma (Ar. *zıkr*) eyleminin bir şey söylemek, bir sözü seslendirmek anlamına gelmediğini de anlıyoruz. Çünkü Allah konuşmaz.

40:60 Efendiniz şöyle demiştir: "Bana yakarışlarda bulunun; size yanıt vereyim. Kuşkusuz, bana hizmet etmekten kaçınarak büyüklük taslayanlar, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!"

Allah'ın insanları anması, onlara daha fazla nimetle karşılık vermesidir. Allah'ın çağrısı *salât* edilmesidir. Toplumun bu çağrıya karşılık vermesi, Arapçasıyla toplumun "şükür" etmesi oluyor. Allah da çağrısına karşılık verene karşılık veriyor, yani onları anıyor. Buna göre namaz bir anma olmamalı. Çünkü namazda anlaşılan veya anlaşılmayan bir takım sözleri seslendirme vardır. Dinleme ve öğrenme yoktur. Namaz Allah'ı anma olsaydı Allah'ın buna karşılık verirken bir şeyler mırıldanması gerekirdi. Ama "hizmet etmek" veya daha doğru çevirisiyle "kulluk etmek" diyor. İnsanın Allah'ı anması bu imiş. Allah'ın karşılığı da buna denk olmalı. Allah insana hizmet edecek değil elbette. Allah'a kulluk onun buyruklarını yerine getirmek olduğuna göre, buna Allah'ın vereceği karşılık insanı kaygılarından, acılarından uzaklaştırmak ve onu tükenmez esenliğiyle kuşatmaktır. Anlaşma sözcüğü kullanılmadan anlaşmadan bir kez daha söz edildi.

2:177 Yüzünüzü doğuya ve batıya çevirmeniz gerçek erdemlilik değildir. Gerçek erdemli kişi, Allah'a, Sonsuz Yaşam Günü'ne, meleklerle, kitaplara ve peygamberlere inanan, sevdiği maldan yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, isteyenlere ve özgürlükten yoksun olanlara veren; namazı dosdoğru kılan ve zekatı verendir. Söz verdiklerinde sözlerini tutan; yokluk, zorluk ve sıkıntı zamanlarında dirençli olanlardır. Doğruyu söyleyenler işte onlardır. Ve işte onlar sorumluluk bilinci taşıyanlardır.

2:2-3 ayetlerinde Kitap'ın yol göstericiliğinden yararlanabilen sorumluluk sahibi kişilerin nitelikleri bir kez daha sayılıyor. Namazın şartlarından biri olan yüzümüzü döndüğümüz yön (kıble, halı vb.) iyilikle ilgili değilmiş. Tıpkı *menasik* gibi. Gerçek iyilik, *salât* edilerek ulaşılabilecek arınma imiş. Elçileri dinleyen ve onların dediklerini yapan kişiler her koşulda nimeti paylaşan kişilermiş.

2:229 ...Allah'ın sınırlarını gözetemeyecek olmalarından korkuyorsanız, kadının isteyerek geri verdiği şeylerden ikisine de suç yoktur...

2:230 ...Bundan sonra yine boşarsa, o kadın başka koca ile evlenmedikçe artık kendisine helal değildir. O da onu boşarsa, eğer Allah'ın sınırlarını gözetceklerine inanıyorlarsa birbirine dönmelerinde ikisi için de suç yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Bilen bir toplum için açıklıyor.

Evlilikten söz eden bu ayetlerde "Allah'ın sınırlarını gözetmek" olarak çevrilen ifadeler "yukim hudud Allah"tır. Tıpkı *salât*ın ayakta tutulduğu gibi, Allah'ın sınırları da ayakta tutuluyor. Allah'ın sınırları açıkça belirtilen yasalar olduğuna göre *salât*ı ayakta tutmak yasayı gözetmeye çok benziyor olmalı. Yani namazı "ayakta tutmaya" hiç benzemiyor. Derse katılacak, dinleyecek ve yasayı öğreneceğiz. Bu *salât*tır. Öğrendiğimiz yasayı uygulayacak, toplum yasası yapacağız. Bu da *salât*tır. İkisi de yasayı ayakta tutmaktır. Bu ayetlerde evlilik ve mirasla ilgili uygulamaya yönelik somut kurallar arka arkaya bildirildikten sonra şuraya varıyoruz:

2:238 Namazları ve orta namazı koruyun. Ve Allah'ın karşısında, içten bir bağlılıkla durun.

"Bu kitap daldan dala atlıyor" mu dediler? Diyedursunlar. Sure ve ayet sırasını değiştiredursunlar. Biz Kitap'a güvenenler olarak onun kafası karışık bir şair tarafından yazılmadığını biliyoruz. Eğer bu ayette namazdan söz ediliyorsa evet, daldan dala atlanmış oluyor. Ama *salât* eğer yasayı öğrenmek ve uygulamak ise burada konu bütünlüğü var. Ders anlatır gibi "şöyle aile kuracaksınız, şöyle boşanacaksınız, şöyle alışveriş yapacaksınız" deniyor ardından ekleniyor: "Bu dersleri ve orta dersi sürdürün. Bu dersleri içtenlikle, saygıyla izleyin ve uygulayın." Gördüğünüz gibi konu değişmiyor.

2:239 Korkarsanız yürürken veya binek üzerinde kılın. Güvene kavuştuğunuzda bilmediğiniz şeyleri size öğretmiş olduğu biçimde Allah'ı anın.

"Geniş toplumdan baskı görseniz de, bu yasayı uygulamanıza izin verilmese de bu dersleri sürdürün. Baskıdan kurtulur ve güvene ererseniz bildiğiniz en iyi, en ideal biçimde yasayı uygulayın." Dikkat edin, konu hala değişmedi! "Orta *salât*"ın ne olduğu konusuna ileride değineceğim.

Bu ayetten sonra kendilerine daha önce kitap verilenlerden söz ediliyor. Nimeti paylaşma buyruğunun ve cimrilik ve faiz yaşamının ardından şu ayetlere varıyoruz:

2:276-278 Allah faizi eritir; yardımları ise artırır. Çünkü Allah suçlu nankörlerin hiçbirini sevmez. İnanmış olarak erdemli edimler yapanların, namazı dosdoğru kılanların ve zekatı verenlerin ödülleri Efendilerinin katındadır. Üstelik onlara korku yoktur ve onlar üzülmazler. Ey inanca çağırılanlar! Allah'a yönelik sorumluluk bilinci taşıyın. Ve faizden kalanı bırakın; eğer inanıyorsanız.

Konu durmadan değişiyor olamayacağına göre burada namazdan değil, yasayı uygulamaktan söz ediliyor olmalı. Bu ayetleri işitip *salât*ı ayakta tutanlar namaz mı kılacaklar? Hayır, nimeti bölüşecekler, cimrilikten ve açgözlülüğten arınacaklar, faizi ve rantı birbirlerine yasaklayacaklar. Allah da onların çağrıya karşılık verişlerine karşılık verecek ve onların malını kutlayacak (artıracak /bereketeleyecek), onları korkudan, üzüntüden uzak tutacak. Anlaşma budur.

Bu ayetlerin ardından sözleşme yapmayla ilgili kurallar açıklanıyor ve sure şu ayetlerle sona eriyor:

2:285-286 Elçi, Efendisinden kendisine indirilene inandı; inananlar da öyle. Tüm Allah'a, onun meleklerine, onun kitaplarına ve onun elçilerine inandılar. "Onun elçileri arasında ayırım yapmayız!" Şöyle de dediler: "Duyduk ve boyun eğdik. Efendimiz; bağışlamayı diliyoruz. Çünkü dönüş sana olacaktır!" Allah hiç kimseye gücünün yeteceğinden aşırısını

yüklemes. Herkesin kazandığı iyilik kendi yararına yönelik, yaptığı kötülük kendi yitimine yönelik olacaktır. "Efendimiz; unuttur veya yanılırsak bizi sorumlu tutma! Efendimiz; bize bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Efendimiz; gücümüzün yetmeyeceği şeyleri bize yükleme! Bize hoşgörölü ol, bizi bağışla ve bize merhamet et. Bizim sahibimiz sensin; nankörlük eden topluma karşı bize yardım et!"

Bizden önce de birilerinin yol göstericilik istediğini ve onlara da "İşte, Kitap" diye karşılık verildiğini öğrenmiştik. İkinci surenin sonuna geldiğimizde onların örneklerinin bize neden gösterildiğini anlamış oluyoruz. "2:2-3'teki koşulları sağlamayan olumsuz örneklerle benzemeyin, kendinizi onlarla karşılaştırın ve aynı hataları yapmayın, yoksa yolunuzu kaybedersiniz" denmiş oluyor. Bu temel konu anlatılırken *salât* sözcüğü ve "*salâtı* ayakta tutmak" ifadesi çokça geçiyor. Bu büyük resimde namaza "temel" veya "direk" denebilecek bir yer bulmak olanaksızdır. *Salâtı* ayakta tutmanın, Elçi'nin getirdiği mesaja uymak olduğu ortaya çıkmıştır. Kalan sureleri de okuyunca iyice pekişecektir. Mesaj elbette önce dikkatle dinlenecek, bir başka deyişle sistemli olarak çalışılacaktır. Sonuçta altı yüz küsur sayfa, kısa değil. Mesajın nasıl çalışılacağıyla ilgili önerileri ilerleyen sayfalarda yine Kitap'ın içinde göreceğiz. Hem bu dersin sonucunda, hem de bu dersle eşzamanlı olarak öğrendiklerimizi uygulayacağız. Uygulamayanların örneği verildi. Kim uygularsa anlaşmayı gerçekleştirmiş olacak ve Allah onlara iyilikle, kat kat fazlasıyla karşılık verecek. Anlaşma budur. "*Salâtı* ayakta tutana esenlik verilecek."

Örtücü topluma karşı neden yardım istiyorlar? Anlaşmaya uyma iradesi gösteren toplum örtücü toplumu toprağından çıkarmayı falan mı düşünüyor, Firavun'un öne sürdüğü gibi? (7:123, 10:78, 20:63, 23:24) Hayır, tersine, örtücü toplum mümin topluma baskı yapıyor, onların temiz yaşamalarına, yani tek Allah'a kulluk etmelerine engel oluyor (7:105, 20:78, 7:82,88, 27:56, 22:39). "Yasayı uygulamamıza engel olan topluma karşı yardım et ki yerine getirebilelim" diyor sorumluluk bilincine erenler. Allah yardım ettiğinde ve toplum güvene erdiğinde ise *salâtı* kuruyor ve yasayı yerine getiriyorlar (22:41). Hayır, güvene erince namaz kılmıyorlar! Namaz kılabilmek için egemen olmak gerekmez. Müslüman ülkeleri işgal eden İngiltere, SSCB, ABD gibi ülkeler onların namaz kılmalarına engel olmadılar. Ama işgal sona erdikten sonra bile Kuran'ın yasasını uygulamalarına hâlâ bin bir bahaneyle engel olmaya çalışıyorlar.

Bu ayette sözü edilen "unutmak ve yanılmak" nedir? Elbette açıklanan yasayı unutmaktan, yasayı uygulama konusunda yanılmaktan söz ediliyor. Namazda unutacak ve yanılacak bir şey yoktur. Namaz kılanlar ne diyorlar: "Bin dört yüz yıldır namaz bu şekilde kılınıyor". Peki, Kuran ne diyor?

25:30 Elçi şöyle der: "Ey Efendim! Aslında benim toplumum bu Kuran'ı, terk edilmiş olarak bıraktı!"

Demek ki bin dört yüz yıldır aynı şekilde *salât* ayakta tutulmuyormuş.

Üçüncü sureye geçiyor ve ayetleri irdelemeyi sürdürüyoruz. Üçüncü surede yine önceki elçilerin varlığı anımsatıldıktan sonra şu bilgi veriliyor:

3:96-97 Aslında insanlar için kurulan İlk Ev, hem kutsal[mubarek] olan hem de evrenler için yol gösteren; o Bekke'de olandır. Orada açık kanıtlar, İbrahim'in yeri vardır. Kim oraya girerse güvendedir. Yol bulmaya gücü olanların Ev'i ziyaret etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır. Kim nankörlük ederse; kuşkusuz, Allah, Sınırsız Varlıktır.

"İbrahim'in yeri" diye çevrilen ifadenin Arapçası "*makam İbrahim*". *Makam* sözcüğü *KVM* kökünden türemiş bir ad. *Kavm* veya *akam* edilen yer anlamına geliyor. Yani bu yerde ayakta duruluyor veya bir şey ayakta tutuluyor. Az önce 2:128-129 ve 14:35-37 ayetlerinden İbrahim ve oğlunun bu evi /ocağı *salâtı* ayakta tutmak amacıyla yaptıklarını okumuştuk. İşte burası İbrahim'in *salâtı* ayakta tuttuğu, Allah'ın ayetlerini insanlara okuduğu, öğrettiği, onları arındırdığı yer oluyor. Bununla birlikte bugün

Türkçede kullanıldığı anlamıyla makam anlaşılabilir diye düşünüyorum. Konum da diyebiliriz (bkz. 5:107). İbrahim kirli bir yaşam sürdüğünü düşünmüş ve arınmış, “ben sizin ahlakınızdan uzağım” (43:26) demiş ve kentin konforundan, halkından uzaklaşıp kendini ödünsüz tektanrıcılığa adanmıştı. İşte bu makamı örnek almamız isteniyor. İbrahim’in makamının bulunduğu Bekke’nin neresi olduğu ayrı konu. Ben neresi olduğunu bilmiyorum. Bu konudaki farklı yorumlar bu ayette sözü edilen *makam*ın ne olduğu konusundaki çıkarımlarımızı fazlaca etkilemeyecek. İkinci surede atladığım ayeti şimdi okuyalım:

2:125 Ev’i, insanlar için bir toplanma ve güvenli bir yer yapmıştık. “İbrahim’in yerini, namaz yeri edinin!” İbrahim ve İsmail’e de buyruğu ilettiğimiz: “Tavaf edenler, kendisini yakarışlara verenler, eğilenler ve secde edenler için, Evim’i temiz tutun!”

Doğrudan çevirisiyle; “İbrahim’in makamını *musalla* edinin”. KVM için *makam* ne ise, SLV için *musalla* o. Bunların ikisi de eylemden türemiş ad. “Ayakta durulan/tutulmuş yer” ile “*salât* edilen yer”. Çevirinin nasıl yapılması gerektiğini hem Arapçayı, hem Türkçeyi bilenlere bırakıyorum. Kesin olan şey, İbrahim’in burada namaz kıldırmadığıdır. “Siz de İbrahim’in kıldığı yerde namaz kılın” veya “Siz de namazı İbrahim’in kıldığı gibi kılın” denmesinin bir anlamı yoktur. İbrahim insanları toplamış ve ders anlatmış, anlattığı dersi uygulamış, böylece yol göstermiştir. Tıpkı Musa’nın, İsa’nın, Muhammed’in ve kendilerine kitap verilmiş olan öbür elçilerin istisnasız yaptıkları gibi. Burada “İbrahim gibi insanları tektanrıcılığa çağıran bir ocak oluşturun” denmiş oluyor (12:38, 22:78). Temiz tutmaktan kastın yerleri süpürmek olmadığı apaçıktır. İbrahim’in görevi Ocak’ı çoktanrıcılığın pisliğinden temiz tutmaktır (5:90, 6:125, 9:95, 22:30...).

3:96’ya dönelim. Kut, ışıık (*baraka*) sözcüğünden türeyen kutlu, ışıklı (*mubarek*) sözcüğünün izini sürdüğümüzde şu ayetleri buluyoruz:

6:92 İşte bu, hem ellerinde bulunanı doğrulayan hem de kentlerin anasını ve tüm çevresini uyarmak amacını taşıyan, indirdiğimiz Kutsal Kitap’tır. Sonsuz yaşama inananlar, ona da inanırlar; namazlarına da devam ederler.

6:155 İşte bu, indirdiğimiz Kutsal Kitap’tır. Artık ona bağlı kalın ve sorumluluk bilinci taşıyın; böylece belki merhamet edirsiniz.

37:113 Onu[İbrahim’i] ve İshak’ı kutsadık...

38:29 Sana indirdiğimiz, Kutsal Kitap’tır. Onun ayetlerini düşünsünler; sağduyulu olanlar da öğüt alsınlar.

44:2-3 Yemin olsun; Apaçık Kitap’a! Kuşkusuz onu Kutsal Gece’de indirdik...

Demek ki kut dediğimiz şey yeryüzüne rastgele serpiştirilen büyülü bir ışıltı değil, doğru yolun öğütlendiği ve ayakta tutulduğu ortamlarda bulunan bir ışıkmış. “Yağı değmese bile ışık veren lambanın” (24:35) ışığının sabah ve akşam Allah’ı yücelten (24:36) kişilere vuruyor olması, bu kişilerin Kuran’ı çalışması ve uygulaması demektir. İbrahim’in eğitim ocağının kutlu /mübarek olması, orada Allah’ın ahlakının aşılmasındandır.

3:96-97 ayetlerinden sonraki bölümde daha önce kitap verilenlerin (Kitaplılar) suçlarından söz ediliyor. İstisnası da bildiriliyor:

3:113-114 Onların tümü aynı değildir. Kitap halkı arasında gece boyunca ayakta durarak Allah’ın ayetlerini okuyan ve secdeye kapanan bir topluluk vardır. Allah’a ve Sonsuz Yaşam Günü’ne inanırlar; güzel olanı öğütlerler, kötülüğü yasaklarlar ve iyiliklerde yarışırlar. Erdemli olanlar, işte onlardır.

Hangi olasılığın daha mantıklı olduğunu düşünelim:

Kendilerine Tevrat ve İncil verilenlerin arasında bir topluluk geceleri ayakta namaz kılıyor. Örneğin Ali Bulaç'ın mealinde bu çağrışım var. Bu topluluk aynı zamanda Allah'a iyi kulluk edenler oluyor. Yani iyilikte yarışan ama namaz kılmayan veya namaz kılan ama erdemli olmayan kişiler olmaması gerek bunların arasında. Ama hepimiz biliyoruz ki hem bizde, hem onlarda namaz kılıp erdemsiz olanlar var.

Öbür olasılık; kendilerine Tevrat ve İncil verilenlerin bir bölümü gece Kitap'ı çalışıyor, anlıyor, ikna oluyor ve yerine getirme iradesini gösteriyorlar. Gece yaptıkları bu işin uygulaması sonuçtan (*ahiradan*) emin olmak, güzel olanı yaptırmak /güzelce yaptırmak (*emri bi el maruf*), kötünden alıkoymak (*nehyi an el münker*) ve iyilikte yarışmak imiş. Çünkü gece zaten böyle yaşamayı öğütleyen kitaba çalışıyor bu insanlar. Öğüdü yerine getirdikleri için böyleler. Buna aykırı bir durum gözleyemeyiz. Gecesini Kitap'a ayırıp da durumunu iyileştirmeyen, git gide kötüye giden bir topluluk olmaz.

Buradaki gece sözcüğünün mecaz olduğunu öne sürenler var. Mecaz olması yaptığımız çıkarımı doğrudan etkilemeyecek. Gece öyle bir iş yapacaksınız ki sonucu bu olacak. Gece kılınan namazın sonucu bu olmaz, ancak yorgunluk ve uykusuzluk olabilir. Ama anlamak için Kitap çalışmanın sonucu bu olabilir. Gece derste nasıl evleneceğinizi öğrenecek, ertesi gün o şekilde evleneceksiniz. Gece faizin ve rantın yasak olduğunu öğrenecek, ertesi gün faizli sözleşmelerinizi feshedecek ve yeni sözleşme yapacaksınız. Bunu yapan topluluktan "*ummetun kaimetun*" diye söz ediliyor. *Kaimetun* sözcüğü "ayakta duran, dik" anlamına geliyor. Bir topluluğun ayakta, dik olmasının ne anlama gelebileceği konusunda ipucu şurada:

3:37-39 Böylece, Efendisi hoşnutlukla onu [Meryem'in anasının çağrısını] kabul etti. Güzel bir bitki gibi onu yetiştirdi ve Zekeriya'yı ona bakmakla yükümlü yaptı. Zekeriya tapınakta onun yanına her girişinde yanında yiyecekler bulurdu. "Ey Meryem! Bunlar sana nereden geliyor?" dediğinde şunu söylediler: "Allah'ın katından! Kuşkusuz, Allah dilediğine hesapsız geçimlik verir!" Zekeriya işte orada Efendisine yakarıştı bulundu: "Efendim! Senin katından bana tertemiz bir soy bağışla. Kuşkusuz, sen Yakarışları Duyansın!" Bunun üzerine Zekeriya tapınakta namaz kılarken[kaimun yusalli] melekler ona şöyle seslendi: "Allah Yahya'yı sevinçli bir haber olarak sana veriyor. Allah'tan bir sözü doğrulayan, seçkin, benliğine egemen, erdemli bir peygamber olarak!"

Burada iki kez "tapınak" diye çevrilmiş olan sözcük *mihraptır*. *Mihrabın* ne olabileceğiyle ilgili yorumlarda bir uzlaşma yok. Bunun çözümünü sonraya bırakıyorum. Ancak *mihrap* her ne ise orada *salât* edilebildiği belli; *musalla* gibi. Çünkü Zekeriya orada ayakta (*kaim*) ve *salât* eylemiyle meşgul (*yusalli*).

4:43 Ey inanca çağırılanlar! Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye değin; eşeysel ilişkiden sonra da yolcu olmanız dışında yıkanınca ya değin namaza yaklaşmayın. Sağlığınız bozuksa veya yolculuktaysanız veya doğal gereksiniminizi gidermiş veya kadınlarla birlikte olmuş da su bulamamışsanız temiz bir toprağa ellerinizle dokunun ve onunla yüzünüzü ve ellerinizi kutsayın. Kuşkusuz, Allah Affedicidir; Sınırsız Bağışlayandır.

Burada temizliğin nasıl yapılacağı veya öbür koşullarla ilgili farklı yorumlar, sözü edilen *salâtın* ne olduğuyla ilgili yargımızı etkileyecek sonuçlar doğurmuyor. Abdestin varlığının namazı kanıtladığı savı bir safsatadır. Çünkü abdestle Kuran dersi arasındaki bir nedensellik bağı kuramadığımız gibi, abdestle namaz arasında da bir nedensellik bağı kuramıyoruz. Bu, Kuran'da nedensellik bağı açıklanmayan buyruklardan biri gibi görünüyor. Tıpkı Musa'nın ayakkabılarını çıkarma gerekçesinin açıklanmaması gibi (20:12). 4:43 ve 5:6 ayetlerinde konunun temizlik olmadığı da bellidir.

4:64 Her elçiyi Allah'ın izniyle yalnızca kendisine uyulması için gönderdik. Onlar kendilerine yazık ettikten sonra sana gelip Allah'tan bağışlanma dileselerdi ve elçi de onlar için bağışlanma dileseydi, Allah'ı Pişmanlıkları Kabul Eden; Merhametli bulacaklardı.

Burada Elçi'nin başkaları için bağışlanma dilemesi, onlara *salât* etmesidir. Elçi onlar Kitap'ı öğretir. Kitap'la iyiye çağırıp kötünden alıkoyar (3:114'te olduğu gibi). Onlar da kendilerine öğütlenen olumlu karşılık verirlerse (*secde* ederlerse) gereğini yapar, arınır (*zekat*) ve bağışlanırlar. Tövbe de bu demektir zaten. Yaptığı hatayı anlamak ve dönmek. Hemen sonraki ayette elçiye gidip bağışlanma dilemenin ne olduğu açıklanıyor:

4:65 ...Efendine yemin olsun ki, aralarında çekiştikleri şeylerde seni yargıcı yapmadıkça ve sonra da verdiğin yargıya içlerinde bir burukluk duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça inanmış olmazlar.

Demek ki bağışlanmalarının gerekçesi, elçinin o konuda verdiği yargıya olumlu karşılık vermekmiş, namaz kılmak değil. Aralarında çekiştikleri şeyleri elçiye götürmeleri *salât*tır. Kuran'ı çalışacak ve ondaki doğru anlamı bulacaklardır. Ulaştıkları yargıyı uygulamaları da *salât*tır. Elçinin doktor, çağırdıklarının hasta olduğunu düşünün. "Gelin, doktor sizin için iyileşme dilesin" dense bundan doktorun elini açıp iyileşsinler diye "dua" etmesini anlamazdık. Tedavi edecektir. Elçinin elinde bulundurduğu şifa da Kitap'tır (41:44). Sözelimi "Faiz almayın" diyecek onlara, "zenginliğinizi yoksunlarla paylaşın, çoğalsın". Onlar da bunu yapıp hazz ve maddecilik hastalığından kurtulacaklar. Allah'ın bağışlaması Elçi ile, Kitap ile, Kitap vesilesiyle olmaktadır. Kitap'ın yasasını ayakta tutmayı reddedenlere bu bağışlama ulaşmamaktadır. Rahmet sözcüğünü Kuran boyunca izlersek Elçi'ye bağlılığın bu rahmetin gerekçesi olduğunu açıkça görürüz: kitap=rahmet 6:157 7:52,204 16:89 19:30-31 28:86 29:51 11:73? İşte Allah'ın temizlemek istemediği kişiler Elçi'ye bağlı olma niyetiyle mescide giriyorlar. Bu kişilerin durumunun bugün namaz kılmak için camiye giren ama namazda Arapçasını işittiği ayetleri uygulamayı asla aklına getirmeyenlerin durumuna yakınlığı tüyler ürperticidir.

Öğüde olumsuz karşılık verenlerin örneği birkaç ayet öncesinde veriliyor:

4:61 "Allah'ın indirdiğine ve elçiye gelin!" denildiğinde, o ikiyüzlülerin, senden iyice uzaklaştıklarını görürsün.

Benzer durum 24:48'de var. Bu kişilerin rant ve faiz yiyerek kendilerine yazık ettiklerini düşünelim. Elçi'ye gidip bağışlanma dilemeleri, Elçi'den rant ve faiz konusunda yargıda bulunmasını istemeleridir. Elçi'nin yargısına ikna ve razı olurlar, kabul ederler, yani *secde* ederlerse rant ve faiz sözleşmelerini bırakır, böylece arınır, yani *zekata* ulaşır /*tezkiye* olur, böylece bağışlanırlar. Bu dönüşün adı *tövbedir*. "Faiz günümüzün gerçeğidir, başka türlü çark dönmez" vb. gerekçelere sığınır yani ikna olmaz veya işlerine gelmezse Elçi'nin yargısından yüz çevirmiş olurlar, bağışlanmazlar. Cuma günleri insanlara Elçi'nin mesajı okunarak bu şekilde doğrudan çağrı yapılması gerekiyor, namaz kılınması değil. Cuma günü *salât* etmeye, yani Elçi'yi dinlemeye giden insanlar bağışlanma dilemiş oluyorlar. "Namaz kılmaya" gidenler bağışlanma dilemiş olmuyorlar.

4:75-77 Size ne oluyor da "Efendimiz! Halkı haksızlık yapan bu kentten bizi çıkar!" ve "Senin katından bize bir dost gönder!" ve "Senin katından bize bir yardımcı gönder!" diyerek yakarışlarda bulunan umarsız erkekler, kadınlar ve çocuklar için Allah'ın yolunda savaşmıyorsunuz? İnananlar Allah'ın yolunda savaşır. Nankörlük edenler ise katışıksız dini kirletmek için uğraşanların yolunda savaşır. Artık şeytanın dostlarına karşı savaşın. Aslında şeytanın dalavereleri etkisizdir. "Ellerinizi çekin, namazı dosdoğru kılın ve zekatı verin!" denilenleri görmedin mi? Ama onların üzerine savaş yazılınca aralarından bir küme Allah'tan korkar gibi, üstelik daha da çok korktular. Ve "Efendimiz! Neden

üzerimize savaşı yazdın; keşke bizi yakın bir zamana erteleydin?” dediler. De ki: “Dünya geçimliği azdır. Oysa sonsuz yaşam, sorumluluk bilinci taşıyanlar için daha iyidir. Hiçbirinize en küçük bir haksızlık yapılmayacaktır!”

Burada konunun temiz yaşamaya çalışan insanlara eziyet eden, bozgunculuk eden kötü insanlarla mücadele olduğu açıktır. Bu bağlamda namaza yer yoktur. Kötülere “ellerinizi iyi insanların üzerinden çekin” deniyor. “Allah’ın dinini öğrenin ve uyun” deniyor. Az önce Elçi’den bağışlanma dileyenler ve dilemeyenler arasındaki farktan söz edilmişti. İşte burada “*salâtı* ayakta tutun” derken “Elçi’yi dinleyin” denmiş oluyor. “Söz dinleyin” demektir. Sözü hem oturup dinleriz, hem de yerine getirir, arınırız. Söz dinlemeyenler mutlaka olacaktır. Onlara karşı doğru yaşam biçimini savunmak için savaşmak kaçınılmazdır. İzleyen ayetlerde bu çatışma ve seferberlik durumuyla ilgili öğütler var:

4:101-103 Yeryüzünde yürüdüğünüzde, nankörlük edenlerin kötülük yapmasından korkarsanız namazlarınızı kısaltmanızda size suç yoktur. Aslında nankörlük edenler apaçık düşmanınızdır. Aralarında olup onlara namaz kıldırıldığında onların arasından bir küme silahlarını alarak seninle birlikte dursunlar. Böylece secde ettiklerinde arkanızda bulunsunlar. Namaz kılmamış olan küme, koruma önlemlerini ve silahlarını alarak seninle birlikte namaz kılsınlar. Nankörlük edenler size ansızın bir baskın yapmak için silahlarınızı ve gereçlerinizi bırakmış olmanızı istiyorlar. Yağmurdan dolayı sıkıntıya düşerseniz veya sağlığınız bozursa, silahlarınızı bırakmanızda bir sakınca yoktur. Yine de korunma önlemlerinizi alın. Kuşkusuz, Allah nankörlük edenler için aşağılayıcı bir ceza hazırlamıştır. Namazı bitirdiğinizde, ayaktayken, otururken ve yan yatarken Allah’ı anın. Yeniden güvene kavuştuğunuzda namazı dosdoğru kılın. Çünkü namaz, inananların üzerinde zamanları belirlenmiş bir yükümlülüktür.

“Yürüdüğünüzde” ifadesinden kasıt seferberlik durumudur. Yani güvende olmama durumu. Çatışma ve yakın çatışma tehlikesi olabilir. Bunun bir yolculuk durumu olmadığı ayetin bağlamından bellidir. İşte bu güvensizlik durumunda Kuran dersini kısaltma izni veriliyor. Kuran dersi verecek kişi (Peygamber sağken bu elbette Peygamber olacak) mümin toplulukla birlikteyse güvenlik önlemlerini alarak derse gelmeleri söyleniyor. Bir küme ders dinlerken öbür küme güvenlik uğraşında olacak. Sonra yer değiştirecekler. Örtücüleri hafife alıp, üstelik kutlu bir iş yapıyor olmanın özgüvenine aldanıp güvenliği elden bırakmamaları öğütleniyor. Çünkü örtücülerin kötülük tasarılarının derinliğini sıradan insanlar bilemezler (7:27, 20:96). Kuran dersi bittiğinde ayık olunan her durumda derste dinlenenler gözetilecektir. Allah’ı anmanın ne demek olduğunu önceki ayetlerde görmüştük.

Güvensizlik durumunda ders kısa tutulacak ama burada sözü edilen sürenin kısaltılması değildir. Buradaki “*taksuru*” sözcüğü sınırlandırmak, yetersiz yapmak, azaltmak, savsaklamak, yoksun bırakmak, özetlemek anlamlarına geliyor. Tehlike durumunda dersin yalnızca bir parçasını yapmak, özetlemek, uzun uzadıya yorumlamadan yalnızca ayet okumak olarak anlaşılabilir. Sözcüğü “kısaltmak” yerine “sınlandırmak” diye çevirmek daha uygun. Süre olarak kısaltmanın örneği 73:3 ayetinde veriliyor:

73:3-4 Yarısında veya biraz önce. Veya sonra. Ve Kuran’ı güzel bir biçimde oku!

“Gecenin yarısını kısalt (*inkus*)” deniyor. Farklı bir sözcük kullanılıyor çünkü burada Peygamber’in Kuran çalışacağı sürenin uzunluğu belirleniyor. 4:101-103 ayetlerinde namazdan söz edilseydi rekat eksiltmek süreyi kısaltmak olacağı için *NKS* kökü kullanılabilirdi ama *KSR* kökü kullanılmış.

Güvene kavuşunca rekat sayısı artırılmayacak. “*Akimu es salât*” yapılacak, yani *salât* yeniden ayağa kaldırılacak /kurulacak. Ders programı eksiksiz uygulanacak. Bu, *taksuru* eyleminin süre olarak kısaltmak anlamına gelmediğinin ikinci kanıtı.

Burada “*secde* edince” ifadesi, önceki ayetlerde gördüğümüz gibi anlatılan konunun anlaşılmasını simgeliyor olmalı. Tamamlamak, bitirmek gibi sözcüklerin kullanılmayışının nedeni dersin amacına vurgu yapmak olabilir. Yani kalabalığın süreyi doldurmak, biçimselliği yerine getirmek, bir an önce iş başına dönmek gibi bir kaygısı olmaması gerekir. Dersi duymak ve anlamak için dinlemeliler. Değilse hiç ders yapmamalılar. Başka türlü söylersek burada “*secde* edemiyorsanız ders yapmayın” alt metni var. 4:43’ü anımsatıyor, değil mi? Kafan yerinde değilse, tam ayık değilsen derse yaklaşma. Çünkü anlamın gerekiyor. Oysa namazda ne anlaşılacak bir şey var, ne de korku durumunda kılınan namazda sonuçlandırılacak bir şey var.

4:103’te sıralanan ve başka ayetlerde de rastladığımız ayakta olma, oturma ve yan yatma durumlarının namazın duruşları olmadığı açıktır. Bunlar “dua etme” pozisyonları olabilir. Ama bu kez namazın duadan farkını açıklamak zorunda kalırız ki bu fark çok bulanıktır. Bu bulanıklık burada namazdan söz edilmediğinin bir başka kanıtıdır. *Salât* eğer ders ise, dersten sonra işitilenlerin üzerinde düşünmek, fırsat olduğunda öğüdü yerine getirmek olanaklıdır. Namazdan sonra akılda kalan, anımsanacak bir şey olmaz. *Salât* eğer toplumsal dayanışma ise “dayanışma oturumundan sonra” yapılacak işle oturumun kendisinde yapılacak işin ayrımı yine bulanıktır. Yardımlaşmanın belirlenmiş zamanlarda yapılması anlamsızdır. Yardımlaşma anlamı da bu ayetlere uygun düşmüyor.

Şimdi haklı olarak güvensizlik durumunda dersi zorlamanın ne anlamı olduğu, güvenliğe çıkana dek neden ertelenmediği sorusu akıllara gelebilir. Bunun yanıtı seferberliğin ne kadar süreceğinin belirsiz olduğudur. Mümin topluluk eğer erteleme yolunu seçerse ve olağanüstü hal beklenenden uzun sürerse Kuran’dan uzak kalacaklar. Kuran’dan uzak kaldıkça dirençleri azalacak, gevşeyecekler. Azimlerini, güdülenmelerini yitirecek ve güçten düşecekler. Bu, esenlik durumunda bile Kuran’ın düzenli çalışılması, veren varsa Kuran derslerine düzenli katılınması gerekliliğinin nedenidir. Düzenli spor yapmaya karar vermiş ve sonra kendini hiç spor yapmazken bulmuş kişiler bunu daha iyi anlayacaklar. Grip oldum, oruçluyum, tatildeyim, yolculuktaymım vb. gerekçelerle ertelemeye başladınız mı o iş önceliklerinizden düşmeye başlar. *Salât*ın zamanının belirlenmiş olmasının nedeni Müslüman kişinin zihnini, Müslüman toplumun toplumsal gerçekliğini tam anlamıyla sürekli meşgul etmesi gereğidir. Başarılı bir işadaminin zihnini sürekli paranın meşgul ettiği gibi. Bu belirlenen zamanın ne olduğunu sonraki ayetlerde göreceğiz.

5:6 Ey inanca çağırılanlar! Namaz için kalktığınızda, yüzünüzü ve dirseklere değin ellerinizi yıkayın. [...] Allah, size zorluk çıkarmak istemez. Tam tersine, sizi arındırmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister; belki şükredersiniz diye.

4:142 Aslında ikiyüzlüler Allah’ı aldatmak için uğraşırlar. Oysa o onları aldatır. Namaza kalktıklarında üşenerek kalkarlar; insanlara gösteriş yaparlar ve Allah’ı ancak çok az anarlar.

Bu iki ayette insanlar *salât*ı ayakta tutmuyorlar, yalnızca *salâta* kalkıyorlar. Yani Arapça metinde “ayağa kalk” eyleminin oldurgan, geçişli çatısını değil; etken, geçişsiz çatısını görüyoruz. Burada kast edilen *salât* belli zamanlarda kalkılan ve katılınan *salât*, yani Kuran dersi. Gösteriştense söz edildiğine dikkat edin. Demek ki burada bireysel değil, toplu bir etkinlikten söz ediliyor olmalı.

5:6 ayetinde gözden kaçırmamamız gereken bir nokta *salât*ın Allah’ın nimetinden yararlanılan bir eylem olması. “*Salâta* böyle gelirsiniz sizin daha yararlı olur” denmiş oluyor. Allah’ın nimeti elbette onun vahyinin öğretilmesidir. Namazda ise bir yarar edinilmediğini herkes bilir. “Namaz borcu” benzeri ifadeler namazın ödenen bir şey olarak algılandığını belli eder.

*Salât*ın ayakta tutulmasından söz edildiğinde bunu kurumsal olarak anlamamız gerekiyor. Sözelimi eğitim bakanlığı okulları ayakta tutuyor. Meclis ve adliyeler adaleti ayakta tutuyor. Ama öğrenciler

derse katılmak üzere yalnızca kalkıyorlar. Yargıçlar duruşmaya katılmak üzere yalnızca kalkıyorlar. 4:142 ayetinde ikiyüzlülerin dinledikleri şeyi uygulayıp uygulamadıkları bilgisi yalnızca “Allah’ı anmıyorlar” ifadesinde. Daha fazla bilgi izleyen ayette geliyor:

4:143 Arada bocalayıp dururlar; ne onlarla ne de bunlarla. Allah kimi saptırırsa artık onun için asla bir yol bulamazsın.

Ne örtücülerle /çoktanrıcılarla birlikte olabiliyorlar, ne de elçilerin izinden giden tektanrıcılarla. Yani işittikleri sözü uygulamak konusunda tam bir kararsızlıktalar. Bir başka deyişle “çok az anarlar”. Bu *salâtı* ayakta tutmak demek değildir elbette.

4:162 Fakat onların bilgide derinleşmiş olanları ve inananlar, hem sana indirilene hem de senden önce indirilene inanırlar. Namazı dosdoğru kılanlar, zekatı verenler, Allah’a ve Sonsuz Yaşam Günü’ne [ahira] inananlar; işte onlara, büyük bir ödül vereceğiz.

Burada *salâtı* ayakta tutanların aslında böylece ne yaptıkları bir kez daha açıklanıyor. Allah’ın vaadine, yani iyi işlerin sonucuna (*ahiraya*) güveniyorlar. Bu kitabın ulağına ve bundan önceki ulaklara (peygamberlere) indirilen söze güveniyorlar. Güvenmeseler sözü dinlemezlerdi. Dinleseler de ikiyüzlüler gibi ayak sürüyerek, yasak savmak için dinlerler, çok az uygularlardı.

5:7 Allah’ın üzerinizdeki nimetini ve sizi onunla yükümlü yaptığı verdiğiniz sözü hatırlayın; “Duyduk ve boyun eğdik!” demiştiniz. Allah’a yönelik sorumluluk bilinci taşıyın. Kuşkusuz Allah içlerinden geçenleri Bilendir.

Sözü ne zaman, nerede duyduk? Namazda böyle bir şey olmadı. Düzenli olarak sözün okunması ve işitilmesi gerekiyor. İşitilecek ki “Duyduk ve boyun eğdik” densin. Namazda böyle bir şey denmez. Çünkü namazda boyun eğilmesi gereken gerçekler okunmaz. Bu gerçekler Kuran dersinde anlatılır. Bu cümle törensel bir ifade olabilir, yani yüksek sesle söylenebilir, bunun bir sakıncası yok. Asıl anlamı *secde* etmektir; 4:101-103’ü anımsayalım. Mesajı duyan, mesajın gerçekliğine ikna olan, mesaja içsel bir saygı duyan, yani onun otoritesi altında alçakgönüllü olan, 4:43 ve 5:6 örneklerinde olduğu gibi gerekçesi bildirilmese bile buyruğu yerine getirmeye karar veren kişi *secde* etmiş demektir. Duymuş ve boyun eğmiş demektir.

5:12-14 Zaten gerçek şu ki Allah İsrailoğullarından kesin söz almıştı. Onların arasından on iki lider göndermiştik. Ve Allah şöyle demişti: “Kuşkusuz sizinle birlikteyim. Namazı dosdoğru kılar, zekatı verir, elçilerime inanır, onları destekler ve Allah’a güzel bir borç vererseniz kötülüklerinizi kesinlikle siler ve altlarından ırmaklar akan cennetlere sizi yerleştiririm. Bundan sonra aranızdan kim nankörlük ederse gerçeğin yolundan artık sapmıştır!” Verdikleri sözü bozdukları için onları lanetledik ve yüreklerini katılaştırdık. Sözlerin anlamlarını saptırdılar ve kendilerine verilen öğretilerden pay almayı unuttular. Çok azı dışında, onlardan sürekli alçaklık göreceksin. Yine de onları bağışla ve aldırış etme. Kuşkusuz Allah güzel davrananları sever. “Aslında, biz Nasraniyiz!” diyenlerden de kesin söz almıştık. Sonunda kendilerine verilen öğretilerden pay almayı unuttular. Bu yüzden, Yeniden Yaratılış Günü’ne dek, aralarına düşmanlık ve nefret saldık. Allah yaptıkları şeyleri yakında onlara haber verecektir.

Burası *salâtın* Elçilerin öyküsündeki merkezi yerini anlamak için çok önemli. Hatırlarsanız Kuran’ın başlarında daha önce kendilerine elçi gönderilenlerin olumsuz örneğinden söz edilmeye başlanmış ve ikinci sure “siz onlara benzemeyin” mesajıyla bitmişti. Burada anlaşma koşulları yeniden hatırlatılıyor: “*Salâtı* ayakta tutarsanız kötülüklerinizi siler ve sizi cennete koyarım.” Beşinci surenin “sözleşmeleri yerine getirin” diyerek başladığına dikkat edin. Sözlerinde durmamışlar, yani *salâtı* ayakta tutmamışlar. Bunu nasıl yaptıkları yavaş yavaş açıklanmaya başlıyor: “Sözlerin anlamlarını saptırdılar. Ve (böylece)

öğretiden pay alamadılar.” Demek ki *salâtı* ayakta tutmak sözlerin anlamıyla doğrudan ilgiliymiş. *Salâtın* ayakta tutulması öğretiden pay almak, böylelikle kötülükten arınmak, böylelikle Bahçe’yi hak etmekmiş. Örneğin Kuran’da faiz ve rant yasaklanmıştır. Tevrat’ın üzerinde oynayan hahamlar ise bu kuralı “yalnızca Yahudiden faiz almak yasak” biçiminde değiştirmişlerdir.³ Onları dinleyen pek çok İsrailoğlu banker olarak kariyer yapmış, “öğretiden pay almayı unutmuş”, arınamamış, Bahçe’yi hak edememiştir. Burada konu Kitap’ın ta kendisidir. Bu denklemde namaza yer yoktur.

Kitaplıların kitaplardan pay almayı unutmaları, namaz kılmamaları değildir. Kitabın gereğini yapmıyor olmalarıdır. Onları dost edinmeme gereği de buradan doğar (5:51). Çünkü onların çoğu *salât* etmekten ve böylece tektanrıcılıktan alıkoyarlar. Bizim Kuran’dan alacağımız pay elbette namaz kılmak değildir. Onun yasasını toplum yasası yapmak ve uygulamak, böylece çoktanrıcılığın pisliğinden arınmaktır. Böyle bir toplumu Allah cezalandırmaz (5:18).

5:12 ve benzer ayetlerde “namazı kılmak...” ile başlayan buyrukların ve sıralamalarının sık sık değiştiği dikkatinizi çekmiştir. Bunun nedeni Arapça “ve” bağlacıyla ayrılan bu buyrukların aslında çoğu kez aynı şeyi anlatıyor olmasıdır (örnekler için; 4:146, 9:29, 20:82, 25:70, 28:87-88, 31:17, 33:7, 56:94). “*Salâtı* ayakta tutan toplum arınır -> Arınan toplum nimeti paylaşır -> Nimeti paylaşan toplum varıllaşır” gibi. Veya “Elçileri desteklemek onların getirdiği mesaja güvenmeye denktir -> Elçilerin mesajına güvenmek *salât* etmeye denktir -> *Salâtı* ayakta tutmak arınmaya denktir” gibi. Bunların birini yapıp da öbürlerini yapmamak söz konusu olamaz. Kuran’ın sözcüklerinin, cümlelerinin, kuru metninin değiştirilmeyeceğinin sözü veriliyor (15:9, 18:27). Ama bu güvence, sözcüklerin anlamları üzerinde sabotaj olmayacağı anlamına gelmiyor. Bizim örneğimizde sabote edilen sözcük *salât*tır. Aynı şeyin birbirine çok yakın anlamlı farklı sözcüklerle anlatılmasının, sık sık yineleme yapılmasının nedenlerinden biri bu sabotajları etkisiz hale getirmektir. Öyle bir yapboz düşünün ki bir parçasının biçimini değiştirdiğinizde dikkatli bir göz bunu anlayabiliyor. İşte bir örnek daha:

5:55 Sizin dostunuz yalnızca Allah, onun elçisi ve inananlardır. Onlar namazlarında sürekli olanlar, zekatı verenler ve eğilenlerdir.

“Sizin dostunuz olup da *salâtı* ayakta tutmayan, arınmaya ulaşmayan ve eğilmeyen kişi yoktur.” Veya; “*Salâtı* ayakta tutup da sizin dostunuz olmayan kişi yoktur.” Çünkü bunlar birbirini tarif eden ifadeler. Burada “eğilmek” olarak çevrilen *rûku* sözcüğünün *secde* ile arasındaki ince farkı sözlüklerden bulamıyorum. Aynı veya çok yakın anlamlı sözcükler olsa gerek. Kesin olan şey, bunların birbirini açıklayan ifadeler olduğu. *Rûku* edip de *secde* etmeyen, *salât* etmeyen kimse yok.

Burada ölmüş olan “elçinin” nasıl dostumuz olacağı sorusu haklı olarak akla gelebilir. Ulak ölmüştür ama elçi aramızdadır (3:101, 4:59). Elçi olarak çevrilen *resul* sözcüğü kök-türev ilişkisi bakımından en genel anlamda “gönderilen” anlamına gelir. Kitap da gönderilmiştir ve hâlâ aramızdadır. Öyleyse anlaşmazlıklarımızda hakem yapacağımız, sözünü dinleyeceğimiz, “sana boynumuz kıldan ince” diyeceğimiz elçi Kuran’dır. Kuran’ın koruyuculuğu Allah’ın mesajını taşımasındandır. Allah’ın anlaşmasına taraf olup sözleşmeyi yerine getiren toplumlar Allah’ın korumasını kazanırlar. Kuran’a uyan toplumlar kendileri gibi temiz kalmaya çalışanlara kayıtsız kalamazlar. Bu topluluklar birbirlerini kardeş bilir, koruyup kollarlar. Kollamıyorlarsa Kitap’ın gereğini yerine getirmiyorlar demektir.

5:57-58 Ey inanca çağırılanlar! Sizden önce kitap verilenler arasında dininizi oyun ve eğlence edinenleri ve nankörlük edenleri dost edinmeyin. Ve Allah’a yönelik sorumluluk

³ Tevrat, Yasanın Tekrarı 23:19-20 Kardeşinize para, yiyecek ya da faiz getiren başka bir şey ödünç verdiğinizde, ondan faiz almayacaksınız. Yabancıdan faiz alabilirsiniz ama kardeşinizden almayacaksınız. Böyle yapın ki, mülk edinmek için gideğiniz ülkede el attığınız her işte Tanrınız RAB sizi kutsasın.

bilinci taşıyın; eğer inanıyorsanız. Namaz için çağrı yaptığınızda onu oyun ve eğlence edinirler. Aklını kullanmayan bir toplum oldukları için böyledir.

Önce dost olarak çevrilen sözcüğün (Ar. *veli*) koruyucu, arka çıkan anlamında olduğunu, günlük yaşamda kullanıldığı anlamda yani düşmanın karşıtı olan dost olmadığını belirteyim. Kitaplıları dost edinmeme buyruğu doğrudan tektanrıcılıkla ilgilidir. Onların çoğu insanları *salât* etmekten ve böylece tektanrıcılıktan alıkoyarlar (2:135). Kitaplı bir komşumuz varsa onunla iyi komşuluğu bırakacak değiliz. Ama sözgelimi bizi mahkemede Müslüman olmayanlara karşı savunsun diye Kitaplıların örtücülerinden olan birini avukat yapmayacağız. Akıl hocamız yapmayacağız. Veya savaşa girerken onları müttefik edinmeyeceğiz. Elçiler arasında ayırım yapılmayacağına göre aslında Tevrat'a veya İncil'e bağlılık iddiasında bulunanların Kuran bağlılarına karşı da koruyucu olmaları beklenirdi. Ama zaten bunların ezici çoğunluğunun *salât* etmedikleri, mesajın gereğini yerine getirmediği için eleştirildiğini görüyoruz. Müslümanlara acımayacaklardır.

5:58 ayetinde akla yapılan vurguya dikkat edin. Aklını kullanmayanların *salâtı* anlamsız bir zaman öldürmeye dönüşür. Yani bir tür oyuna... Aslında Muhammed Peygamber'in yaptığı *salâtın* yerini zamanla namazın almasına işaret eden bir ayet. *Salât* sürecinden anlamak eylemi (usavurmak=akıl etmek) çabası çıktığında, anlamsızlığı içselleştiren kuşaklar geldi. 4:102'de "bitirmek" yerine "*secde* etmek" ifadesinin kullanılmasının bir nedeni bunu vurgulamak olabilir. Tören yok, anlaşılması gereken bir ders var.

Bu ayette Müslüman olmayanların da *salâta* çağrılıyor olmasına dikkat edin. Bu, birçok yanlış düzeltmemizi sağlıyor. Çağırdığımızda oyun edinmeleri için öncelikle onları çağırmamız gerekir. Namaz, Gayrimüslimlerin yapmaları beklenen bir şey değildir. Zaten yapamazlar da. Çünkü ellerin nereye konacağına dek varan bir sürü dakik kuralı öğrenmeleri, bir sürü ezber yapmaları gerekir. En önemlisi, namazı bitirdiklerinde hiçbir şey anlamamış olurlar. Çünkü namaz bir şey öğretmez. *Salât*, öğretiyi benimsemeyenlerin de dinleyip anlayabilecekleri evrensel bir iletişim kanalıyla yapılmalıdır. Demek ki anadilinde bir okuma ve gerekliyse bu okumanın yanında yapılacak açıklamadan oluşmalıdır. Kürsüden normal konuşma biçiminde olmalıdır. İnsanlar bu dinletiyeye Arapça olan, Arap müziğiyle bezeli bir saplantıya dönüşmüş olan ezanla değil, normal bir çağrıyla çağrılmalıdır. Arapça bilmeyen hiç kimse ezanı anlamaz. Müslüman olmayanlar bu şarkıyı üzerlerine alınamazlar bile. Yapacağımız üçüncü düzeltme, hacla ilgilidir. Hac merkezi bir salat toplantısı ise toplantının yapıldığı yere Müslüman olmayanların alınması gerekiyor. Nitekim İbrahim insanları hac *salâtına* çağırırken kendi yoldaşı olanları ve olmayanları ayırt etmemiştir. "İnsanlar" denmesine dikkat edin:

22:27 "İnsanlar arasında Hac duyurusunu yap; yaya olarak ve binekler üzerinde uzak yollardan sana gelsinler!"

Beşinci surenin genel konu bağlamında *salâtın* yerini daha net görmek isteyenlere daha önce yapmış olduğum akış şemasını incelemelerini öneririm.⁴

Kitaplılar içinde bir bölüm namazı değil, *salâtı* oyuna çeviriyor. "Oyun ve eğlence" olarak çevrilen Arapça sözcüklerin izini sürdüğümüzde bu daha iyi anlaşılıyor:

⁴ <https://gerceginkitabi.wordpress.com/2017/11/26/kuran-nasil-okunur-veya-kuran-kendini-nasil-okutur-bir-deneme-daha/>

veya

<https://www.gerceginkitabi.com/2017/11/26/kuran-nasil-okunur-veya-kuran-kendini-nasil-okutur-bir-deneme-daha/>

7:51 Dinlerini oyun ve eğlence edinmişlerdi. Çünkü dünya yaşamı onları aldatmıştı. Bu günlerine kavuşacaklarını unuttukları ve ayetlerimizi bilerek inkar ettikleri gibi işte bugün biz de onları unutuyoruz.

57:20 İyi bilin ki dünya yaşamı ancak bir oyun, bir eğlence, bir çekicilik, aranızda bir övünme, mal ve çocuk edinme tutkusudur. Yağmur örneği gibi; onun yeşerttiği bitki nankörlük edenlere sevinç verir. Sonra kurur, onu sararmış görürsün; sonunda çöp olur. Sonsuz yaşamda ise hem yaman bir ceza hem de Allah tarafından bağışlanma ve hoşnutluk vardır. Zaten dünya yaşamı aldatıcı bir geçimlidir.

Burada göze çarpan ilk durum “din”i oyuna çevirmekle *salâtı* oyuna çevirmenin aynı şey olduğudur. Yine birbirine çok yakın sözcükler kullanılıyor. Arapçada *din* yükümlülük demektir. Osmanlı borçlarını tahsil eden şirketin adı “Düyunu Umumiye” idi, yani “Genel Borçlar”. Kimi muhasebeci sözcüğü hâlâ bu anlamda kullanır. Öyleyse *salât*, namaz olamaz. Çünkü namazı kılarırsınız ve biter. Ama *din* yasa demektir, ahlak demektir, yaşamın bütününe kapsar. Dersten çıkınca bitmez. Yabancı dili sürekli konuşmak için öğreniyoruz. Dersten çıkar çıkmaz unutmak söz konusu değildir. Denebilir ki Kuran, *din* dersine “din” adı veriyor. *Din* ile *salât* arasındaki yakın anlamlılık şu ayette çok açık:

11:87 Dediler ki: “Ey Şuayb! Atalarımızın hizmet ettiklerini veya mallarımız konusunda dilediğimizi yapmayı bırakmamızı senin namazın mı zorunlu yapıyor? Aslında yumuşak huylu ve akli başında birisin!”

Namaz hiçbir şey emretmez. *Salât* ise Kitap dersi olduğu için Kitap’ın emirlerinin halka belletilmesi demektir. Şuayb’ın arkasında namaz için saf duranlar yok, karşısında onu dinlemeye gelenler var. Şuayb onlara Allah’ın ayetlerini okuyor, onlara Kitap’ı ve bilgeliği öğretiyor, onları arındırıyor (2:129). Ayetteki cümle şöyle olsaydı hiçbirimiz yadırgamayacaktık: “Atalarımızın hizmet ettiklerini veya mallarımız konusunda dilediğimizi yapmayı bırakmamızı senin **dinin mi** zorunlu yapıyor?”

7:51 ve 57:20’te dönelim. *Dini* veya *salâtı* oyuna çevirmenin açıklaması bir örnekle yapılmış. *Salâtı* kalıcı iyilikler için ayakta tutmak gerekiyor. Dünyevi işler için, yani basit, bayağı, geçici işler için, karın doyurmak için *salât* edilmez. *Salâta* gösteriş için giden ikiyüzlüyü anımsayalım. Belki de ticaret yaptığı Müslümanlara iyi görünmek için derse katılıyordu. İşte o zaman *dunya* için, yani bayağı çıkar için derse katılmış olur. Oysa bu ahlak dersiydi. Ayetlerde dünya diye çevrilen sözcük (Ar. *dunya*) yeryüzü anlamına gelmiyor; bu yanlış çeviridir. Sözcük bayağı, aşağı, maddi anlamına geliyor. Kuran’a en sık kullanılan karşıtı *ahiradır*. O da kıyamet günü anlamına gelmiyor. Son, sonuç anlamına geliyor. *Beka*⁵ sözcüğünü içeren ayetlerle birlikte incelenirse iki sözcüğün yakın anlamlı olduğu görülür. Demek ki *salât* kalıcı iyilikler için olmalı, gelip geçici gönenç için değil.

Beşinci surede kaldığımız yerden sürdürüyoruz:

5:65-66 Kitap halkı inansaydı ve sorumluluk bilinci taşısalar da kesinlikle kötülüklerini örter ve nimet cennetlerine yerleştirirdik. Tevrat’ı, İncil’i ve Efendilerinden kendilerine indirileni uygulasalardı yukarıdan ve aşağıdan sunular görecektirdi. Aralarında aşırı olmayan bir topluluk da vardır. Oysa onların çoğunluğu ne kötü bir şey yapıyorlar.

Şimdi 5:12-14’teki “elçilere yardım etmek” ifadesi daha anlaşılır oldu. Hristiyanlar İncil’i uygulamadıkları için İsa’ya yardım etmemiş oluyorlar (3:52, 61:14). İsrailoğulları Tevrat’ı uygulamadıkları için elçilere yardım etmemiş oluyorlar. Elçilere yardım etmek onların yoluna girmek

⁵ <http://corpus.guran.com/gurandictionary.jsp?q=bqv>

demektir. Dolayısıyla onların sesini gürleştirmek ve yaptıkları çağrıyı sürdürmektir. Bu çağrıyı yapma işinin bir yönü *salâtı* ayakta tutmaktır. Oysa namazda çağrı yapılmıyor. İbrahim, ocağına gelenlere ders verdi ve onları tektanrıcılığa çağırdı. Onun iyi öğrencileri bu dersi özümstediler ve memleketlerine döndüklerinde çağrıyı kendi çevrelerinde güçleri yettiğince yinelediler. Tıpkı 5:12'de İsrailoğulları arasından seçilen on iki önderin çağrıyı öncelikle sahiplenmeleri gibi. Bunlar Musa'nın öncelikli öğrencileri idi. Her biri kendi oymağının öğretmenini oldu. Şimdi 5:66'ya geri dönelim.

5:66-68 Tevrat'ı, İncil'i ve Efendilerinden kendilerine indirileni uygulasalardı yukarıdan ve aşağıdan sunular görecektirdi. Aralarında aşırı olmayan bir topluluk da vardır. Oysa onların çoğunluğu ne kötü bir şey yapıyorlar. Ey peygamber! Efendinden sana indirileni bildir. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği elçilik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Kuşkusuz, Allah nankörlük eden bir toplumu doğru yola erdirmez. De ki: "Ey kitap halkı! Tevrat'ı, İncil'i ve Efendinizden indirileni uygulamadıkça hiçbir şey üzerinde değilsiniz!" Efendinden sana indirilen, onların çoğunun azgınlığını ve nankörlüğünü artırır. Nankörlük eden toplum için, artık üzülme.

Burası "*salâtı* ayakta tutmak" ifadesini açıklayan en önemli bölümlerden biri. *Salât* sözcüğünün geçmediğine ama *salât* sözcüğünün geçtiği ayetlerdeki aynı nedensellik ilişkisinden söz edildiğine dikkat edin. Arapça orijinalinde "*akamu el Tevrat*", "*akamu el İncil*" ifadeleri iki kez geçiyor. Yani Tevrat'ı ayakta tutmak, İncil'i ayakta tutmak. Tevrat veya İncil'le namaz kılınması istenmiyor. Bunların herkese belletilmesi ve toplumun yasası yapılması isteniyor. Kuran sureleriyle namaz kılınca "*akamu el Kuran*" olmuyor. Kuran herkesin anladığı dilde herkese okunur, açıklanır, ahlaki değişmezler kümesi olarak benimsenir ve kaçınılmaz olarak Müslüman topluluğun davranış kurallarına temel oluşturursa ayakta tutulmuş olur. Bu topluluk geniş toplum içinde yaşayan bir azınlık ise bunlar cemaat kuralları olur. Bu topluluk bağımsız bir politik birim ise bunlar ülkenin yasaları olur.

Çoğunlukla "yukarıdan ve aşağıdan *rızıklanmak*" biçiminde çevrilen ifadenin bire bir karşılığı "üstlerinden ve altlarından yemek"tir. Burada yer ve gök kavramlarına dolaylı bir gönderme var. Kast edilen şey Allah'ın vereceği karşılığın hem *dunya*, yani bayağı yaşamın geçimliği olarak, hem de tinsel, yüksek, soyut nimetler olarak gelmesidir. Toplumlar arasında güvenlik içinde olmak, erinç, barış, insana yakışır yüksek ahlak ortamı ve ardından ölüm ötesinde kalıcı esenlik. Oysa namazın yakın ve bayağı yaşamda karşılığı olabileceğini düşünemiyoruz. Zaten hep ölüm ötesinde değerlendirilecek bir hesaba yatan puanlar olarak algılanmıştır. Oysa Allah'ın vereceği karşılık gecikmesizdir (2:58,201, 3:148,165, 5:18, 7:96,156, 9:74, 11:52, 14:27...). *Salât* her neyse karşılığı hemen alınmaya başlanabilen ama zaman geçtikçe güçlenip pekişen bir şey olmalıdır. Hristiyanların ve Yahudilerin çoğunluğu *salâtı* ayakta tutmadığı için şu anda yalnızca yerden *rızıklanı*yorlar. Maddi bolluk içindeler ama ahlaki olarak çöküyorlar.

5:83 Elçiye indirileni dinlediklerinde, Gerçek Olanı tanıdıkları için gözlerinden yaşlar boşaldığını görürsünüz. Derler ki: "Efendimiz; inandık! Artık bizi tanıklarla birlikte yaz!"

Ne zaman, nerede dinliyorlar? Namazda bu gerçekleşmiyor. Bunun gerçekleştiği yer herkesin anladığı dilden Kuran okunduğu (ve belki açıklandığı) toplantılardır.

5:90-92 Ey inanca çağırılanlar! Şarap, kumar, tapıncak yapılmış taşlar ve fal yoluyla gelecek aramak, şeytan işi birer pisliktir. Artık, bundan kaçının; böylece belki kurtuluşa erişirsiniz. Aslında şeytan şarapla ve kumarla aranızda düşmanlık ve nefret sokmak, Allah'ın öğretilerinden ve namazdan sizi alıkoymak ister. Artık son veriyorsunuz değil mi? Allah'a bağlı kalın, elçiye bağlı kalın ve sakının. Yüz çevirirseniz iyi bilin ki elçimizin görevi yalnızca apaçık bildirmektir.

Namazdan değil, Allah'ın öğretilmesine bağlı kalmaktan alıkoymak ister. Yüz çevirmenin karşısı Allah'a itaat etmek, demek ki elçisine bağlı kalmak, demek ki sakınmakmış (Ar. *takva*). Aralarında “ve” bağlacı bulunan buyrukların birbirini açıklamasının bir örneğini daha görüyoruz. Kumara kısa bir ara verip namazı kılmak mümkündür. Ama kumar oynarken Kuran dersine düzenli katılmak ve sonra öğüdü tutmak, yani kısacası **söz dinlemek** çok zordur. Birinden biri feda edilir. Kumar oynayan ve içki içen kişi bol bağışta da bulunabilirdi. Böylece “hem *salât* ediyorum (yardımlaşıyorum) hem içkimi içiyorum” diyebilirdi. *Salât* yardımlaşma değildir.

5:106 Ey inanca çağırılanlar! Birinize ölüm geldiğinde aranızdan adaletli iki kişi son istek sırasında tanıklık etsin. Veya yolculuk sırasında ölüm gelirse aranızdan olmayan iki kişi bunu yapsın. İçinize kuşku düşerse namazdan sonra alıkoyun. Bu durumda Allah'a şöyle yemin etsinler: “Yakınımız bile olsa onu hiçbir karşılığa değiştirmeyeceğiz ve Allah'ın tanıklığını gizlemeyeceğiz. Yoksa kesinlikle suçlular arasında oluruz!”

“*Salât*tan sonra alıkoyun.” Dikkat edin, Müslümanlar olarak aramızdan olmayan iki kişiyi *salât*tan sonra alıkoyacağız. Bu kişilere namaz mı kıldırmanız gerekiyor? Hayır. Bu kişilere edecekleri tanıklığın kurallarını okumamız gerekiyor. Bu, çok kısa bir vahiy dersidir. Doğrudan tanıklıkla ilgili ayetler kendilerine okunabilir, ayetlere gönderme yapılarak tanıklık ilkesi açıklanabilir veya ayetler okunmadan ne yapacakları tarif edilebilir. Kuran ocaklarındaki *salât* da böyle olabilir. Bugün örneğin “tefsir dersi” adı altında yapılan toplantılarda Kuran metni sıradan okunmamasına karşın vahiy açıklandığı için bunlar *salât* toplantılarıdır. Buradaki püf noktası derslerin *secde* amaçlı olmasıdır. Yani anlamak ve yerine getirmekten başka bir amaç olursa o tefsir dersi *salât* olmaz. Tanrıtanımazların, Allah düşmanlarının yaptıkları yergi yorumları *salât* değildir. Onlar 2:93'tekiler gibi “dinledik ve karşı geldik” derler.

5:111 Ayrıca havarilere şöyle bildirmiştim: “Bana ve elçime inanın!” Dediler ki: “İnandık; teslim olduğumuza sen de tanık ol!”

Burada İsa'nın havarilere gerçekleri bildirmesi onları karşısına alıp konuşması, ders anlatması, onlara ol göstermesi demektir. Onlara Allah'ın ayetlerini okumuş, onları arındırmıştır. Onlara arkasını dönüp namaz kıldırmamıştır. Onlar da kendilerine iletilen mesajı anlamışlar, gereğini yapmayı kabul etmişler.

6:25 Onların arasında seni dinleyenler de vardır. Ama onu anlamamaları için yüreklerine örtü ve kulaklarına ağırlık koyduk. Her türlü mucizeyi görseler de ona inanmazlar. Öyle ki, seninle tartışmak için geldiklerinde nankörlük edenler şöyle derler: “Öncekilerin söylencelerinden başka bir şey değil bu!”

Kitaplılardan söz eden bu ayette Ulak Muhammed'i dinleyenler, onun kıldıracağı namazda saf durmuyorlar. Onun dersini dinliyorlar. Ama içtenlikle yaklaşmadıkları için anlayamıyor, yararlanamıyorlar. Bu *salât* dersini Müslüman olmayanlar da dinleyebiliyorlar. Öyle ya, Kuran'ın mesajını hiç duymayan biri ona teslim olamaz.

6:36 Ancak duyanlar çağrıya yanıt verebilirler. Ve Allah ölümlere yeniden yaşam verir. Sonra ona döndürülürler.

Allah'ın çağrısını vahiy dersinde duyacaklar. Verecekleri yanıt Kitap'ta söylenenleri yapmaktır. Duymak sözcüğünün anlamayı anlatan bir mecaz olduğu açıktır. Önceki ayette kulaklarıyla duyan ama anlamayanların örneği verilmişti. 6:46 ayetinde yine duyup da mesajı alamayanlara gönderme yapılıyor. Ardından *salât* sözcüğü kullanılmadan, yine mesajın duyulduğu *salât* toplantısına söz geliyor:

6:51-52 Efendilerinin karşısında toplanacaklarından korkanları onunla uyar. Onlar için ondan başka ayrıca ne bir dost ne de bir ara bulucu yoktur. Böylece belki sorumluluk

bilincine erişirler. Efendilerinin hoşnutluğunu dileyerek sabah ve akşam ona yakarışlarda bulunanları kovma. Onların hesabından senin üzerine, senin hesabından da onların üzerine bir şey yoktur. Onları kovarsan haksızlık yapanlar arasında olursun.

Duyup da anlamayanlardan sonra duyan ve anlayanlardan söz ediliyor. Bu kişilerin önceliği Allah'ın hoşnutluğunu bulmak. Alıncı surenin başından beri örneklediği gibi Ulak'ı sınamak değil. Ulak, sakınanları Kuran'la uyarıyor. Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek sabah ve akşam yakarışlarda bulunanların bunu evlerinde yapmadıkları belli. Bunu yapmak için Muhammed'in yanına geliyor olmalılar ki kovmaması tembihlensin. Demek ki yaptıkları iş el açıp dua mırıldanmak değil. Ulak'ın söyleyeceklerini dinlemeye geliyorlar. Burada düzenli *salât* dersinin zamanları ilk kez okunuyor: Sabah ve akşam.

6:54 Ayetlerimize inananlar sana geldiklerinde, şunu söyle: "Size selam olsun! Efendiniz, rahmeti, Kendi üzerine yazmıştır. Bilisizlik yüzünden işlediği bir kötülükten sonra, kim pişmanlık göstererek kendisini düzeltirse; kuşkusuz, O, Sınırsız Bağışlayandır; Merhametlidir!"

6:151 De ki: "Efendinizin neleri yasakladığını, gelin size okuyayım..."

Birileri Ulak'ı dinlemeye geliyorlar, yani *salât* toplantısına. Ulak'ı dinlemeye gelenler "Bizim için Allah'a el açıp dua et de bizi bağışlasın" demiyorlar. Allah haksızlık etmez, torpil yapmaz. Bağışlanmak için Kuran'daki öğütleri dinleyip uygulamaları, böylece arınmaları gerekiyor. "Gelin size okuyayım"daki okumak sözcüğü "onlara Allah'ın ayetlerini okur, onlara Kitap'ı ve bilgeliği öğretir, onları arındırır" ayetlerindeki sözcük. Sözcüğün ad hali olan *tilavet*, *keraat* anlamına yani seslendirme anlamına indirgenmiş. Böylece basbayağı ders olması gereken *salât*, kuru ve işlevsiz bir okuma olan namaza indirgenmiş. Oysa *tilavet* anlatmak anlamına geliyor. "*Kıraat* edildiğinde" kalıbı yalnızca Kuran için kullanılmasına karşılık Kitap boyunca "ayetlerimiz *tilavet* edildiğinde" kalıbını görüyoruz. Aradaki farkı berrakça görmek için *kıraat* eyleminin geçtiği on altı ayet ile *tilavet* eyleminin geçtiği şu ayetlerin karşılaştırılması yeterlidir: 2:102, 3:93, 91:2. Namazda yalnızca *kıraat* (okuma) yapılmaktadır. Oysa ayetlerden açıkça anlaşılacağı üzere *salâtta* hem *kıraat* hem *tilavet* yani anlatma, açıklama yapılmaktadır. Eski ve güncel sözlüklerde *tilavet* (*tala*) eyleminin anlamı izlemek, takip etmek olarak veriliyor. Örneğin az önce sözcük dizini içinde *kıraat* ve *tilavet* eylem köklerini izleyerek /takip ederek aradaki anlam farkını anladık. Bu sözcüklerin her ikisini gelişigüzel "okuma" diye çeviren mealciler önemli bir hata yapıyorlar. *Tilaveti* "okumak" olarak anlayanlar şeytanın *tilavetini* açıklayamazlar:

2:101-102 Yanlarında olanı doğrulayan bir elçi Allah'ın katından onlara geldiğinde, kitap verilenler arasından bir küme, sözde bilmiyorlarmış gibi Allah'ın Kitabı'nı arkalarına attılar. Süleyman'ın yönetimi hakkında, şeytanların anlattığına uydular...

Şeytanlar tıpkı Samiri gibi Kitap'tan yanlış çıkarımlar yapıyor da olabilirler, kitapsız olarak uydurduklarını öğretiyor da olabilirler.

20:95-96 Dedi ki: "Öyleyse senin amacın neydi ey Samiri?" "Onların görmediklerini gördüm. Elçinin izinden bir tutam alarak attım. Böylesi benliğime daha güzel göründü!"

"Elçinin izinden", yani elçinin öğrettiğinden bir bölümünü eksiltiyor. Bu, Kitap'ın kimi ayetini "neshetmek" de olabilir, tarihselcilik anlayışıyla yasaların geçerliliğinin kalktığını öğretmek de olabilir. Tevrat'ı veya Kuran'ı yorumlayarak yapılan bu çıkarımlar *tilavettir*. Onun için "hakkıyla *tilavet* etmek" diye bir şey vardır; yani Kuran'ı gerçeğiyle yorumlamak; gerçeğe uygun yorumlamak. Yukarıda şeytanın *tilavetinden* söz eden 2:102 ayetinden hakkıyla, gerçeğiyle, doğru düzgün *tilavetten* söz eden 2:121 ayetine kadarki bölümü lütfen okuyun ve Tevrat'ın ve İncil'in mesajının nasıl bozulduğuna işaret edildiğini görün. Tevrat'ın ve İncil'in mesajı metin üzerinde olduğu kadar yorumu (*tilaveti*) üzerinde

oyunarak da bozulmuştur. Ne yazık ki *salâtı* namaz eden anlayış, doğru düzgün *tilavet* etme kavramını da “sesleri doğru çıkartmak” gibi gülünç bir anlama indirgemiş.

6:71-72 De ki: “Allah’tan başka bir de ayrıca bize ne bir yarar ne de bir yitim veremeyecek olanlara mı yakarışlarda bulunalım? Allah bizi doğru yola eristirdikten sonra şeytanların ayartarak yeryüzünde şaşkın bıraktığı ve yoldaşlarının da ‘Bizim yolumuza gel!’ diyerek çağırdıkları kimseler gibi topuklarımız üzerinde geriye mi döndürülelim?” De ki: “Kuşkusuz Allah’ın gösterdiği yol doğru yoldur. Evrenlerin Efendisine teslim olmamız bize buyruk verildi! Ve namazı dosdoğru kılmak! Ona karşı sorumluluk bilinci taşıyın; onun karşısında toplanacaksınız!”

Efendiye teslim olmak ve namaz kılmak olarak iki ayrı buyruk yoktur. Efendiye teslim olmak, böylece bunun gereğini yapıp *salâtı* ayakta tutmak tek bir buyruktur. Bu ahlakı/*dini* benimseyenler o *dinin* gereklerini ahlaki ve hukuki sistem olarak kuracaklardır. Ayrıca *salâtı* ayakta tutmak ile tektanrıcılık arasındaki doğrudan ilişkiye dikkat edin.

6:92 İşte bu hem ellerinde bulunanı doğrulayan hem de kentlerin anasını ve tüm çevresini uyarmak amacını taşıyan, indirdiğimiz Kutsal Kitap’tır. Sonsuz yaşama inananlar ona da inanırlar; namazlarına da devam ederler.

Bire bir çevirisi: “*Salât*larını korurlar.” Önce **kurdular**, şimdi **koruyorlar**. Ders ve ders dışında artık hangi kanalları kullanıyorlarsa bu öğüt sistemini aksatmıyorlar, ahlak ve hukuk sisteminden ödün vermiyorlar. Kentlerin anasını ve çevresini uyarmak az bir iş değildir. Ve bu namazla yapılacak bir iş değildir. Burada eğer namazdan söz ediliyorsa birbiriyle hiç ilgisi olmayan iki konu var demektir: “Dünyayı Kuran’la uyarın ama bunun yanında namaz da kılın.” Bu, pek çok suredeki konu bütünlüğünü bozan bir yorumdur.

6:162 “Kuşkusuz benim namazım[*salât*], yakarışlarım[*nusuk*], yaşamım ve ölümüm Evrenlerin Efendisi Allah içindir!”

Salât eğer namaz ise tören ve simge anlamına gelen *nusuk* ne olabilir? Namaz zaten salt tören ve simgedir. Yaşam ve ölüm ikilisinin hiçbir şeyi kapsam dışı bırakmadığına dikkat edelim. *Salât* ve *nusuk* ikilisinin de hiçbir şeyi kapsam dışı bırakmayarak yaşamdaki her şeyi içine alması gerekiyor. Öyleyse *nusuk* yalnızca *dinden*, yani *salât*tan, yani yasadan geriye kalan, Kuran’da anlatılan törenleri ve simgeleri kapsıyor olmalı. Sözgelimi mescide ayakkabıyla girilmemesi belli toplumlara özgü bir tören olabilir. Başka toplumlar ayakkabıyla girecektir. Bu, *salatın* özünü ve işlevini değiştirmez. Birinci derecede saygıdeğer olana odaklanılan, kutsal olana yönelinen toplantıların zamanla yanında törenini de oluşturması kaçınılmazdır. Ulusal simgelerin ve kahramanların anıldığı toplantılarda da ulusa göre değişen törenler oluşmuştur ama işlev çoğunlukla aynıdır. Az önce tartıştığım 22:34,67 ayetlerini bunu göz önünde bulundurarak okumakta yarar var.

7:62 “Efendimin gönderdiklerini[*risalet*] size bildiriyorum ve size öğüt veriyorum. Sizin bilmediklerinizi Allah’ın yardımı sayesinde bilirim!”

Nuh’un bu sözündeki *risalet* (ileti, gönderi, mesaj) sözcüğünü kitap boyunca izlediğimizde elçilik görevini tanımlayan bir kullanım buluyoruz. Zaten Türkçeye elçi olarak çevrilen *resul* sözcüğü de “gönderilen” anlamına geliyor.

7:68 “Efendimin gönderdiklerini[*risalet*] size bildiriyorum. Ben, sizin için, güvenilir bir öğüt vericiyim!”

7:93 Sonunda onlardan uzaklaştı ve şöyle dedi: “Ey toplumum! Gerçek şu ki Efendimin gönderdiklerini[risalet] size bildirdim ve size öğüt verdim. Nankörlük eden bir toplum için artık nasıl üzülürüm?”

5:67 Ey peygamber! Efendinden sana indirileni bildir. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği elçilik[risalet] görevini yerine getirmemiş olursun...

33:39 Allah'ın verdiği elçilik[risalet] görevini duyuranlar ona derin saygı duyarlar ve Allah'tan başka kimseden korkmazlar...

72:23 “Yalnızca Allah'tan gelenleri duyurabilirim ve onun elçilik[risalet] görevlerini yerine getirebilirim!”

72:26-28 ...Gizli gerçeklerini hiç kimseye açıklamaz. Hoşnut olduğu elçiler dışında. Böylece o, onun önüne ve arkasına, kesinlikle gözetleyiciler yerleştirir. Efendilerinden gelen duyuruları[risalet] elçilerin ulaştırdığını bilmesi için...

Elçilerin elçilik görevi bildirmekmiş. Bu görevi ne zaman, nasıl yaptılar? Namaz kıldırarak değil, kendilerini dinlemeye gönüllü olanlara Allah'ın ayetlerini okuyup açıklayarak yaptılar. Bunun Kitap'taki adı salattır.

7:128 Musa, toplumuna şöyle dedi: “Allah'tan yardım dileyin ve dirençli olun. Kuşkusuz yeryüzü Allah'ın malıdır. Dilediği kulunu ona kalıtçı yapar. Çünkü sonuç sorumluluk bilinci taşıyanlarındır!”

Burada *salât* sözcüğü geçmiyor. Ama *salât*tan söz edildiğini Bakara Suresi'ndeki ayetlerden anlıyoruz:

2:45 Dirençli olarak ve namazla yardım dileyin. Aslında, derin saygı duyanlardan başkasına böylesi zor gelir.

2:153 Ey inanca çağırılanlar! Dirençli olarak ve namazla yardım dileyin. Kuşkusuz Allah dirençli olanlarla birliktedir.

Mısır'da zor günler geçiren İsrailoğullarının Allah'a el açıp “dua etmeyi” akıllarına getirmek için Musa'ya ihtiyaçları yoktu. Burada dirençli /sabırlı olarak yaptıkları iş Musa'nın kılavuzluğunu dinlemeleridir. Musa ve yoldaşları onlara nasıl davranmaları gerektiğini anlatmış, kurtulacaklarını müjdelemiştir. Bunu onları karşılarına alıp konuşarak yaptılar. Ve birbirlerine dayanma gücü aşıladıkları bu yerlerin birer *mescit* olduğu bilgisini bir başka surede alıyoruz:

10:87 Musa'ya ve kardeşine şöyle bildirdik: “Toplulumunuz için Mısır'da evler hazırlayın. Evlerinizi karşılıklı yapın ve namazı dosdoğru kılın; inananlara da sevinçli haberi verin!”

10:89-90 Dedi ki: “İkinizin yaptığı yakarışlar kabul edilmiştir. Bundan böyle dosdoğru yolda devam edin ve bilgisizlerin yoluna uymayın!” Ve İsrailoğullarını, denizden geçirdik...

İfadenin bire bir çevirisi: “Evlerinizi *kible* yapın.” İsrailoğullarının arasında kodamanlar var, bugünkü siyasi partilere benzer farklı fikir öbekleri var. Her toplumda olduğu gibi bunlar çevrelerini kendilerini sıkıntıdan kurtaracağını düşündükleri yola çağırıyorlar. Musa ve kardeşi ise Allah'ın bağışlamasını hak ettirecek doğru davranışı aşılama çalışıyor. Evlerde namaz kıldırıyorlar. Ağlayıp sızladıkları dua partileri de düzenlemiyorlar. Allah onları Mısır'dan kurtaracaktı da namaz kılmalarını mı bekledi? Kıldıkları namaz Allah'a ödedikleri rüşvet veya bir tür hizmet bedeli miydi? Üstelik ortada henüz Tevrat'ın bütünü yok, “namaz surelerinden” yoksunlar! Aslında Musa ve kardeşi, halkı karşılarına alıp nasıl davranmaları gerektiğini anlatıyor ve bunu bir kural yapıyorlar. Allah'ın ona bildirdiği gerçekleri

Musa, halkına öğretiyor. Bu zaman alacak bir süreçtir. Bu sürecin sonunda Musa “Bu gece yola çıkıyoruz” dediğinde halk buna direnmedi, ikna oldu. Çünkü evlerde toplantılar yapıp birbirlerine sıkı durmayı, yılmamayı, kurtulacaklarını telkin ettiler, Allah’ın vaadini müjdelediler. Peki, bu süreyi namaz kılmakla geçirserlerdi, Musa “Kalkın, gidiyoruz” dediğinde onu kaç kişi dinleyecekti? Allah yüzünü duvara dönüp bir takım metinler okuyana mı yardım eder, “evrene enerji gönderene” mi, yoksa kendine yardım edene mi? (20:40) Bugün benzer durumda köle bir Müslüman toplum olsa, Allah’ın onları kurtarmasını istediklerinde ne yapmaları gerekir? Namaz kılarak kendilerine acındırmak ve sonra Firavun’un kafasına bir göktaşı düşmesini ummak etkili bir yol değildir. Kendisine yardım etmek isteyen toplum birbirine iyi ahlaki, direnci öğütler. İşte bu *salât*tır. 7:128’de bunu yaparak Allah’ın yardımını çağırış oluyorlar. Aynı iş 10:87’de “*salâtı* ayağa kaldırın /ayakta tutun” olarak ifade ediliyor. Çağrının Arapçası *duadır*. “Duanız kabul olundu” çevirisinin daha doğru çevirisi; “çağrınıza karşılık verildi”. Önceden incelediğimiz ayetlerdeki anlaşmayı, çağrı ve çağrıya karşılık koşulunu anımsayalım.

Aslında 10:87’deki *salâtı* kurmak işinin ne olduğu 10:89’da açıklanıyor. “Dosdoğru yolda devam etmek ve bilgisizlerin yoluna uymamak”, *salâtı* /dini kurmak ve ayakta tutmaktır. “Firavunun suyuna gidelim, iktidar partisine yazılalım, örgüt işlerine bulaşmayalım ki başımız belaya girmesin, ekmeğimize bakalım, kaderimize razı olalım” gibi cahilce önerileri geri çevirmek, doğru bilinen yaşam biçiminde direngen olmaktır.

Allah *salâtı* kuran topluma yardım eder. Buradaki *kible* kavramı namazda yüzlerini döndükleri yön değildir. Çabalarının soyut yönüdür. Kendilerini şiddetlenen eziyetten kurtarmaya çalışıyorlar. Kibledeki bu soyutluk Bakara Suresi’ndeki şu ayetten de bellidir:

2:142 İnsanlar arasındaki kimi beyinsizler şöyle diyecekler: “Yöneldikleri kiblelerinden onları çeviren nedir?” De ki: “Doğu da batı da Allah’ın malıdır. Dilediğini dosdoğru yola eriştirir!”

Bu sorunun bugünkü karşılığı şudur: “Bu adamları kafamızdaki kategorilerden birine oturtamadık. Bunlar kimin takımından, kimin adamı? İsrail ajanı mı? Hangi akımdan etkileniyorlar?” Yoksa ayak parmak uçlarının neden Mekke’ye bakmadığı sorulmuyor. Bakın, “insanlar arasındaki” deniyor. Demek ki Kitaplıların ve tanrıtanımazların da bu soruyu soruyor olmaları gerekir. Oysa onlar namazın yönünü sormazlar.

“Sabır ve *salât*” ikilisinde dikkat etmemiz gereken bir başka nokta namazın toplumun direncini /sabrını zorlamadığıdır. Yeryüzünün çok çalışkan olmadığı bilinen toplumları da namaz kılarlar. Oysa *salât*, toplumu yılgınlıkla sınavan bir kurumdur. Gün içinde işe verilen bir ara değildir. Yasanın uygulanmasını gevşetmek, özgürlük, dinsel hoşgörü, “evrensel” değerler vb. çok iyi bildiğimiz gerekçelerle ahlaki baskıyı hafifletmek baskısı doğacaktır. Tıpkı Kuran’ın Ulak’ına yapıldığı gibi “bundan başka bir kitaba uyalım” diyenler olacaktır (10:15, 17:73, 69:44-45). Ekonomik gerekçelerle *dunyaya*, yani kısa vadeli kazanca, konfora yönelmek isteyenler olacaktır (9:55, 15:88, 62:11). Kitaplılar kendi dinlerine uymaları için Müslümanlara baskı yapacaktır (2:105,109,120,135, 3:69,72,98-106, 4:44,160, 5:64, 9:34). Bugün insan hakları, hoşgörü, şiddetsizlik, demokrasi, çağdaşlık, ilerleme gibi gerekçelerle yaptıkları gibi. Kuru kalabalığa ve çoğunluğa uyup *salâtı* terk etmek isteyenler olacaktır (3:10,110, 5:100, 6:116). *Salâtı* ayakta tutan orta toplumun direncini zorlayacak olan şeyler, Kuran’da Muhammed’in yoldaşlarının direncini zorladığı bilgisi verilen şeylerdir.⁶

Musa’nın çağrısını, yani çabasını anlatan ayetler şöyle sürüyor:

⁶ <https://www.kuranasor.com/2:45-11723>

7:156-157 “Bize hem dünyada hem de sonsuz yaşamda iyilik yaz. Kuşkusuz sana yöneldik!” Dedi ki: “Cezam dilediğime gelecektir. Rahmetim ise her şeyi kaplamıştır. Onu sorumluluk bilinci[takva] taşıyanlara, zekatı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım!” Onlar yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları o elçiyi; önceki kitaplardan bilgisi olmayan o peygamberi izlerler...

Sıkça gördüğümüz “namazı kılıp zekatı vermek” ikilisini burada yarım görüyoruz. Aslında yarım görmüyoruz. *Salâtı* ayakta tutma işi başka sözcüklerle anlatılıyor. Demek ki *salâtı* ayakta tutmak peygamberi izlemekmiş.

7:198 Onları yol göstermeleri için çağırırsanız duymazlar. Sana baktıklarını görürsün; oysa onlar görmezler.

Onları çağırırken *salât* etmiş oluyoruz. İyiye çağırıyoruz, kötünden alıkoyuyoruz. Onları tektanrıcılığa ve arınmaya çağırıyoruz. Tıpkı elçilerin yaptıkları gibi. *Salât* eyleminin her iki ucu da *salâtı* ayakta tutmuş oluyor. Arınma mesajını alan kendini arındırıyor, çevresini de arınmaya çağırıyor.

Sekizinci sureye geçiyoruz.

8:2-3 İnananlar ancak öyle kimselerdir ki, Allah anıldığında yürekleri ürperir ve onun ayetleri okunduğunda inançları artar; Efendilerine de güvenirler. Namazı dosdoğru kılarlar; kendilerine geçimlik olarak verdiklerimizden de yardımlaşmak amacıyla paylaşırlar.

Allah’ın elçisine güvenenler önce ayetleri dinleyip ardından namaz kılmıyorlar. Bunların ikisi arka arkaya gelen cümlelerden anlaşılacağı üzere aynı şeydir. Daha doğrusu, ayetleri dinlemek *salât*tır. Söz dinlemek eyleminde olduğu gibi, toplanıp sözü dinlerler ve bu sözü yaşam boyu uygularlar. Sonuçta “söz dinlemiş” olurlar. Bu toplumun yaşamının kuralı sözdür. Bu söz Tevrat ise Tevrat’ı, Kuran ise Kuran’ı ayağa kaldırmış olurlar. Kalplerin ürpermesinden söz eden başka ayetler de var:

22:35 Onlar, öyle kimselerdir ki, Allah anıldığında yürekleri ürperir ve başlarına gelene karşı dirençli olurlar. Namazı dosdoğru kılarlar; kendilerine geçimlik olarak verdiklerimizden de yardımlaşmak amacıyla paylaşırlar.

39:23 Allah sözün en güzelini birbirine benzeyen ikişerli bir Kitap olarak indirmiştir. Efendilerine derin saygı duyanların ondan tenleri ürperir. Sonra Allah’ı hatırlayınca tenleri ve yürekleri yumuşar...

Kuran’da bunlara benzer pek çok cümle yer alır. Burada Kuran okunup açıklandığında (*tilavet*) ve anlaşıldığında sakınanların (*takva* sahipleri; 2:2) ona uymaya ikna oluşlarından söz ediliyor. Bunun gerçekleştiği yer ve zaman *salât* sırasındır. Yani kişisel Kuran çalışması veya toplu gidilen Kuran dersidir. Namazda kalp titremez. “*Kalb*” sözcüğü Kuran’da takip edildiğinde görülür ki vicdan, sağduyu, hissiselim gibi yargılama yetisinden söz ediliyor.⁷ Bu yeti ancak anlamın varlığında ortaya çıkar. Arapça konuşmayan birinin namazda titreyen yeri ile sözsüz müzik dinlerken titreyen yeri aynıdır. Orası Kuran’ın “*kalb*” dediği yer değildir.

⁷ <https://gerceginkitabi.wordpress.com/2019/01/27/kuranda-neden-beyin-yok-da-kalp-var/>

veya

<https://www.gerceginkitabi.com/2019/01/27/kuranda-neden-beyin-yok-da-kalp-var/>

8:35-36 Ev'in yanındaki yakarışları ıslık çalmak ve el çırpmandan başka bir şey değildir. "Nankörlük etmenize karşılık artık tadın cezayı!" Aslında nankörlük edenler Allah'ın yolundan alıkoymak için mallarını harcarlar; daha da harcayacaklar. Sonra onlar için üzüntü olacak ve ardından yenilecekler. Ve nankörlük edenler cehennemde toplanacaklar.

Yukarıda 5:57-58, 7:51 ve 57:20 ayetlerinde *salâtı* oyuna çevirenleri okumuştuk. Burada oyun sözcüğü kullanılmadan aynı şey anlatılıyor. Islık çalmak ve el çırpma diye çevrilen ifadelerin anlamı üzerinde uzlaşma yok. Ben de sözlüklerden bir yargıya varamıyorum. Ama *salâtın* amacına uygun olmayan şeyler olduğu açık. Aslında yapmaya çalıştıkları *salâtı* sabote etmek. Namazı sabote edemezsiniz. Birkaç dakika sessiz kalmak namazın tamamlanmasına yeter. Ama ders anlatılan yerde sabotajın kırk türlü mümkündür. Dershanenin elektriğini, suyunu kesersiniz... Gürültü çıkarırsınız... Derse katılır ve disiplini bozarsınız... Derse katılır ve anlamsız sorular sorarsınız... Hatta dersi vermeye kalkar, mesajı çığırından çıkarır, kalabalığın aklını istediğiniz yere çelersiniz... Ve hatta dershaneyi siz kurmaya kalkarsınız... Veya kendi mescitlerinizde yaptığınız *salâta* insanlara doğrudan Kuran'dan uzaklaşmayı öğütlersiniz:

41:26 Nankörlük edenler şöyle dediler: "Bu Kuran'ı dinlemeyin ve onun hakkında asılsız şeyler[lagu] uydurun. Böylece belki üstün gelirsiniz!"

Bu ayetlerde sözü edilen davranış Kuran'la ilgili dezenformasyon yaratmaktır. İlerleme, bilimcilik, hümanizm, eşitlik, hoşgörü gibi sahte tanrıların mahkemesinde yargılayarak mahkum etmektir. Örneğin "eskilerin masalları" (6:25, 8:31, 16:24, 23:83...) olduğunu söylemek; Tevrat'tan, Sümer'den ve önceki kitaplardan kopyalanmış olduğunu söylemek bu ayette sözü edilen asılsız şey /boş sözdür (Ar. *lagu*). Bunların hepsi *salâtı* engellemek ve *salâta* gelenleri Allah'ın yolundan alıkoymaktır ve bunların çoğu para harcamayı gerektirir. İlerleyen bölümlerde bu bize daha ayrıntılı açıklanacak.

9:5 Kutsal aylar sona erince ortaklar koşanları bulduğunuz yerde etkisiz duruma getirin; tutuklayın, kuşatın ve gözetleme yerlerinde bekleyin. Artık pişmanlık gösterir, namazı kılar ve zekatı verirlerse yollarını açın. Kuşkusuz Allah Sınırsız Bağışlayandır; Merhametlidir.

Dokuzuncu sure, Kuran bağlılarına savaş açan çoktanrıçılara son uyarı metnidir. Üzerinde egemen olunan (kuşatılan, ele geçirilen, tutsak edilen) çoktanrıçılarının içinde yaptığı hatayı anlayıp davranışlarını düzelter, yani *tövbe* yolunu arayan olursa bu kişiye nasıl davranılacağı buyuruluyor. Bakın, hemen sonraki ayette sığınmacının yolunu açmanın koşulu olan *salâtın* ne olduğu açıklanıyor:

9:6 Ortaklar koşanlardan birisi senin yakınlığını ararsa, onu koruma altına al ki Allah'ın sözünü duysun. Sonra güvende olacağı yere onu ulaştır. Onlar bilmeyen bir toplum olduğu için böyle yapılmalıdır.

İkinci tekil kişiye seslenildiğine göre burada Kuran öğretmenine sesleniliyor (tarihsel olarak bu kişi elbette Peygamber'dir). "Allah'ın sözünü duysun", yani "senden Kuran dersi alabilirsin" diyor. Kuran'ın çağrısını ilgiyle dinler ve uyarsa sığınmacı kişi *salâtı* ayakta tutmuş, çoktanrıçılığın pisliğinden arınmaya (*zekat*) başlamış oluyor. Burada kesinlikle namazdan söz edilmiyor. Temiz yaşamaya çalışan insanlara saldıran veya sıkıntı veren kişi kötü bir şey yaptığını anladığında namaz mı kılmak ister, yoksa aslında daha doğru olduğunu anladığı bu yaşam biçimine mi girmek ister? Makul olan davranış, yanlış olduğunu anladığı çoktanrıçı yaşam biçimini terk etmek için adımlar atmasıdır. Arınmayı (*zekat*) ödemek *dinin* en önemli parçalarından olduğu için *salâtı* ayakta tutmakla çok sık yan yana anılıyor.

14:31 İnanan kullarıma söyle: Ne alışverişin ne de dostluğun olmadığı o gün gelmeden önce namazı kılsınlar; kendilerine geçimlik olarak verdiklerimizden de hem gizli hem de açık olarak yardımlaşmak amacıyla paylaşınsınlar.

Hatırlarsanız Kitap başlar başlamaz “bu kitabın yol gösterdikleri *salâtı* ayakta tutarlar ve *rızkı* paylaşırlar” denmişti (2:3). Toplum yararına ama Allah’ın toplum düzenini (*dinini*) ayakta tutmak üzere ödenen bu paya neden “arınma” adı verildiğini *sadaka* sözcüğünü incelediğimizde daha iyi anlıyoruz:

9:103 Onların mallarından karşılıksız bir yardım[sadaka] al; onları arındırıp temizlemiş olursun...

Bu paylaşım başka türlü de anlatılıyor:

17:26, 30:38 Ayrıca, yakınlara haklarını ver; yoksula ve yolda kalana da...

51:19 İhtiyaç sahibi için, yoksul için bir hak vardı mallarında onların. (Y. N. Öztürk)

Bire bir çevirecek olursak; “yoksula gerçeğini ver”; “onların mallarında yoksul için bir gerçek vardı.” *Sadaka* sözcüğü özel bir terim değil, doğrulama anlamına geliyor. Doğrulanacak olan gerçek budur. Elçinin mesajıyla bağitlanmış kişiler bu **doğrulamayı** ödeyerek bu borçtan **arınıyorlar**.

9:5'te bağışlanan kişi Söz'ü dinleyip öğrenen (*salât*), öğrendiği sözü tutan (*salât*), böylece *salâtı* ayakta tutanlara katılan kişidir. Bu aslında *din* değiştirmektir. 5:57-58, 7:51 ve 11:87 ayetlerini okurken din ve *salâtın* çok yakın kavramlar olduğunu görmüştük. Diyebiliriz ki burada *salâtı* ayağa kaldıran bu tövbekekar kişi, yeni *dinini* ayağa kaldırıyor. Bu, taklit edilemeyecek bir şeydir. Oysa namaz kılmak ve kırkta bir vergi vermek çok kolaydır ve ikiyüzlüce yapılabilir. Sözler ve törenler hiç yorulmadan kolayca taklit edilebilen şeylerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığına düşman olan ve kuruluş ilkelerine sövmüş olan pek çok politikacı Meclis'e girmiştir. Çünkü ettikleri yemin yalnızca bir sözden, törenlerdeki saygı gösterileri yalnızca bir törenden ibarettir. Asıl ayırt edici nitelikleri hangi yasaları teklif ettikleri veya oyladıkları, yürütme organında hangi icraatları yaptıkları, yani hangi *dini* yaşadıklarıdır. Aynı bu şekilde, eğer *salât* taklit edilebilecek bir şeyse, mümin toplulukların içine münafıkların ve çoktanrıcuların sızmaları engellenemeyecektir. Müslümanlar *salâtın* yerine namazı koyarak kendilerinin aldatılmasına izin veriyorlar. Burada “din değiştirmek, taraf değiştirmek, takım değiştirmek” vb. ifadelerin kullanılmamış olmasının nedeni, yaşam biçiminin değişmesi gerektiğine yapılan vurgu olabilir. Tanrı'ya (veya onun yanı sıra sahte tanrılara) edilen kulluk günün belli saatlerinde gerçekleştirilen bir şey değildir; yaşam boyudur. *Din* değiştiren kişi aslında kulluk ettiği şeyi değiştirmiş demektir. Bu büyük değişikliği, kulüp değiştirmeyi andıran ifadelerle anlatmak yanlış anlamalara neden olabilirdi. İşin gerçeği bugün kimi kesimde hala kabul gören “*kelime-i şahadet* getirerek Müslüman olma” törenleri *din* kavramını yanlış anlayanların eseridir. 40:26'da Firavun Musa'nın halkın “*dinini* değiştirmesinden” korkuyor. *Salât* ile ikna olanlar eninde sonunda dinlerini değiştirecekler. Ama *dinin* kurulması ve ayakta tutulması aşılamanın sürekli yenilenip taze tutulmasıyla olur. Bundan dolayı adı “doğru yol”dur, “doğru durak” değil. Varılacak bir son nokta yoktur, sürekli iyileşme vardır.

9:11 Artık pişmanlık gösterir, namazı kılar ve zekatı verirlerse bundan sonra din kardeşiniz olurlar. Bilen bir toplum için ayrıntılı olarak ayetleri açıklıyoruz.

Yorumumu doğrulayan ayet de arkasından geldi...

9:18 Allah'a yakarış yerlerinin [mescit] yapımını yalnızca Allah'a ve Sonsuz Yaşam Günü'ne inanan, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Allah'tan başkasından korkmayanlar üstlenebilir. İşte onların doğru yola erişmeleri umut edilebilir.

“Ve” bağlacı ile ayrılan ve birbirini açıklayan kavramların bir örneğini daha görüyoruz. *Salât* toplantılarının yapılacağı ortamları (*mescitleri*) *salâtı* ayakta tutanlar yapmalı. Bu ayette özellikle Yasak Ev'in (*Mescidi Haram*) söz edildiğini bağlamdan anlıyoruz. “Yapım” diye çevrilen sözcük (*Ar. imar*), aslında sürdürmek için yapılan her türlü eylemi kapsıyor. Nitekim Kuran'ın yazıldığı sırada orada

zaten bir ocağın /evin bulunduğunu biliyoruz. Bina yapmaktan değil, işlevin sürdürülmesinden söz ediliyor.

Bu noktada şu soru haklı olarak akıllara gelebilir: “Mescit, Kuran **dersi** yapılan yere ve salat doğrudan **kitapla** ilgili bir etkinlikse buralara neden **mektep** değil de *mescit* denmiş?” Bunun türlü yanıtı olabilir. Birincisi, bu sözcük seçimi Kuran eğitiminin yalnızca ve yalnızca *secde* amacına yönelik olmasına vurgu yapıyor. Örneğin tanrıtanımazların harıl harıl Kuran ve Kitabı mukaddes dersi yapmaları, etkin olarak yalanlayabilmek içindir, uygulamak için değil. Onların bu dersi yaptıkları ortamın adı *mektep* olabilir ama *mescit* olamaz. İkincisi; salat, düzenli toplantılara sığdıramayacak geniş bir kavramdır. Bir kahvede, bir internet forumunda, bir konferansta insanlar birbirlerine iyiyi, güzeli, doğruyu öğütlemeye başladıkları ve olumlu karşılık aldıkları anda orası geçici bir *mescit* olur. Bıçımle sınırlanmayan bu durum ve olanak, 4:43 ayetinde “salata girmeyin” yerine “salata yaklaşmayın” denmesinin nedenlerinden biridir. Salat sözcüğü yalnızca düzenli dersi anlatıyor olsaydı yaklaşmak sözcüğü kullanılmazdı. Salat etmekle etmemek arasında kapı eşiğine benzemeyen bulanık bir sınır olmalı ki yaklaşmak sözcüğü kullanılmalı. Namaz için böyle bulanık bir sınırdan söz edemiyoruz.⁸

9:29 Kitap verilenlerden Allah’a ve Sonsuz Yaşam Günü’ne inanmayan, Allah’ın ve onun elçisinin yasakladığını yasak saymayan ve gerçek dini din edinmeyenlerle kendi elleriyle vergi verinceye dek savaşın.

Yine aynı bağlamda 9:5 ve 9:11’te anlatılan koşul, farklı sözcüklerle bir kez daha söyleniyor. “*Salâtı* ayakta tutanların yollarını açın, *salâtı* ayakta tutmayanlarla savaşın.” Özetle *salât* = *din*.

9:54 Yardımlaşmak amacıyla harcadıklarının kabul edilmesine engel olan şey, Allah’a ve onun elçisine nankörlük etmeleri, namaza üşenerek gelmeleri ve yardımları isteksiz yapmalarıdır.

4:142’de *salâta* üşenerek (Ar. *kusala*) kalkıyolardı, burada da üşenerek (Ar. *kusala*) geliyorlar. Demek ki “*salâta* gelmek” ve “*salâta* kalkmak” eşanlamlıymış. *Salâta* geliyorlar ama *salâtı* kurmuyorlar, ayakta tutmuyorlar, Söz’ün gereğini yapmıyorlar.

9:71 İnanan erkekler ve inanan kadınlar birbirlerinin dostudur; iyiliği öğütlerler, kötülükten alıkoyarlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler. Allah’a ve onun elçisine bağlılık gösterirler. Allah işte böylelerine merhamet edecektir. Kuşkusuz Allah Üstündür; Bilgelik ve Adaletle Yönetendir.

Salâtı ayakta tutmanın bir tanımı daha yapılıyor: İyiyi öğütlemek (veya iyiyi yaptırmak), kötünden alıkoymak (veya kötüyü yasaklamak). Bu kalıbı Kuran boyunca izlediğimizde aslında bunun *salâttan* ayrı ikinci bir buyruk olmadığını görüyoruz:

3:113-114 Onların tümü aynı değildir. Kitap halkı arasında gece boyunca ayakta durarak Allah’ın ayetlerini okuyan ve secdeye kapanan bir topluluk vardır. Allah’a ve Sonsuz Yaşam Günü’ne inanırlar; güzel olanı öğütlerler, kötülüğü yasaklarlar ve iyiliklerde yarışırırlar. Erdemli olanlar işte onlardır.

7:157 Onlar yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları o elçiye; önceki kitaplardan bilgisi olmayan o peygamberi izlerler. Onlara iyiliği zorunlu yapar; kötülüğü yasaklar. Temiz şeyleri helal yapar; pis şeyleri yasaklar. Ağır yüklerini ve zincirlerini kaldırır. Ona

⁸ Karşılaştırınız: Allah’ın sınırlarına yaklaşmayın (2:187), çirkinliklere yaklaşmayın (6:151), zinaya yaklaşmayın (17:32), yetimin malına yaklaşmayın (17:34), ağaca yaklaşmayın (2:35, 7:19).

inanananlar, ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve onunla birlikte indirilen aydınlığı izleyenler; kurtuluşa erişenler işte onlardır.

22:41 *Onlar öyle kimselerdir ki kendilerini yeryüzünde egemen yapsak namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler, iyiliği öğütlerler ve kötülüğü yasaklarlar.*

31:17 *“Ey oğul! Namazı dosdoğru kıl; iyiliği öğüt, kötülükten alıkoy ve başına gelene karşı dirençli ol...”*

Aynı denklik tersinden de bildiriliyor:

3:110 *Siz insanlar için çıkarılmış iyi bir topluluksunuz. İyiliği öğütler, kötülüğü yasaklar ve Allah’a inanırsınız. Kitap halkı da inansaydı kendileri için kesinlikle daha iyi olurdu. Onların arasında inananlar da vardır, ama çoğu zaten yoldan çıkmıştır.*

9:67 *İkiyüzlü erkekler ve ikiyüzlü kadınlar birbirlerinin tıpkısıdır. Kötülüğü öğütlerler, iyilikten alıkoyarlar ve ellerini sıkı tutarlar...*

Bu iki ayet az önce incelediğimiz 5:66-68 ve 6:25 ile karşılaştırıldığında iyiye çağırıp kötünden caydırma işiyle *salât*ın neredeyse aynı iş olduğu iyice belli olacaktır. Örtücüler ve Müslüman görünen ikiyüzlüler *salâtı* ayakta tutmuyorlar, demektir ki iyiyi yaptırıp kötünden alıkoymuyorlar. Arınmayı ödemiyo, toplumun hakkını doğrulamıyor, paylaşıyorlar.

9:91 *Güçsüzlere, sağlığı bozuk olanlara ve yardımlaşmak amacıyla paylaşacak bir şey bulamayanlara Allah’a ve onun elçisine yönelik öğüt verdikleri sürece suç yoktur. Güzel davrananlara karşı da bir yol yoktur. Çünkü Allah, Sınırsız Bağışlayandır; Merhametlidir.*

İnfak edecek veya *zekat* olarak ödeyecek bir şeyi olmayanlar öğüt verdiklerinde görevlerini yapmış oluyorlar. Bu öğüdü en geniş anlamıyla anlamalıyız. Seferberliğe çıkanlara moral destek verecekler. Bunu elbette onlarla kardeşlik bağına sağlayan Kuran ile yapacaklar. Bu durumda herhalde en iyi öğüt Kuran’dan yüreklendirici şeyleri onlara hatırlatmaları olacaktır. Bu da olsa olsa *salât*tır. Bu ayette *salât* sözcüğünün kullanılmayışının nedeni *salâtın zekatı* da içinde barındırması inceliği olabilir. Paylaşacak bir madde bulamadıkları için *salâtın* yalnızca öğüt bölümünü yerine getiriyorlar.

Dokuzuncu surede iki ayete daha bakıyoruz:

9:124 *Bir sure indirildiğinde onlardan birisi şöyle der: “Hanginizin inancını artırdı bu?” Oysa inanca çağırılanların inancını artırır ve birbirlerine sevinçli haberi verirler.*

9:127 *Bir sure indirildiğinde, “Sizi gören var mı?” diyerek bakışırılar; sonra dönüp giderler. Anlamayan bir toplum oldukları için Allah da onların yüreklerini döndürmüştür.*

Şimdi kendimize soralım: Bu olay ne zaman, nerede gerçekleşiyor? Mesaja güvenmeyenler sureleri okunurken ve açıklanırken, yani *tilavet* edilirken, yani *salât* sırasında dinliyorlar. Ama 6:25 ve 6:36 ayetlerinde de olduğu gibi güvenmiyorlar, anlamıyorlar, benimsemiyor ve uygulamıyorlar.

10:71 *Nuh’un haberini de onlara anlat: Toplumuna, şöyle demişti: “Ey toplumum! Benim konumum[makam] ve Allah’ın ayetlerini hatırlatmam size ağır geliyorsa artık Allah’a güvendir...”*

Nuh’un kavmine Allah’ın ayetlerini hatırlatması *salât*tır. Bunu yaptığı konumuna *makam* deniyor. İbrahim için de aynı sözcük kullanılmıştı. Bu, namaz kıldırmak üzere ayakta durulan yer değildir. *Salât* ettiği soyut konumda, mecaz anlamda ayakta duruyor ve insanları doğru yola çağırıyor.

10:109 Sana bildirilene bağlı kal ve Allah yargısını verinceye dek dirençli ol...

Bu cümle, “salatla ve dirençle yardım istemek” kalıbının açıklamasıdır. Kalıbın ilk yarısı olan salatın ayakta tutulması (*akimu es salât*) yerine kullanılan ifade “*ittebi ma yuha ileyke*”; Türkçesi; “sana esinlendirilene bağlı kal”. Sabır kısmı değişmeden kalıyor. Demek ki “salatı ayakta tut” demek, “Kuran’a bağlı kal” demekmiş. Aynı kalıbı başka ayetlerde de buluyoruz:

7:2-3 Bu, hem onunla uyarman hem de inananlara öğreti olması amacıyla sana indirilmiş bir Kitap’tır. Artık ondan dolayı gönlünde bir sıkıntı olmasın. Efendinizden size indirilene bağlı kalın...

Aradaki benzerliğe dikkat edin:

2:2-3 İşte Kitap! Onda kuşku yoktur. Sorumluluk bilinci taşıyanlar için yol gösterendir. Onlar, gizli gerçeklere inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar...

31:2-4 İşte bunlar Bilge Kitap’ın ayetleridir. Güzel davrananlar için yol gösteren ve rahmettir. Onlar namazı dosdoğru kılarlar ve zekatı verirler...

On birinci sureye geçiyoruz:

11:1-3 A. L. R. Bilgelik ve Adaletle Yöneten; Her Şeyden Haberli tarafından ayetleri sağlamlaştırıldıktan sonra ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Allah’tan başkasına hizmet etmemeniz için. “Aslında ben sizin için ondan bir uyarıcı ve muştulayıcıyım! Efendinizden bağışlanma dileyin, sonra pişmanlığınızı ona gösterin”...

Surenin başında Kitap’ın ayetleriyle tektanrıcılık arasında doğrudan ilgi kurulduğuna dikkat edelim. Efendisinden bağışlanma dilemek isteyenler bunu Kitap aracılığıyla yapacaklar. Onları arındırmak amacıyla ayetler okunup açıklandığında dinleyecekler. Hatalarını öğrenecek ve düzeltecekler.

13:22 Ve Efendilerinin hoşnutluğunu kazanmak için dirençli olurlar. Namazı dosdoğru kılarlar; kendilerine geçimlik olarak verdiklerimizden de hem gizli hem de açık olarak yardımlaşmak amacıyla paylaşırlar. Kötülüğü de iyilikle uzaklaştırırlar. Ülkenin sonucu, işte onlar içindir.

Bu ayetin önüne ve arkasına (13:20-25) ve sure bağlamına baktığımızda Allah’a verilen sözle (*misak*) ilgili olduğunu görüyoruz. Allah’a verilen sözden 5:7,12-14 ayetlerinde de söz edilmiş, söz verip sözünü bozan Kitaplıların *salât* etmeyenler oldukları bildirilmişti. *Salâtı* ayakta tutmak, sözü tutmak ve yeryüzüne mirasçı olmak arasındaki doğrudan nedensellik ilişkisi bir kez daha gösteriliyor.

On dördüncü sure yine Kitap’ın yol göstericiliğine ve açıklanması, öğretilmesi gerektiğine vurgu yapılarak başlıyor:

14:1 A. L. R. Efendilerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, Üstün Olanın; Övgülere Yaraşan yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz Kitap’tır.

14:4 Onlara iyice açıklaması için her elçiyi kendi toplumunun diliyle gönderdik. Böylece Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola eriştirir. Çünkü o Üstündür; Bilgelik ve Adaletle Yönetendir.

Ardından söz İbrahim’in daha önce okuduğumuz öyküsüne geliyor. İbrahim orada *salât* edilsin diye Kutsal Ev’i kuruyor. Sureyi okumayı sürdürüyoruz ve örtücülerin Allah’a güvenenlere ettikleri eziyetten, kurdukları komplodan söz ediliyor.

14:40 “Efendim! Beni ve soyumdan olanları namazda sürekli yap! Efendimiz! Yaptığım yakarışları kabul et!”

Kişinin el açıp “Allah’ım beni namaz kılan biri yap” demesi pek makul görünmüyor. Namaz kılmak isteyen kılar, bu zorlayıcı bir şey değildir. Kişinin namaz kılmayı başarıp başaramamasını sağlayan fazla dış etken de yoktur. Yattığı yerden, suya erişimi olmadan da namaz kılabilir. Burada anlatılan olayın İbrahim’in yaşamında çok ciddi ve anlatmaya değecek merkezi bir olay olması gerekiyor. Oysa bu “dua” böyle büyük bir olayı anlatmıyor sanki? Burada gerçekte anlatılan şey, İbrahim’in Allah’ın yasasını uygulayan bir topluluk yaratma kaygısıdır. İşte bu kaygılanmaya, uykusuz kalmaya değecek zorlu bir iştir. Allah’ın yasasını uygulamak günde beş seccadeyi serip mırıldanmaya benzemez. Yeni bir ahlak ve yeni bir hukuk düzeni oturtmaktan söz ediyoruz. Konuyu hiç bilmeyen insanlara, eğitim ocağının ziyaretçilerine bunu anlatmak da kolay bir iş değildir. İbrahim’in denetiminde olmayan pek çok dış etken onun başarısını etkileyecektir. İşte İbrahim güç yetirebileceği ve yetiremeyeceği bütün etkenlerin olumlu olması, işlerin yolunda gitmesi, kendisinin de hata yapmayacağı bir ayıklık ve bilgelik düzeyine çıkması konusunda kaygılanıyor. Artık iyice belli oldu ki burada olup bitenlerin namazla zerre kadar ilgisi yok. Ve surenin son ayeti:

14:52 İşte bu insanlara bir duyurudur. Onunla uyarılınsınlar, onun Tek ve Eşsiz Tanrı olduğunu bilsinler; sağduyulu olanlar da düşünsünler.

Sure “İnsanları bu kitapla aydınlat” diyerek başladı, “anmaları ve anlamaları için bildiridir” diye bitti. Burada adları anılmayan öbür elçilerin çabaları farklı değildi. Allah’ın mesajını iletme, okumak, çağırmak, açıklamak, anlatmak, uyarmak... Hepsinin de bir kürsüye çıkarak yapmaya başlanacak işler olduğu gündüz gibi ortada. Artık o kürsü meclis kürsüsü mü olur, cami minberi mi olur, dernek binası mı olur, internet sitesi mi olur, evin çalışma odası mı olur, telefonun ahizesi mi olur, bunların hepsi ikincil önemdeki şeyler.

On yedinci sureye geliyoruz:

17:45-46 Kuran okuduğunda seninle sonsuz yaşama inanmayanların arasına görünmeyen bir perde çekeriz. Onların yüreklerinin üzerine de onu anlamalarını engelleyen kabuklar, kulaklarına da ağırlık koyarız. Efendini Tek ve Eşsiz olarak Kuran’da andığında nefretle arkalarına dönüp kaçarlar.

Kuran okunması *salât*tır. Bu ister cildi eline alıp okumak, ister dersini dinlemek biçiminde olsun. Burada yine *salât* ile tektanrıcılık arasındaki doğrudan neden-sonuç ilişkisini görüyoruz. *Salât*ın amacı toplumu tektanrıci yapmaktır. *Salât*tan nefretle kaçanların gerekçesi sahte tanrılarına kulluk etmeyi sürdürmek istemeleridir. Kuran’dan okuduğunu veya dinlediğini anlamak ve anlamamak, ikna olmakla olmamak arasındaki fark aşağıdaki ayetlerin de konusu:

84:20-21 Onlara ne oluyor ki yine de inanmıyorlar? Ve Kuran onlara okunduğunda secde etmiyorlar.

Burada ne yere kapanmaktan, ne namazdan söz ediliyor. Kuran’ın mesajı temizce, parazitlerden arınmış olarak insanlara herhangi bir kanalla ulaştığında o mesaja karşı gelmelerinden söz ediliyor. Düzenli yapılan halka açık, Müslüman olmayanlara da açık *salât* toplantısı bu kanalların en önemlisi, en bilineni olmalıdır.

Namaz tezine göre burada namazdan değil, ayrıca yapılan bir Kuran okumasından söz ediliyor olmalı. Öyleyse Kuran okunurken secde etmek ve namaz kılarken secde etmek gibi iki ayrı görev olması gerekir. Tutarlı bir açıklama değildir. Ayrıca namaz tezine göre Kuran’ı inkar edenler kendilerini gizlemek istediklerinde bu ayete göre bunu kolayca başaracaklardır. Oysa dokuzuncu surede

incelediğimiz ayetlerde gösterdiğim üzere *iman* taklit edilemeyen bir şeydir. Burada *secde* etmedikleri söylenenlerin içinde çoktanrıcular da vardır, bunlar zaten namaz kılmazlar. Kuran, onu dinleyince yere kapanılsın diye gelmedi, içindeki yasaya uyulsun diye geldi. Bakın aynı karşıtlık başka bölümde başka sözcüklerle anlatılıyor:

87:9-11 Öyleyse hatırlat. Hatırlatmak yarar sağlasa da sağlamasa da. Derin saygı duyan öğüt alır. Ve kötü olan ondan uzak durur.

Derin saygı duyanlar Kuran'ın mesajını aldıklarında *secde* edenlerdir; yani olumlu etkilenip gereğini yapanlar. Elçilerin yaptıkları hatırlatma işi ise *salât*tır.

17:78-79 Güneşin kaymasından, gecenin kararmasına dek namazı kıl. Ve tan zamanında Kuran. Kuşkusuz tan zamanında Kuran'ın tanıkları vardır. Ayrıca gecenin bir zamanında kalkıp kendin için [tehecced] çoğaltarak [nafileten] onunla yakarışlarını yap. Efendinin seni övgüye yaraşır bir konuma [makam] yükseltmesi umut edilebilir.

Daha önce 6:52 ayetinde sabah ve akşam olarak verilen *salât* zamanları ikinci kez bildiriliyor. Yalnız tan (sabah) zamanındaki Kuran'ın ayrıca tanıklı olduğunu öğreniyoruz. Bunun ne demek olduğuyla ilgili farklı yorumlar *salât*'ın ne olduğuyla ilgili çıkarımımızı etkilemeyecek. Burada namaz vakitleri verilmiyor. Peygamber'e fazladan verilen görev "*tehecced*" ve "*nafileten*" sözcükleriyle anlatılıyor. Ne yazık ki bütün *salât* ayetleri çeviri özensizliğine kurban gittiği için bunları da "*teheccüd namazı*", "*nafile namaz*" gibi anlamamanın yolları açılıyor. Sözlüklerin *tehecced* sözcüğüne verdikleri karşılıklar işimize yaramıyor. Ama "*nafileten*"'in ne olduğunu biliyoruz. 21:72'de İbrahim'in oğul isteği kabul ediliyor, ikinci oğul fazladan ("*nafileten*") veriliyor. Demek ki fazlalıkmış. Peygamber'in yapacağı fazladan çalışma Kuran'ı herkesten iyi öğrenmesi içindir. Öğretmenin alacağı derstir ki öğrencilere yetkince anlatabilsin. Aynı görev başka ayetlerde de anlatılıyor:

73:20 Kuşkusuz, Efendin senin ve seninle birlikte olan bir topluluğun hem gecenin üçte ikisinin biraz eksiğinde hem onun yarısında hem de onun üçte birinde ayakta olduğunu bilir. Gecenin ve gündüzün ölçülerini belirleyen Allah bunu yapamayacağınızı bildiği için sizi bağışlamıştır. Artık Kuran'dan size kolay geleni okuyun. Aranızdan bir bölümünüzün sağlığının bozulacağını, bir bölümünüzün Allah'ın lütfundan aramak için yola koyulacağını, bir bölümünüzün de Allah'ın yolunda savaşacağını bilir. Artık ondan size kolay geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın ve zekatı verin.

Muhammed Peygamber'in yoldaşları da gece kalkıp Kuran çalışmak istiyorlar. Çünkü onlar da İsa'nın yardımcıları gibi, benimsedikleri ve tuttukları kutlu sözü çevrelerine yaymak istiyorlar. Ama buna herkesin güç yetiremeyeceği, dolayısıyla kolay yerden çalışmaları söyleniyor. Namazı kısaltmak veya namazda kısa sureleri okumaktan söz edilmiyor. Öyle ya, namaz beş vakitse gece neden kalsınlar? "Nafile" namaza kalkıyorlarsa neden kolayına kaçınsınlar? Çünkü nafile namazın mantığı ayakta ve secdede zaman harcamaktır. Aslında Peygamber'in arkadaşları Allah'ın yönergelerini öğrenip uygulamakla meşguller. Bir an önce yabancı dil öğrenmeye çalışıyor gibiler. Bundan dolayı gündüz derslerine katılmanın yanı sıra uykudan eksilterek de kârda olduklarını düşünüyorlar. On yedinci sureye devam etmeden önce Peygamber'in gece Kuran çalışma görevini anlatan öbür bölümleri de irdelememiz yerinde olacaktır:

76:23-26 Kuşkusuz, Kuran'ı parçalar biçiminde sana Biz indirdik; Biz! Artık Efendinin yargısına sabret ve onlardan suçlu veya nankör olanlara uyma. Efendinin ismini sabah-akşam an! Ayrıca gecenin bir bölümünde ona secde et ve geceleyin uzun bir süre yücelterek onu an!

Gece çalışma görevinin gerekçesiyle Kuran'ın parça parça esinlendirilmesi arasındaki bağlantı açıkça görülüyor. Ulak, yeni parçaların eskilerle bağlantısını kuracak. Kuran'da konu başlıkları olmadığı için tıpkı bizim yaptığımız gibi, yeni bir sureyi öğrenirken eski surelerde aynı konulardan söz eden parçalarla bağlantıları kuracak. Kısallardaki yeni ayrıntıları yerlerine yerleştirecek. Böylece herhangi bir konuda soru sorulduğunda veya meydan okunduğunda o konuyla ilgili farklı surelerdeki bölümleri hızlıca hatırlayıp okuyabilecek. Kitabı dümdüz ezberlemek bunu yapabilmesine yetmez. Ne yazık ki Peygamber'in ve yanında bulunan iyi öğrencilerinin Kuran'ı ezberlemiş olmalarının arkasındaki bu işlevi bilmeyenler bugün "hafızlık" adını verdikleri gereksiz bir çaba harcıyorlar. Tıpkı namazda olduğu gibi, Kuran'ı anlamadan dinlemenin ve papağan gibi seslendirebilmenin bu yaşamda ve öteki yaşamda bir karşılığı olacağını sanıyorlar. Yoktur.

Bu bölümde sabah ve akşam zamanlarının yine bildirildiğine dikkat edin. Kendisini dinlemeye gelen olduğunda onlara anlatacağı dersin zamanlarıdır. Gece ise kendi öğrenimi için yalnız çalışacaktır. Kitaba gece çalışmanın avantajı da vardır. Ulak'ın yoldaşlarının gece Kuran çalıştıklarını bildiren 73. surede bildiriliyor:

73:1-6 Ey Örtünerek Gizlenen! Geceleyin kalk; çok azı dışında. Yarısında veya biraz önce. Veya sonra. Ve Kuran'ı güzel bir biçimde oku! Kuşkusuz sana ağır bir söz bırakacağız. Aslında, geceleyin kalkmak daha güçlü bir anlayış ve daha etkili bir söyleyiştir.

Ne yazık ki hemen bütün çevirilerde "kalkmak" olarak çevrilen "*neşiete*" sözcüğünün kalkmakla veya bedensel bir duruşla ilgisi yoktur. Bu sözcük sözlüklerde ortaya çıkmak, oluşmak, büyümek, evrilmek anlamlarını gördüğümüz geçişsiz eylemin etkin ortacıdır. Yani doğrudan Türkçeleştirsek "ortaya çıkış, oluşuş, büyüyüş, evrilmiş" oluyor. Güncel Arapça sözlüklerde bu ortaç için "gençlik" gibi bir karşılık veriliyor ancak ayetin Kuran'daki bağlamını düşündüğümüzde "gençliğin" bir türev anlam olduğunu ve ayette kök anlamıyla kullanıldığını anlayabiliriz. Özellikle surenin yukarıda alıntılarladığım son ayetini göz önüne alan gelenekçi yorumlar, Ulak'ın ve mümin arkadaşlarının gece kalkıp namaz kıldıklarını öne sürüyorlar. Oysa namazdan söz edilseydi burada, sözgelimi 21:73 ve 24:37'de kullanıldığı gibi "*ikame*" (ayakta tutmak) sözcüğü kullanılırdı. Gelenekçi yorumcular örneğin 24:37'deki "*ikami es salât*" ifadesini "namazın kılınışı" olarak anlıyorlar. Öyleyse burada neden "gece kılınışı" (*ikami el leyli* veya *ikami es salât el leyli*) değil de "*neşiete el leyli*" deniyor, buna tutarlı bir yanıt verilmelidir. Yetmiş üçüncü surenin bütününü okuduğumuzda namazdan değil, Kitap'a çalışmaktan söz edildiğini görebiliriz. Özellikle son ayette gündüz zamanı olmayanlara iki kez "Kitap'tan kolayınıza geleni okuyun" denmesi gözden kaçmamalı.

Peygamber'in kendisine sorulan soruları "Akşam çalışayım da size yanıt vereyim" diye erteleme şansı yoktu. Bunun için Kuran'ı çok ama çok iyi bilmek zorundaydı. İşte gece uykusundan eksilterek yaptığı iş, gündüzün yapacağı derslere ve gireceği tartışmalara hazırlıktı, yani kalkıp Kuran çalışıyordu. Herkesten çok kendisinin veya yalnızca kendisinin yaptığı iş Kitap'ı öğretmek olduğuna göre, başkasına değil de yalnızca Muhammed'e yüklenen sorumluluk işte bu olmalı. Gece ortaya çıkan, oluşan, büyüyen, olgunlaşan şey Peygamber'in Kuran bilgisidir. Peygamber'in gece ve herkesten çok çalışmasının gerekçesi aşağıdaki ayetlerde apaçiktır:

6:105 Ayetlerimizi, işte böyle değişik biçimlerde açıklıyoruz ki, "Dersini iyi almışsın!"[darasu] desinler ve bilen bir topluma ayetleri açıklayalım.

Burada, Ulak'ın sorulan sorulara anında Kuran'dan bölümler okuyarak yanıt verdiğini görüyoruz. Ancak böyle, sorulan sorularla ilgili değişik biçimlerde açıklanmış bölümleri arka arkaya okumuş olmalıdır ki "iyi çalışmışsın" desinler. Ulak'ın bütün sorulara ve karşı tezlere yalnızca Kuran okuyarak karşılık verebilmesi, arınma arayışında olan kullar için harika bir aydınlanma, örtme arayışında olan kullar için nefret edilesi bir gösteri olur. Kendisine "büyücü" deyip derslerini yasaklamaya çalışırlar.

Aynı sözcüğü şurada görüyoruz:

3:79 Allah'ın kendisine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiği bir kimsenin, insanlara "Allah'ı bırakıp bana kul olun!" demesi mümkün değildir. Aksine "İlâhî kelâmın bilgisini öğreterek[allama] ve onu derinlemesine inceleyerek[darasu] Allah adamları olun" der. (Bayraktar Bayraklı)

Köşeli parantezlerdeki eylemlerin en doğru çevirisi böyle. Kitap'ın öğretilmesi ve incelenmesi buyuruluyor. Öyleyse bu öğretimin ve dersin nasıl yapılacağıyla ilgili Kuran'da daha çok bilgi olmalı. Darasu sözcüğü Kuran'da yalnızca beş kez geçiyor. Öyleyse bu önemli iş başka sözcüklerle de anlatılıyor olmalı. O sözcüklerden biri salattır.

Şimdi "teheccüt" ayetine geri dönelim ve bir başka ayrıntıyı görelim:

17:79 Ayrıca gecenin bir zamanında kalkıp kendin için [tehecced] çoğaltarak [nafileten] onunla yakarışlarını yap. Efendinin seni övgüye yarasır bir konuma [makam] yükseltmesi umut edilebilir.

Kimi mealde "makamı mahmud" olarak çevrilmeden bırakılan bu ifade, günümüze ulaşmış olan kimi klasik tefsirlerin öne sürdükleri veya ezberci din bilirkişilerinin aktardıkları gibi "cennetteki konak" değil, bu dünyadaki kürsüdür. Peygamber gece Kuran çalışıyor ki insanlara onu öğretip anlattığında, yani *salât* ettiğinde anlatımı kusursuz olsun. Soru sorulduğunda hızlıca hatırlasın. Unutmasın, sorulara en uygun ayetleri okuyarak yanıt versin. Tartışmalarda susturucu delili beklemeden yüzlerce surenin arasından çekip çıkarsın. Şaşırmasın, dili sürçmesin. Kuran'ın esinlendirilmesi tamamlandıkça, dinleyenlerin ve meydan okuyanların sayısı arttıkça iş ciddileşiyor ve Peygamber'in sendeleme lüksü kalmıyor. Ayetin hemen arkasından Ulak, görevini yaparken hata yapmamayı diliyor:

17:80 Ve şunu söyle: "Efendim! Doğru bir girişle girmemi ve doğru bir çıkışla çıkmamı sağla. Ve Senin katından bana yardımcı bir güç ver!"

Bu dilek elbette el açıp "dua etmek" biçiminde yalın sözle bildirilen bir niyet değil, ayn zamanda amacı gerçekleştirmek için çalışmak anlamına geliyor. Böylece Muhammed, "İbrahim'in makamından bir *musalla* edinmiş" oluyor (2:125).

Kitap bugüne ulaştığına göre Muhammed'in görevi süresince çok sayıda insanın Kuran'a teslim olmuş olması gerekiyor. Bunu nasıl başardığını düşünmeye çağırıyorum sizi. Gözünüzde canlandırın lütfen. Kürsüde söyledikleriyle (ki hemen hepsi Kuran ayeti olmalı), sorulara verdiği kusursuz isabetli yanıtlarla (yine hemen hepsi Kuran ayeti olmalı), çürütmelere verdiği bitirici karşılıklarla, okuduğu metnin üstünlüğüne insanları kısa sürede ikna edebilmiş, edemediyse de derinden sarsmış, en kendinden emin çoktanrıcının kafasını karıştırmış olmalı. Karşılaştırmak olmaz ama buna bir yakınsama olması için Ahmet Deedat'ın konferans kayıtlarında soru-yanıt bölümlerini izleyebilirsiniz. Sorulara, çürütme girişimlerine karşı hazırcevaplığıyla ünlenmiştir. Ama Deedat konuşurken kendi cümlelerini kullanır, gerektiğinde ayetlere gönderme yapar. Ulak bunun benzerini yalnızca ayetleri okuyarak yapabilmiş olmalı. Bir soru gelince, okuması gereken ayetleri kısa sürede ve isabetle hatırlayabiliyor ve ezberden okuyabiliyordu. Belki gerektiğinde vurguyu da değiştiriyordu. Kürsüde ayet dışında bir şey hiç söylemedi demiyorum ama söylediyse bile çok nadiren, dilbilgisi veya anlam bilgisi konusunda sıkıntısı olanlara yanıt verirken veya kendisiyle ilgili sorular sorulduğunda söylemiş olmalı. Sonuçta her ulak gibi Muhammed de yerinde çakılı değil, görevini yapmak için yolculuk ediyor ve bunu yaparken lehçe farklılıkları olan topraklara uğramış olabilir. Bizim gibi Kuran'ı kusursuz

öğrenmekten çok uzak olan kişiler için ise böyle uzun uzun açıklamalar yapmaktan, kitap yazmak zorunda kalmaktan kaçış yok. Ayrıca dilimiz Kuran'ın yazıldığı dil değil.⁹

On yedinci sureyi okumayı sürdürüyoruz:

17:106 İnsanlara yavaş bir biçimde okuman[keraat] için Kuran'ı bölümlere ayırdık. Ve onu parçalar biçiminde bir indirişle indirdik.

17:107 De ki: "Ona ister inanın ister inanmayın; daha önce kendilerine bilgi verilmiş olanlara okunduğunda[tilavet] çenelerinin üstüne secdeye kapanırlar!"

17:110 De ki: "İsterseniz Allah diyerek çağırın; isterseniz Bağışlayan diyerek çağırın. Hangisiyle çağırırsanız; en güzel isimler ona özgüdür. Namazında sesini çok yükseltme, çok da kısma; ikisi arasında bir yol tut!"

Salât sözcüğünü içeren 17:110 ayetinin öncesini okuduğumuzda bu etkinliğin okumayı ve açıklamayı /açıklayarak okumayı içerdiğini görüyoruz. Kuran gibi uzun bir kitabı insanlara belletmek ancak programlı bir dersle başarılabilir. Peygamber günde beş kez insanlara namaz kıldırarak meşgul olsaydı Kuran'ı yavaş yavaş okumaya zaman bulamazdı. İşin gerçeği bugün namaz adı altında günde beşe çıkarılmış törensel şeyin kökeni Peygamber'in insanlara sabah ve akşam Kuran dersi vermesi idi. Zaman içinde nasıl namaz gibi biçime saplanıp kalmış ve işlevden bütünüyle temizlenmiş bir geleneğe dönüştüğünü ayrıca yazacağım. Gelenekçi yorumcuların inandığı tarihe göre Kuran inmeden önce Araplar zaten namaz kılıyorlardı. Öyleyse Ulak'ın namaz kıldırarak gibi bir görevi olamaz:

5:67 Ey peygamber! Efendinden sana indirileni bildir. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği elçilik görevini yerine getirmemiş olursun.

Bire bir: "Gönderileni ulaştırmamış olursun" (*ma bellagte risalete*). Kuran'da "namaz kıldırılmazsan gönderileni ulaştırmamış olursun" gibi bir ifade bulamıyoruz. Gönderileni ulaştırmak yeterince ağır bir görevdir:

73:5 Kuşkusuz sana ağır bir söz bırakacağız.

94:2-4 Ve yükünü üzerinden kaldırmadık mı? Belini bük müştü senin. Ve saygınlığını artırmadık mı?

Peygamber'in saygınlığının artması, övülmüş makama, yani övülmüş *salât* kürsüsüne (17:79) yavaş yavaş yükselmesidir. Kuran'ın indirilmiş amacı onunla namaz kılınması değil, onun anlaşarak öğrenilmesi (*salât*) ve toplumun yasa yapılmasıdır (*akimu es salât*). 17:110 ayetinde "*salât*ında sesini yükseltme" denmesi, görünür anlamda olabileceği gibi mecaz da olabilir. Vahiy dersinin ille dershanede yapılması gerekmez. Müslümanların günlük yaşamda birbirlerine her fırsatta Kuran'ı hatırlatması *salât*tır. Yasa yapıcıların yasa metnini yazarken, yürütme üyelerinin politika belirlerken Kuran'a göndermede bulunmaları veya Kuran'a uygunluk kaygısı gütmeleri *salât*tır. Her vesileyle insanların birbirlerine doğru davranmaya yönlendirmesi *salât*tır. En geniş anlamıyla ahlak telkididir. Bu kurumu işletirken sesini yükseltmemek, Müslüman topluluğu dışındakileri tedirgin etmemek anlamında olabilir. Bugün geniş toplum içinde yaşayan bir Müslüman azınlığın Kuran ahlakına yaptıkları çağrının "şeriat hortladı, köktenci İslam tehdidi" gibi dengesiz tepkiler yaratmaması için iyi bir ayar tutturmak gerekir.

⁹ Bu aynı zamanda Kuran öğrencilerine bir tavsiye olsun. Kuran'a doğrudan gönderme yapmadan İslam adına öne sürülen savlar zayıftır, temkinli olun. Pek çok yazıda ve konuşmada Kuran'a gönderme yapıldığını, kimi zaman yalnızca tarihsel belgelere veya başka birinin yorumuna gönderme yapıldığını görebilirsiniz.

Sesi çok kısmamak ise sinsi olmamak, takıye yapıyor gibi görünmemek, masonlar gibi gizli cemaatlere dönüşmemek anlamında bir uyarı olabilir. Örtücülerin Peygamber'i dinlediklerini, hatta onu sabote etmeye çalıştıklarını belli eden ayetlerden de (6:25, 8:35-36, 9:124,127, 18:101...) anlayacağımız üzere Müslümanların kendilerinden olmayanların da duyacakları bir yükseklikte çağrı yapmaları gerekiyor. Basit bir örnek vermek gerekirse çıkardıkları gazetenin ve kitabın toplumun her kesimince ulaşılabilir olması, kurdukları internet sitesinin yabancı dillere de çevrilmesi gerekiyor.

On sekizinci sureden devam ediyoruz:

18:27-28 Efendinin Kitabı'ndan sana bildirileni oku. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur. Ondan başka sığınmak da bulamazsın. Efendilerinin hoşnutluğunu dileyerek sabah ve akşam ona yakarışlarda bulunanlarla birlikte dirençli ol. Dünya yaşamının çekiciliğine kapılıp da gözünü onlardan ayırma. Bizim Öğretimiz konusunda yüreğini duyarsız yaptığımız, kendi tutkularına kapılan ve aşırılıklarla uğraşan kişiye uyma.

Efendisinin hoşnutluğunu (yüzünü) dileyerek sabah ve akşam yakaranlar (bire bir; çağırانlar) *salâta*, yani Kitap'tan okunanları dinlemeye gelenlerdir. Peygamber'e bu kişilerin üzerine titremesi, bayağı nedenlerle onlardan ilgisini çekmemesi, çağrıya olumsuz karşılık verenlerle zaman yitirmemesi söyleniyor.

18:77 ...Yıkılmak üzere olan bir duvar gördüler; hemen onu onardı.

Musa'nın yanındaki bilge kulun yıkılmak üzere olan duvarı onarması "*ekame*" sözcüğüyle anlatılıyor. Tıpkı *salâtı* ayağa kaldırmak gibi duvarı ayağa kaldırıyor. "*Ekami es salât*" ifadesinin "namaz kılmak üzere ayağa kalkmak" gibi bir anlamı olmadığı bir kez daha açıklığa kavuşmuş oluyor.

Zekeriya'nın öyküsüne geçiyoruz:

19:11 Bunun üzerine tapınaktan [mihrab] toplumunun karşısına çıkarak, "Sabah-akşam yücelterek anın[tesbih]!" anlamında onlara gösterge verdi.

Zekeriya'nın toplumuna sabah ve akşam yapmalarını söylediği işin *salât* olduğu bellidir. *Tesbih* adının eylem türevi olan *sebbih* sözcüğünün kullanılması, *tesbih* işiyle *salât* işi arasındaki yakınlığı gösteriyor. Buradaki *salât* yine Kitap ile yapılan *salât*. Zekeriya'nın yanında Tevrat bulunduğunu 3:37,45,48 ayetlerinden anlıyoruz. Zekeriya'nın yaptığı salatın benzeri bahçe sahipleri öyküsünde var. Zenginliklerini paylaşmama konusunda kararlı olan bu kişiler bahçeyi harap durumda bulunca çöküyorlar:

68:28 Aralarındaki en sağduyulu olan şöyle dedi: "Size söylemedim mi? Keşke yüceltseydiniz[tesbih]!"

En sağduyulu olanları öbürlerini ölçüye, adalete, iyiliğe çağırmış; yani *salât* etmiş. Ama çağrısında sabırlı olmadığı için olumlu bir karşılık alamamış.

19:12 "Ey Yahya; Kitap'a sımsıkı sarıl!" Daha çocukken ona bilgelik verdik.

Zekeriya'nın oğlu Yahya Tevrat'a sımsıkı sarılıyor. Demek ki insanları Tevrat'ın doğrularına çağırıyor, kendisi de gereğini yapıyor, böylece Tevrat'ı ayakta tutuyor.

19:11'deki *mihrab* sözcüğünün meallerde tapınak veya mihrap diye çevrilmesi bizi yanıltmasın. Savaş anlamına gelen *harb* sözcüğünden türeyen sözcüğe kimi sözlükte karargah karşılığının verildiğini görüyoruz. Ortada bir savaş olmadığını düşünsek bile burasının bir yönetim yeri veya yöneticinin yeri olduğunu düşünebiliriz. Aşağıdaki ayetler bu çıkarımımızı güçlendiriyor:

3:37 Böylece Efendisi hoşnutlukla onu kabul etti. Güzel bir bitki gibi onu yetiştirdi ve Zekeriya'yı ona [Meryem'e] bakmakla yükümlü yaptı. Zekeriya, tapınakta[mihrapta] onun yanına her girişinde, yanında yiyecekler[rızık] bulurdu. "Ey Meryem! Bunlar sana nereden geliyor?" dediğinde şunu söylerdi: "Allah'ın katından! Kuşkusuz Allah dilediğine hesapsız geçimlik verir!"

3:39 Bunun üzerine, Zekeriya tapınakta[mihrapta] namaz kılarken melekler ona şöyle seslendi: "Allah Yahya'yı sevinçli bir haber olarak sana veriyor."...

34:13 Onun [Süleyman'ın] dilediği biçimde yakarış yerleri[mihraplar], resimler-heykeller, derin havuzlar ve yerinden kaldırılamayan kazanlar yaptılar.

38:21-22 Davacıların haberi sana geldi mi? Tapınağın[mihrabın] duvarına tırmanmışlardı. Davut'un yanına girdiklerinde, onlardan korkmuştu...

Demek ki Zekeriya bir yönetici veya Tevrat'ı iyi bilen bir bilge olmalı. *Mihrap* da cami duvarındaki bir oyuk değil, yöneticilerin bulunduğu meclis odası gibi bir yer olmalı. Yönetim meclislerinde de *salât* yapılır. TBMM kürsüsünde veya komisyon toplantısında veya bakanlar kurulu toplantısında Kuran ilkelerini hatırlatır ve çalışma arkadaşlarınızı bunlara uygun davranmaya çağırırsanız basbayağı *salât* etmiş olursunuz. Çalışmaya ara verip namaza gider, sonra gelip çağdaş çoktanrıci hukuka uygun yasa ve politika üretmeye kaldığınız yerden devam ederseniz *salâta* yaklaşmış bile olmazsınız.

3:37'de yiyecek anlamına gelen *taam* sözcüğü kullanılmıyor. Zekeriya'nın Meryem'in yanında bulduğu şey yiyecek değil, Kitap'tan ulaşılan gerçeğin bilgisi, yani mecazi anlamda yiyecek olmalı. Meryem'e sorduğu soruda "bu", "sana" ve "nasıl" sözcükleri var; "geliyor" sözcüğü yok. Aşağıdaki ayetler bu çıkarımı doğruluyor:

20:132 Halkına namazı zorunlu yap ve onun üzerinde kararlı [sabırlı] davran. Senden geçimlik[rızık] istemiyoruz. Senin geçimini[rızıkını] biz sağlıyoruz. Sonuç sorumluluk bilinci taşıyanlarındır.

Salâtla yiyeceğin ilgisi olmayacağına göre *rızık*, *salâttan* elde edilecek yarardır. William Edward Lane sözlüğünde maddi olmayan şeylere de "*rızık*" denebileceği yazılı.¹⁰ Öyleyse *rızık* "sağlanan iyi şey" anlamında "sağlantı" olarak Türkçeleştirebiliriz. Kitaptan öğrenilen bilgelik de *rızık* olmalı. Zekeriya, genç evlatlığı Meryem'in Tevrat'ı iyi öğrendiğini ve sağlam çıkarımlar yapabildiğini gördüğünde bunu nasıl yapabildiğini soruyor. Meryem'in genç yaşta olması ve tıpkı Yahya ve İsa'da olduğu gibi yaşından beklenmeyen bir olgunluk göstermesi olasıdır. 14:37'de İbrahim, yoldaşlarını "salât etsinler diye" ıssız vadiye yerleştirmiş ve onlar için "rızık" dilemişti. Çalışmalarının olumlu sonucu olarak yaşayacakları aydınlanma, yol bulma ve esenlik rızıktır.

Bütün bunlar kafanızı karıştırdıysa en azından şunun kesin olduğunu teslim edelim: *Mihrap* sözcüğünün anlamı her ne olursa olsun *salâtın* "namaz" anlamını desteklemiyor.

20:132 ayetindeki bir başka ilginçlik "*umur bi salât*" ifadesi. "*Salâtı* zorunlu yap" diye çevrilen bu ifade aynı zamanda "*salâtla* zorunlu yap", "*salâtla* emret", "*salâtla* yaptır" anlamına da gelir. Demek ki *salât*, buyrukların, yönergelerin, tavsiyelerin verildiği bir etkinlik olmalı (11:87'yi hatırlayalım). *Umur* (*emr*)

¹⁰ "Arınmayı ver /arınmaya ulaştır" buyruğunun yalnızca maddi olmadığı, tinselliği de içine aldığı gerçeği 2:3, 13:22, 32:16, 35:29 gibi ayetlerde *zekat* sözcüğü yerine "*rızık* paylaşmak" ifadesinin kullanılmasıyla pekişir. Yol gösterici bilgiyi gizlemeyi yasaklayan 2:75,113,140,159, 3:187, 21:109 ayetlerinin ışığında ikinci kez pekişir. Bu ayetler aynı zamanda Peygamber'e Kuran dışında ("*gayri matlûv*") vahiy gelmemiş olduğunun güvencesidir.

eylemi yaptırmak anlamını da içerdiği için aynı zamanda yaptırımı da içeren geniş kapsamlı bir etkinlik olmalı. Demek ki *salât*, bu yönergelerin öğretildiği vahiy dersini ve buna uygun yaşam biçimini ayakta tutan her etkinliği kapsamalı. Aynı kalıp 19:55 ayetinde de bulunuyor.

19:30-31 Dedi ki: “Kuşkusuz ben [İsa] Allah’ın kuluyum. Bana Kitap verdi ve beni peygamber yaptı! Nerede bulunursam bulunayım beni kutsadı ve yaşadığım sürece bana namazı ve zekatı buyruk verdi!”

19:54-55 Kitap’ta İsmail’i de an. Kuşkusuz o verdiği sözde duran ve peygamber olan bir elçiydi. Ailesine namazı ve zekatı öğütlerdi. Efendisinin katında hoşnutluk kazanmıştı.

19:58 İşte onlar Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberler arasındadır. Adem’in soyundan, Nuh ile birlikte taşıdıklarımızdan İbrahim ve İsrail’in soyundan doğru yola erıştirdiklerimizden ve seçtiklerimizdendir. Bağışlayanın ayetleri onlara okunduğunda sessizce ağlayarak secdeye kapanırlardı.

İsa yaşadığı sürece kendisine verilen kitabı insanlara öğretti. İsmail de öyle yaptı. Elçiler namaz kıldırmadılar, insanlara Allah’ın ahlakını öğretiler.

19:59 Onlardan sonra namazı bırakan ve benliklerinin isteklerine tutsak olan bir kuşak geldi. Sonunda, cezalarını bulacaklardır.

Şimdi bunu açıklamaya geçmeden önce Kuran’ın başlar başlamaz ne dediğini anımsayalım: “Bu kitabın yol göstericiliğinden *salâtı* ayakta tutanlar yararlanır... Bu ilk gönderdiğimiz elçi değildir, sizden önce elçiye muhatap olanlar vardı... Onlar *salâtı* ayakta tutmadılar...” Ve bunların anlatıldığı Bakara Suresi’nin sonunda “Siz onlara benzemeyin” denmişti. Bu ayetteki “*edau es salâte*” (dad harfi ile) ifadesinin bire bir Türkçe karşılığı “*salâtı* boşa çıkardılar /ziyan ettiler” olmalıdır. Sözcük değişik kullanımlarda yok olmasına neden olmak, ihmal etmek anlamlarında kullanılıyor. Kurulan ama ayakta tutulmayan, korunmayan bir şeyin başına geleni anlattığı bellidir. Yapılacak şey ise tıpkı 18:77’de duvarın doğrultulması gibi *salâtın* doğrultulması, ayağa kaldırılmasıdır. Bu kavramları namaz için kullanmak yersiz olurdu. 19:59 namazdan söz ediyor olsaydı kafamız karışacaktı. Çünkü Allah’ın İsrailoğullarına sözlerini tutmayıp anlaşılmayı bozdukları için kızdığını okumuştuk. Bir de ayrıca namaz kılmadıkları için kızıyor değildir. Ahlaklı olmadıkları, bunun yanı sıra bir de “ibadetlerini” aksattıkları için kızıyor değildir. 19:59’la 2:83’ü arka arkaya okursak bu çok nettir. Yüz çevirmek, *salâtı* ziyan etmenin bir başka ifadesidir:

2:83 ...Sonra çok azınız dışında, yüz çevirerek döndünüz.

Ayrıca 19:58 ile 19:59’u karşılaştırsak “*secde* etmek” ifadesinin gönlün isteklerine tutsak olmanın karşıtı olarak verildiğini görürüz. Yere kapanma hareketi değildir. Tanrısal bilince teslimin ifadesidir. Aslında ayette “*haru succeden*” ifadesi kullanılıyor. *Haru* sözcüğünün anlamına baktığımızda yere düşmek, yere kapanmak anlamını buluyoruz. Nitekim 7:143’te Musa bayılarak yere düşerken, 16:26’da tavan çökerken, 19:90’da yeryüzü yıkılırken, 22:31’de çoktanrıcular gökten düşerken, 34:14’te Süleyman’ın egemenliği yıkılırken aynı sözcük kullanılıyor. Demek ki bu ayetlerde sözü edilen elçiler ve yoldaşları yere fiziksel olarak kapanmışlar. Ama bu kapanma *secde* sözcüğüyle anlatılmıyor. Ayetleri duyunca *secde* edenler ayetleri anlıyorlar, gerçekliğini fark ediyorlar ve teslim oluyorlar. Bunlar namazda gerçekleşmeyen şeylerdir. Namaz kılan görev bilinciyle, öngörölmüş olarak yere kapanır. Oysa Kuran istemsiz *secde* edenler de var:

13:15 Göklerde ve yeryüzünde bulunan herkes ve onların gölgeleri sabah-akşam ister istemez Allah’a *secde* ederler.

Benzer istemsizliği 16:49 ve 22:18 ayetlerinde de görüyoruz. Kendi dilinde bile olsa imamdan sureleri işiten kişinin yere kapanması, örneği verilen bu kişileri özde değil görüntüde taklit etmek anlamına gelir. Allah'ın böyle bir buyruğu olamaz. Ağladıkları da söyleniyor. Sureleri kendi dilinde dinleyince içinden ağlamak gelmeyen kişi gözüne limon mu sıkınsın? Burada okur bu seçkin kişilerin bilinç düzeyine, yürek arılığına ulaşmaya çağırılıyor. Bu taklit edilebilecek, bir gün aniden "başlamaya" karar verilebilecek bir şey değildir.

19:73 Oysa ayetlerimiz onlara açık kanıtlarla okunduğunda nankörlük edenler, inananlara şöyle derler: "İki topluluktan hangisi konum yönünden daha iyi ve topluluk yönünden daha güzeldir?"

19:77 Ayetlerimizi inkar eden ve "Bana mal ve çocuk kesinlikle verilecektir!" diyeni görüyor musun?

19:98 Onlardan önceki nice kuşakları yıkıma uğrattık. Hiçbirini sezinliyor musun? Veya onların fısıltılarını duyuyor musun?

Salât sözcüğü kullanılmıyor ama *salât* edenlerin hemen ardından, onlara karşıt olarak *salât* etmeyenler anlatılıyor. Bütün elçilerin uyarısı yineleniyor: *Salât* edenler kalıcı, *salât* etmeyenler gidicidir. Başka türlü söylersek, Allah'ın dinini ayakta tutanlar kalıcı, ondan uzaklaşanlar gidicidir. Bu tema Kuran boyunca hem müjde hem tehdit olarak sayısız kez yinelenir (4:133, 6:11,89, 9:39, 10:4,13-14, 11:57,116-118, 14:19, 28:58-59, 70:39-41, 76:28, 77:16-18, 108:1-3).

19:97 Onu senin dilinle kolaylaştırdık. Sorumluluk bilinci taşıyanlara onunla sevinçli haberler vermen; inatçı bir toplumu da onunla uyarmak için.

Yani 19:31 ve 19:55'te olduğu gibi, önceki elçilerin yaptıkları gibi onunla *salât* etmesi için Kuran, Muhammed'e kolaylaştırıldı.

20:14 "Kuşkusuz, ben Allah'ım! Benden başka Tanrı yoktur. Artık bana hizmet et ve beni anmak için namazı dosdoğru kıl!"

Ateşin yanında söylenen bu sözde Musa'ya daha Tevrat verilmemişken namaz kılması söz konusu değildir. Musa kaynağını bilmediği bu sesi ilk kez işitiyor. Öyle ki, ses kendini tanıttıktan hemen sonra "*salâtı* ayakta tut" diyor. Burada Musa'ya iyi ahlak sahibi olması, bir başka deyişle Allah'ın *dinine* girmesi söyleniyor. Tektanrıcılıkla *salât* arasında bir kez daha doğrudan ilişki kurulduğuna dikkat edin.

20:16 "Öyleyse ona inanmayarak kendi isteklerine tutsak olanlar seni ondan uzaklaştırmazın; acınacak durumlara düşersin!"

19:58-59'daki karşıtlık ilişkisi bir kez daha karşımızda. *Salât* etmeyenler gönüllerinin geçici isteklerine uyanlardır. Bu da kişiyi çoktanrıcılığa götürür.

20:26-34 "İşimi kolaylaştır! Ve dilimin düğümünü çöz! Söyleyeceklerimi kavrasınlar! Ayrıca ailemden birisini bana yardımcı yap! Kardeşim Harun'u! Onunla gücümü artır! Ve onu görevime ortak et! Seni çok yüceltelim! Ve seni çok analım!"

Musa'nın iyi bir konuşmacı olmadığını 26:13, 28:34 ve 43:52 ayetlerinden biliyoruz. Musa namaz kıldırma derdinde değil. Halkın sözlerini anlaması gerekiyor. Allah'ı *tesbih* (20:33) ve *zikir* (20:34), sureleri veya *Esmaül Hüsna'yı* papağan gibi yinlemek değildir. Onun yönergelerini belleyip her şeyin üstünde tutmak, toz kondurmamaktır. *Tesbih*, *zikir* ve *şükür* bir takım sözleri seslendirmek değil, yaşam boyu yapılan uygulamalardır. Tıpkı *ibadetin*, *tilavetin* ve *salâtın* Kuran'a şiiir muamelesi yapılan müzikli okuma oturumları olmadığı gibi. Tıpkı *secdenin* ve *rükunun* vücut hareketleri olmadığı gibi. Tıpkı

duanın Allah'ı özel formüllerle, şifreli sözcüklerle kimini kayırmaya ikna etmek olmadığı gibi. Bütün bunlar elçilerin mesajlarını oyuna çevirmektir. Bu törensel oturumlardan geri kalan zamanda gönlünün isteğine göre yaşayan toplumlar kendilerini kandırıyorlar. Bir noktada öyle bir aşamaya geliyorlar ki artık Kuran'dan ne duyarlarsa duysunlar simgenin ve biçimin ötesine geçemiyorlar. Bütünüyle önemsiz konular olan başörtüsü, ezan, cami gibi konulara harcanan zihinsel sermaye bunun yaşayan kanıtıdır.

**20:42-43 “Sen ve kardeşin ayetlerimle gidin ve Beni anlatmakta gevşeklik göstermeyin!”
“Siz ikiniz; Firavun’a gidin! Aslında, o, iyice azıttı!”**

Firavun’a namaz kıldırırmaya gitmiyorlar. Onu Allah'ın indirdiğiyle uyarmaya gidiyorlar. Vahiyden ne geldiyse (bu elbette Tevrat'ın bir bölümü de olabilir) onu açıklıyorlar. Tektanrıcılık ilkesini anlatıyorlar. Aynı şey bir başka surede bakın nasıl açıklanıyor:

79:17-19 “Firavun’a git; aslında o iyice azıttı! Ona şunu söyle: ‘Artık arınmaya niyetin var mı?’ Seni Efendine yönlendireyim; derin saygı duyman için!”

Elçilerin işinin ne olduğu bir kez daha belli oldu. Arınma namazla olmaz.

21:71-73 Onu [İbrahim'i] ve Lut'u kurtarıp evrenler için kutsal yaptığımız bir yöreye ulaştırdık. Ayrıca İshak'ı ve Yakup'u ona armağan ettik. Tümünü erdemli kişiler yaptık. Onları buyruğumuzla yol gösteren önderler [imamlar] yaptık. Ve iyilik yapmayı, namazı dosdoğru kılmayı ve zekatı vermeyi bildirdik. Çünkü onlar bize hizmet ediyorlardı.

İmamlık namaz kıldırıcılık değildir. Bu bir terim değildir. Basitçe, önder anlamına geliyor. Yörenin kutsallığı orada bütün dünyaya namaz kıldırılmasından değil, bütün dünyadan gelenlere herkesin anlayacağı biçimde Allah'ın yolunun anlatılmasından ileri geliyor:

22:25 Aslında nankörlük edenler hem Allah'ın yolundan hem de yerlilere ve dışarıdan gelenlere eşit yaptığımız Kutsal Yakarış Evi'nden alıkoyarlar. Oysa haksızlık yaparak sapanlara acı bir ceza tattıracağız.

22:41 Onlar öyle kimselerdir ki, kendilerini yeryüzünde egemen yapsak namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler, iyiliği öğütlerler ve kötülüğü yasaklarlar. Zaten tüm işlerin sonucu Allah'a kalmıştır.

Kutsal Ocak'tan alıkoyanların ardından oraya egemen olmaktan söz ediliyor. Yani orayı örtücülerin, çoktanrıcıların işgalinden kurtarabilirlerse orada *salât* edilmesini sağlayacaklar. Dışarıdan gelenler de, Müslüman olmayanlar da orada verilen dersi alabilecek; 6:25'te olduğu gibi (ayrıca; 21:107-109). 22:25 ayeti hac diye bildiğimiz toplantının bir *salât* toplantısı olduğuna da işaret ediyor.¹¹ Namaz kılmak veya kıldırma için, Kabe'nin çevresinde dönebilmek için yeryüzünde veya ülkede egemen olmak gerekmiyor. *Salâtı* ayağa kaldırabilmek için ise egemen olmak gerekiyor. Bugün çoktanrıcıların kimseyi Mekke'den alıkoymaya çalışmıyor olmaları orada *salât* edilmediğinin, orasının tektanrıcılık öğretisinin merkezi olmadığının kanıtıdır. Bu surede, az önce 20:14-16'da gördüğümüz *salâtın* kurulması ve tektanrıcılık arasındaki ilişki yeniden işleniyor:

22:26 İbrahim'e, Ev'in yerini gösterdiğimizde: “Hiçbir şeyi, Bana ortaklar koşma! Tavaf edenler, ayakta duranlar, eğilenler ve secde edenler için Evim'i temiz tutun!”

¹¹ Kuran Bağlısı Kurban Keser Mi yazımda hac bağlamında “*hedye*” sözcüğüyle anlatılan bağışların Kutsal Ocak'a ders almaya gelmiş öğrencilerin giderlerini karşılamak amaçlı olduğunu, hayvan kesmekle, kurban diye bildiğimiz şeyle ilgisi olmadığını açıklamıştım.

22:31 Allah'a ortaklar koşmadan, gerçeğe aykırı şeylerden uzaklaşarak yalnızca ona yönelin...

Demek ki Kutsal Ocak bir tektanrıcılık okuluymuş. Çoktanrıcılar egemen oldukları ülkede tektanrıcılığa çağrı yapılmasına izin vermezler. Çatışmanın ve savaşın nedeni budur. "Kuran'ın neden barışçıl bir kitap olmadığını" soranlar Kitap'ın bu temel mesajını anlamıyorlar (veya anlamazdan geliyorlar). Kutsal Ocak bir salat evidir ve orada yapılacak olan hac bir salat etkinliği olmalıdır. 22:26 ayetini daha önce incelediğimiz 2:125 ve 14:37 ayetleriyle (ve bağlamlarıyla) birlikte okuyunca bu daha net görülecektir.

22:40-41 Onlar yalnızca "Bizim Efendimiz Allah'tır!" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Allah insanların bir bölümünü diğerleri aracılığıyla kovmasaydı, içerisinde Allah'ın İsmi çok anıldığı manastırlar, kiliseler, havralar ve yakarış yerleri kesinlikle yerle bir edilirdi. Allah kendisine yardım edenlere kesinlikle yardım edecektir. Kuşkusuz, Allah, Kudretlidir; Üstündür. Onlar öyle kimselerdir ki, kendilerini yeryüzünde egemen yapsak namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler, iyiliği öğütlerler ve kötülüğü yasaklarlar. Zaten tüm işlerin sonucu Allah'a kalmıştır.

Tektanrıcılara sloganımsı bir cümle için için değil, bu cümleyle anlatılabilecek yaşam biçimine sahip oldukları için eziyet ediyorlar. Eylemlerin söze indirgendiği bozuk Müslümanlık "Allah de ötesini bırak" düzeyine kadar gerilediği için çoğu kişi mescitlerimizdeki ve namazlarımızdaki boşluğu görmekte zorlanıyor. Namaz kılınırken yalnızca cümleler, üstelik çoğu kez anlaşılmayan cümleler söylenir. Bunun ahlaki bir sonucu olmaz. Onun için de namaz kılınan ülkeleri işgal eden çoktanrıcılar namazı engellemekle uğraşmazlar. Çünkü namaz etliye sütlüye dokunmayan çok "barışçıl" bir eylem. Bu ayette sözü edenler ise *salâtı* ayağa kaldırmaya çalıştıkları için ülkeden çıkarılıyorlar. Hani "güç yetirebilseler ülkede *salâtı* ve dolayısıyla tektanrıcı bir yaşamı kuracaklar" denmiş oluyor.

Burada manastır, kilise, havra ve benzer karşılıklar verilen sözcüklerin anlamları konusunda çokça tartışma var. Ben bu konuda kesin bir yargıya varamadığım için bir yorum yapmayacağım. Burada anlamamız gereken, Allah'ın adının anılmasından (Ar. *zikir*) kastın tektanrıcılığın öğütlenmesi olduğudur. Yeryüzünde tektanrıcılığın öğütlendiği her ne ortam varsa buraların bütünüyle yok edilmemesi için Allah yardımın geleceği müjdeleniyor. Bunun evrenin yasası olduğu bildiriliyor. *Salât* etmeyenlerin yeryüzünden silineceği, *salât* edenlerin kalıcı olacağı uyarısını anımsayalım.

22:72 Çünkü ayetlerimiz onlara açık kanıtlarla okunduğunda, nankörlük edenlerin yüzündeki hoşnutsuzluğu hemen görürsün. Neredeyse, ayetlerimizi okuyanlara saldıracaklar.

Namaz kılanlara saldıranları görüyor muyuz? Oysa Allah'ın elçilerine çağırانların mahkemelerde süründükleri, vuruldukları çok olmuştur. Bugünlerde zina, eşcinsellik ve feminizme karşı İslam'a çağırانlar dövülmek ve yok edilmek isteniyor. Faizin yasaklığını hatırlatanlar deli veya geri kafalı olmakla suçlanıyor, alay konusu oluyorlar. Çünkü bunlar iyiye çağırıp kötüyü yasaklamaya çalışan azınlıktır.

22:78 ...Artık namazı dosdoğru kılın, zekatı verin ve Allah'a sarılın. O sizin sahibinizdir; ne güzel sahiptir, ne güzel yardımcıdır.

"Ve" bağlacıyla ayrılan buyruklar birbirini açıklıyor. 22:41'de *salâtın* "iyiliği buyurmak, kötülükten alıkoymak" olarak bir kez daha açıkladığına dikkat edelim. Bunlar farz namaz, Sünnet namaz, hutbe, vaaz, tilavet, oruç, hac, kurban vb. birbirinden ayrı ve bağımsız şeyler değildir.

23:2 Namazlarında, derin saygı içindedirler.

Burada geçen “*haşi*” sözcüğü saygılı, boyun eğici, alçakgönüllü anlamlarına geliyor. Namazda boyun eğici veya alçakgönüllü olmak nasıl olur, belirsizdir. Burada öksürmemekten, sağa sola bakmamaktan söz edilmiyor. Dersi ve öğüdü saygılı, boyun eğici ve alçakgönüllü dinlemekten söz ediliyor. Yirmi üçüncü sure salat edenleri kısaca tanımladıktan sonra elçilere direnen toplumların yok edileceğini haber veriyor. Arka arkaya (23:4) gönderilen elçilerin amacı bir türlü namaz kılmak istemeyen toplumlara namaz kılma alışkanlığı kazandırmak ve böylece onları yok edilmekten kurtarmak olabilir mi?

23:66 “Ayetlerim size okunduğu zaman topuklarınızın üzerinde geriye dönüyordunuz!”

Gereğini yapanların ve yapmayanların, *salâtı* ayakta tutanların ve tutmayanların bu ayetleri bir şekilde işitiyor olmaları gerekir. *Salât* hem Kuran bağlıları arasında düzenli bir toplantı, hem de (henüz) Kuran bağlısı olmayanlara yapılan bir çağrı olmalıdır. Tıpkı Peygamber’in yaptığı gibi. Öyleyse şunu bir kez daha itiraf etmek gerekir: Sözde Müslüman olacak toplumlar, çoktanrıçılara ve Kitaplılara Allah’ın ayetlerini duyuramıyorlarsa onlardan daha iyi durumda değildirler. Çünkü insan çağrışı ne kadar az işittiyse sorumluluğu da o kadar az olacaktır. Bu denklemde namaza yer yoktur çünkü Gayrimüslimler namaza gitmezler ki “topukları üzerinde geri dönsünler”. Zaten onları çağırana da olmaz.

24:34 Gerçek şu ki size açıklayıcı ayetler ve sizden önce gelip geçenlerden bir örnek ve sorumluluk bilinci taşıyanlar için bir öğüt indirdik.

24:35-37 Allah göklerin ve yeryüzünün aydınlığıdır. Onun aydınlığının örneği, içinde ışık kaynağı bulunan bir aydınlatıcı gibidir. [...] Allah’ın, yükseltilmelerine ve onun isminin anılmasına izin verdiği evlerdedir. Orada sabah-akşam onu yüceltirler. Ne ticaretin ne de alışverişin; Allah’ın öğretisinden, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekatı vermekten alıkoymadığı kişiler yüreklerin ve gözlerin ters çevrileceği günden korkarlar.

İndirilen öğüt ile *salât* arasındaki doğrudan ilişki bağlamdan belli oluyor. Allah’ın adının anılması “tesbih çekmek” veya ezber yapmak değil, onun buyruklarının anlaşılması ve öğrenilmesidir. Bu, işin mescitte yapılan bölümüdür. Mescitte bulunulmadığı sürece bu öğütler uygulanacaktır ki bu da *salât*tır. Yirmi dördüncü sure uygulamaya yönelik bolca kural içerir. Aslında surenin ilk ayetinde durum açıktır:

24:1 İndirdiğimiz ve zorunlu yaptığımız bir suredir. Çünkü onun içerisinde açık kanıtlı ayetler indirdik; belki öğüt alırsınız diye.

Zorunlu yapılan şey bu sureyi namazda üstelik yabancı dilde okumak değil, uygulamaktır. Açık kanıtlı ayetler uygulanacaktır. Bütün bunları kabul ettikten sonra yine “namaz da kılınmalı” diyen, üstelik Arapça kılınmasına izin veren yorumcuların içtenliklerinden kuşkuluyum.

Ayrıca 24:36’da düzenli *salât* dersinin sabah ve akşam zamanlarının bir kez daha verildiği dikkatimizden kaçmasın.

24:41 Ashında göklerde ve yeryüzünde bulunan herkesin ve sıralanarak uçan kuşların Allah’ı yücelttiğini görmüyor musun? Her biri kendi yakarışını [salât] ve yüceltmesini [tesbih] bilir. Çünkü Allah onların yaptıklarını Bilendir.

Tesbih ve *salât* sözcükleri kullanılıyor. Öbür canlılar ve cansızlar namaz kılıyor veya bir şey söylüyor olamazlar. Onların yaptıkları yaratılış yasalarına uymaktır (30:30). Yukarıdaki ayetteki ifadenin benzerini şurada buluyoruz:

17:44 Yedi gök, yeryüzü ve onların içinde bulunanlar yücelterek [tesbih] onu anarlar. Övgülerle yücelterek onu anmayan hiçbir şey yoktur. Fakat onların yücelterek anmasını siz anlayamazsınız. Kuşkusuz o Hoşgörülüdür; Sınırsız Bağışlayandır.

“Anlayamazsınız” dendiğine dikkat edin; “duyamazsınız” denmiyor. Taş, toprak, bakteri, ot... Hepsi yasaya uygun davranıyor, Allah’tan başkasına kulluk etmiyorlar. İnsandan da aynısı isteniyor.

24:47-49 “Allah’a ve elçiye inandık ve boyun eğdik!” derler. Sonra bunun ardından onların arasından bir küme yine döner. İşte onlar zaten inanmış değildir. Aralarında yargı vermesi için Allah’a ve onun elçisine çağırıldıklarında aralarından bir küme yüz çevirir. Ama gerçek kendilerinden yana olursa, boyun eğerek ona gelirler.

Surenin konudan konuya atlamıyor olması gerekiyor. Öyleyse burada namazdan değil, Kuran’ın buyruklarını onaylayıp uygulamaktan söz ediliyor. Örneği verilen kişiler Allah’ın kitabı okunduğunda onayladıklarını ağızlarıyla söylüyorlar. Sözelimi meclis kürsüsünde okunduğunda kabul ediyorlar. Ama iş uygulamaya geldiğinde yan çiziyorlar. Sözelimi yasa tasarısını kendi vehimlerine aykırı olduğu gerekçesiyle reddediyorlar. Bir başka örnek; Kuran’dan kadını ve erkeği “eşit” gösteren ayetleri okuduğunuzda “Elbette” diyorlar, “Kuran zamanının en ilerici kitabıdır”. Ama yeni medeni yasayı yazarken evlilik hukukuyla ilgili erkeğe öncelik veren ayetleri okuduğunuzda yan çiziyorlar. Sözcüklerin anlamlarıyla oynamaya kalkıyorlar, modern değerleri, uluslararası anlaşmaları bahane ediyorlar. Yani Elçi’nin yargısını işlerine geldiğinde kabul ediyor, işlerine gelmediğinde reddediyorlar. Burada haberci anlamına gelen “nebi” sözcüğü değil, gönderilen anlamına gelen *resul* sözcüğü kullanılmıştır. Anlaşmazlıkları çözmesi için başvurulacak olan elçi Kuran’dır. Şu anda yeryüzünde bir *nebi* yok ve bir daha asla olmayacak (33:40). Bunların namazla hiçbir ilgisi yoktur.

24:54 De ki: “Allah’a boyun eğin ve elçiye boyun eğin!” Yüz çevirirseniz ona düşen yalnızca ona yüklenen; size düşen de size yüklenendir. Ona boyun eğerseniz doğru yola erişirsiniz. Elçinin görevi yalnızca apaçık bildirmektir.

Ayetler arasındaki benzerliğe dikkat ediniz:

109:6 “Sizin dininiz size; benim dinim de bana!”

Elçinin bildirmesi, ayetleri okuyup açıklamasıdır. Muhammed bunu *salât* toplantılarında yapmıştır. Kendisini dinleyenlerden bir bölümü buyrukları onaylamış ve gereğini yapmıştır. Bunların dini İslam’dır. Bir bölümü teslim olmamıştır. İşte bu ikisi ayrı şeylere kulluk eder. Aralarındaki fark namaz kılıp kılmamak değildir. Yukarıdaki iki ayete benzer üçüncü bir ayet:

2:145 Kitap verilenlere her türlü kanıtı getirsen de senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Onların bir bölümü de diğerlerinin kıblesine uymazlar. Aslında, sana gelen bilgidен sonra onların isteklerine uyarsan kendine yazık edersin.

Görüldüğü üzere *din* ile *kible* sözcükleri hemen hemen aynı şeyi anlatıyor; arada küçük bir incelik var. Kıblenin bedensel yön olmadığı, dünya görüşünü, bunun gerektirdiği eylemliliği ve dayanışmayı anlattığı çok açık.

2:150 Nereden çıkarsan, yüzünü Kutsal Yakarış Evi yönüne çevir. Nerede olursanız, yüzünüzü o yöne çevirin ki haksızlık yapanların dışında insanların size karşı uydurma bir gerekçeleri olmasın...

Burada çıkmak (*haraca*) sözcüğü terk edilen dini, mezhebi veya ideolojiyi anlatıyor olabilir. “Sen nereden çıktın” sorusunda veya “başbakan bizim fakülteden çıktı” örneklerinde olduğu gibi çıkmak kavramı Türkçede kökeni veya önceki durumu belirtebiliyor. Öyleyse bu cümle “hangi gelenekten /mezhepten /toplumdan /bağlılıktan /ocaktan /öğretiden gelirsенiz gelin...” anlamına gelecektir.

24:55-56 Allah inanmış olarak erdemli edimler yapanlara söz vermiştir; onlardan öncekileri egemen yaptığı gibi, onları da yeryüzünde kesinlikle egemen yapacaktır. Onlar için seçip onayladığı dinlerini sağlamlaştıracak ve korkularından sonra, onları kesinlikle güvene kavuşturacaktır. Bana hizmet edecekler ve hiçbir şeyi ortak koşmayacaklar. Bundan sonra da kim nankörlük ederse; yoldan çıkanlar işte onlardır. Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin ve elçiye boyun eğin; böylece belki merhamet edirsiniz.

Elçiye boyun eğmek namaz değildir. Elçi faizi yasaklamıştır. Merhamet edilecek olanlar faizde arınan ve faizi yasaklayanlardır. “Elçi sizin için bağışlanma dilesin” (4:64, 63:5) diye çağrılanlar elçiden bu yasayı öğrenecekler, uygulayacaklar ve **bundan dolayı** bağışlanacaklardır. El açıp dua etmek değildir. “Sağlamlaştırmak” ifadesine dikkat edin. Toplumun henüz öğrenip benimsediği yasanın yavaş yavaş oturmasından, herkesin iyice anlayıp gözetir duruma gelmesinden söz ediliyor. Sözelimi rant ve faizin yasak olduğu anlaşıldı ve bu ilke benimsendi. Belli bir süre boyunca önderler (*imamlar*) bunu topluma aşıladı. Önce insanlar rant ve faiz kaynaklı kazançtan bir bir vazgeçtiler. Bunun kendilerine iyi geldiğini erkenden görebilenlerin¹² güvenleri perçinlendi. Daha sonra bu toplumda rant ve faiz yoluyla kazanç elde edilmesi yasaklandı. Bu toplum eğer geniş toplumda yaşayan Müslüman bir cemaat ise bu bir cemaat kuralı, bağımsız bir politik birim ise ülkenin yasası olacaktır. İşte bu *dinin*, yani ahlakın oturması ve sağlamlaşmasıdır. Namazda sağlamlaşacak bir şey yoktur.

Bu ayetlerde salât edip kendine tektanrıci yaşam kuran toplumun yeryüzünde kalıcı olacağı, bunu yapmayanların gidici olduğu bir kez daha bildiriliyor. *Salât* ile eşkoşuculuk arasındaki doğrudan karşıtlık açıktır.

24:58 Ey inanca çağırılanlar! Yanınızda size bağlı olanlar ve aranızdan daha erginlik çağına gelmemiş olanlar günün şu üç zamanında sizden izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle zamanı giysilerinizi çıkardığınızda ve akşam namazından sonra; bunlar korunmasız olabileceğiniz üç zamandır. Bu zamanların dışında, sizin için de onlar için de bir sakınca yoktur. Allah ayetlerini işte böyle açıklıyor. Çünkü Allah Bilendir; Bilgelik ve Adaletle Yönetendir.

Düzenli Kuran çalışmanın zamanları bir kez daha bildiriliyor: Sabah ve akşam. Bu dolaylı anlatımdan şu anlam da çıkabilir: Sabah dersi sabah yapılacak ilk iştir, akşam dersi ise yatmadan önce yapılacak son iştir. Burada akşam *salât*ının “akşam namazı” olarak anlayınca bir sorun daha çıkıyor: Akşam namazından sonra kimse çıplak olmaz çünkü uyunmaz. Yatsıdan sonra çıplak olunur. Bu ayeti birkaç sayfa önce incelediğimiz 17:78’e dönersek *salât*ın Kuran çalışmak olduğunu görebiliriz:

17:78 Güneşin kaymasından, gecenin kararmasına dek namazı kıl. Ve tan zamanında Kuran [kuran el fecr]...

24:45 Sabah namazı [salât el fecr]...

Şimdi, bu kitap ilgisinden her sabah önce namaz kılıp sonra Kuran okumasını veya önce Kuran okuyup sonra namaz kılmasını istiyor olamayacağına göre “*kuran el fecr*” ile “*salât el fecr*” aynı şey olmalıdır.

Akla kimi Hristiyan mezhebinin sabah ve akşam duaları geleneği geliyor. Sabah evden çıkmadan ve gece yatmadan önce edilen bu dualar düzenli İncil okuma alışkanlığının bir kalıntısı olabilir. Bu vesileyle zamanlamayı bildiren şu ayeti de görelim:

¹² <http://corpus.quran.com/qurandictionary.jsp?q=lbb>

11:114 Gündüzün iki ucunda ve gecenin yakın zamanlarında namazı dosdoğru kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri ortadan kaldırır. İşte bu hatırlayanlar için bir öğretilerdir.

Gündüzün iki ucundan kasıt sabah ve akşam olmalı. Gecenin yakın zamanları ise 3:113, 17:79, 25:64, 39:9, 73:2-4,20, 52:49, 76:26 ayetlerinde sözü edilen gece fazladan Kuran çalışma olmalı. Namazın beş vaktini bu ayete dayandırmaya çalışan bunun dışındaki yorumlar pek tutarlı görünmüyor. Zaten namazın nasıl olup da kötülükten alıkoyduğunu açıklamakta güçlük çekiyorlar. Alıkoymadığını görüyoruz çünkü. Ahlak kurallarını dolaylı biçimde çağrışımlar yoluyla anımsatmanın bile insanların davranışları üzerinde hızlı ve gözlenebilen değişikliklere neden olduğunu gösteren deneyler var, Doğadaki Ayetler yazımda örneklerini vermiştim. *Salât* bu ayette ve 3:113'te gördüğümüz gibi insanlara doğrudan "kötülük yapmayın" demeyi içerdiği için kötülükten alıkoyabiliyor. Günümüz Türkiye'sinde *salât*tan geriye kalan kırıntı, "Kuşkusuz Allah adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlarla yardım etmeyi zorunlu yapmıştır. Sağtöreye uygun olmayan edimler yapılmasını, kötülüğü ve azgınlığı yasaklamıştır. Size öğüt veriyor; belki öğüt alırsınız diye." (16:90) ayetinin Türkçesinin Cuma hutbelerinde okunmasıdır.

26:213-219 Allah ile birlikte başka tanrılara da yakarışlarda bulunma; cezaya uğratılanlar arasında olursun. En yakınlarını uyar. Seni izleyen inananlara da kanadını indir. Sana karşı gelirlerse şunu söyle: "Kuşkusuz, ben, sizin yaptıklarınızdan uzağım!" Ve Üstün Olana; Merhametli Olana güven. O senin ayakta kalmaya çalıştığını görüyor. Secde edenler arasında yer aldığını da.

Bire bir: "Ayağa kalktığında /ayakta durduğunda seni görür." Ayakta durmanın aynı zamanda bir mecaz olduğu açıktır. Ayakta durarak yaptığı iş Allah'ı çağırmak, yani onun vahyiyle uyarmaktır. *Salât* sırasında yalnızca Allah çağrılabilir (ayrıca bkz. 9:107, 72:18). Bir başka deyişle yalnızca Allah'ın doğruları öğütlenebilir. Son zamanlarda Cuma hutbelerinde yapıldığı gibi cemaat hükümetin Allah'a muhalif icraatlarına ısındırmaya çalışılırsa Allah'ın başkası çağrılmış olur.¹³ Sözgelimi 19 Nisan 2013 hutbesinde yapıldığı gibi cemaat el açıp Muhammed'e dua ettirilirse yine Allah'tan başkası çağrılmış olur.¹⁴ Türk toplumu bu yüzden şu anda cezaya uğratılmaktadır.

27:1-3 T. S. İşte bunlar Kuran'ın ve Apaçık Kitap'ın ayetleridir. İnananlar için yol gösterendir ve sevinçli bir haberdur. Onlar namazı dosdoğru kılarlar ve zekatı verirler. Sonsuz yaşama da kesin olarak inanırlar.

Kuran'ın en başında, 2:2-4 ayetlerinde bildirilen *salât* tanımının hemen hemen aynısı. 31:2-5'te de aynı tanımlı buluyoruz. *Salât*ı ayakta tutanlar Elçi'nin sözünü dinlerler ve arınmayı öderler. Yaptıkları işin sonucunun (Ar. *ahira*) iyi olacağına kesin olarak emindirler. Ne yazık ki "sonsuz yaşam" yanlış çeviridir. "Ahiret" olarak bırakmak da aynı hatadır. Çünkü bunlar Türkçede ölüm sonrasını çağrıştıran şeylerdir. Ama Allah'ın vaat ettiği sonuç bu yazının başından beri sayısız ayette işaret ettiğim üzere hem bu yaşamdadır hem sonsuz yaşamda. Yukarıdaki cümlelerle başlayan yirmi yedinci sure şöyle bitiyor:

27:91-92 "Yalnızca Bu Yörenin Efendisine hizmet etmem bana buyruk verildi. O, burasını saygıdeğer yapmıştır. Her şey onun malıdır. Ve teslim olmam bana buyruk verildi! Bir de

¹³ Özellikle 15 Temmuz 2016'dan sonraki hutbe metinleri incelendiğinde daha rahat görülecektir.

¹⁴ "Yâ Resûlallah! Bugün bu mabedi dolduran ve gönülleri muhabbetinizle çarpan aziz kardeşlerimizle birlikte, zedelenen, yıkılan insan onurunu yeniden onarmak, bize elçi, mürşit ve en güzel örnek olarak gönderilmiş olmanızın hakkını teslim etmek üzere ellerimizi uzattık: 'Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resûlüh' ikrarı ile Rabbimize ahdimizi, Size bağlılığımızı yineliyoruz. *Salât* ve selâm size olsun Ey Nebi!"

Kuran'ı okumak[tilavet]!" Artık kim doğru yolu bulursa yalnızca kendisi için doğru yolu bulmuş olur. Kim de saparsa de ki: "Aslında ben yalnızca uyarıcılardan birisiyim!"

Ulak'a tektanrıci olması ve tektanrıçılığı anlatması buyuruldu. Bu anlatma işine *salât* deniyor. Bu tilavet sözcüğüyle anlatılıyor. Yani açıklanması gerekiyor. Namazda en iyi olasılıkla sureler dümdüz okunuyor. Ama Arapça bilse de anlamayanlar olacaktır. Bu kişilerin anlamaları için konunun anlatılması, açıklığa kavuşturulması gerekebilir. Ulak'ın bunu nasıl yaptığını ancak kestirebiliriz, kesin olarak bilemeyiz. Bu işi kim, nasıl biliyorsa öyle yapacaktır.

28:52-55 Nitekim kitap verdiklerimiz ona inanırlar. Zaten onlara okunduğunda[tilavet] şöyle derler: "Ona inandık; kuşkusuz o, Efendimizden gerçektir. Aslında ondan önce de teslim olmuştuk!" İşte dirençli oldukları için onlara iki kat ödül verilecektir. Kötülüğü iyilikle uzaklaştırırlar; kendilerine geçimlik olarak verdiklerimizden de yardımlaşmak amacıyla paylaşırlar. Boş sözleri duyduklarında ondan yüz çevirirler ve şöyle derler: "Bizim yaptıklarımız bizim, sizin yaptıklarınız sizindir. Size selam olsun; bilisizleri istemiyoruz!"

Okunduğunda değil, anlatıldığında. Kuran'ı Arapça okunduğunda hiçbir şey anlamayacaklar. Hiçbir şey yapılmasa bile en azından onların dillerine çevirisini yapmak gerekir. Bu da Kuran'ın "çevrilemeyeceği" gibi inanılmaz saçmalıkları çürütmeye yetecek yanıttır. Hemen sonraki ayette (28:54) sabırlı olmalarından söz edilmesi rastlantı olmasa gerek. Arapça bilenler bile ciddi çaba gösteriyorlar, öyleyse yabancı dildeki Kuran'ı öğrenmek sabır isteyecektir. Ödül, harcanan emekle doğru orantılıdır.

Yirmi sekizinci surede *salât* sözcüğü geçmiyor ama yukarıdaki ayetlerde *salât*tan söz edildiği çok açık. Kitap kendi dillerinde okunup açıklandığında güveniyorlar. Çünkü daha önce de Allah'a kulluk bilincine ermişler. Allah'a kulluk bilinci olan kişiye Kuran okunup açıklandığında olumsuz tepki vermesi olanaksızdır. "Kötülüğü iyilikle uzaklaştırmak" kavramı daha önce "iyiyi yaptırıp kötünden alıkoymak" olarak karşımıza çıkmıştı; ki *salât*ın bir başka tanımıdır. Kuran aleyhindeki boş sözlerin örneğini daha önce 41:26 ayetinde görmüştük. Yani "bunlar Arabın şiiri, Ortaçağ'ın yüksek edebiyatı, önceki kitaplardan kopya, bu kitap bilimle çatışıyor, Yirmi Birinci Yüzyıl'da Kuran'ın ne işi var" gibi boş sözlerle kulak asmazlar. Çoktanrııcıların çoktanrıci olarak yaşamalarına izin verir, ama aynı izni kendileri için talep ederler. İşte bu *salât*ı ayakta tutmaktır.

29:26 Böylece Lut ona inandı. Ve dedi ki: "Aslında ben Efendime doğru gideceğim. Çünkü o Üstündür; Bilgelik ve Adaletle Yönetendir!"

İbrahim'in toplumuyla çatışmasını anlatan bölümün hemen arkasından bu ayet geliyor. Lut İbrahim'in söylediklerine ikna olmak için onun arkasında namaza durmadı. Onun anlattıkları dinledi. Daha sonra kendi halkına da benimsediği bu yeni doğruları aşıladı (28:28-33).

29:45 Kitap'tan sana bildirileni oku ve namazı dosdoğru kıl. Çünkü namaz çirkinliklerden ve kötülüklerden alıkoyar. Allah'ın öğretisi ise kesinlikle en büyüktür. Allah yaptıklarınızı zaten bilir.

Ayeti izleyen 27:46,47,48,51 ayetlerinde hep "Kitap" sözcüğü geçiyor. Kitap'tan bildirileni okuyup açıklamak *salât*tır. Sure bağlamıyla namazın hiçbir ilgisi yoktur. Yirmi dokuzuncu sure başından sonuna dek elçileri dinlemedikleri için yok edilen İbrahim'in, Lut'un, Şuayb'ın (Medyen), Salih'in (Semud), Hud'un (Ad), Musa'nın (Mısır) halkları örnekleniyor. *Salât*ı ayakta tutan toplumların kalıcı, ötekilerin gidici olduğu bir kez daha bildirilmiş oluyor. Surede anlatılanların ne namazla ne maddi yardımlaşmayla ilgisi vardır.

29:48 Sen bundan önce bir kitap okumadın[tilavet]. Onu sağ elinle yazmış da değilsin. Öyle olsaydı gerçeğe aykırı şeylere inananlar kesinlikle kuşku duyarlardı.

Muhammed Peygamber'in Tevrat, İncil veya başka bir kitabı izliyor olmadığı, bu kitapları öğretiyor da olmadığı tek bir sözcükle (*tilavet*) anlatılıyor. Bu izleme ve açıklamanın *salât* olduğu hem surenin bağlamından hem de bu ayetin bağlamından bellidir.

30:30-31 Artık gerçeğe aykırı şeylerden uzaklaşarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanların yaratılışına işlediğine yaraşan biçimde davran. Allah'ın yaratışında değişiklik olmaz. Dinin kaynağı ve dayanağı işte budur. Fakat insanların çoğu bilmez. Ona yönelin; ona karşı sorumluluk bilinci taşıyın. Namazı dosdoğru kılın ve ortaklar koşanlar arasında olmayın.

İnsanlar için tek doğru *din*, Allah'ın onlara biçtiği tasarıma uygun olan ahlaktır. Doğaya uygun tek ahlak sistemi tektanrıcılıktır. Doğasına aykırı davranmakta direnen toplumlar yok olacak, ahlak öğretilerini kimseye miras bırakamayacaklardır. Yaratışında değişiklik olmaması bu demektir. Yüzümüzü yaratışa, doğaya uygun dine çevireceksek *salât* doğal bir şey olmalıdır. Namaz doğal değildir. Kurumlaşmış bir namazın olduğu ortama doğmayan kişiler veya toplum kendi kendine namazı bulamaz. Ama *salâtı*, yani bilenlerin bilmeyenlere, deneyimlilerin toylara, sağduyuların uçarılara düzenli öğüt verme işini keşfeder ve yapar. Bu kendiliğinden ortaya çıkan doğal bir gereksinimdir. Bu gereksinimi yerine getirmeyen, bunu nasıl yapacağını şaşırان toplumlar yavaş yavaş çürüyerek yerini doğal gereksinimlerini isabetle çözebilen toplumlara bırakır. Anlamayan kalmasın, sözcüklere yapılan sabotajlar mesajı örtemesin diye Kuran boyunca aynı şeyler farklı sözcüklerle anlatılıyor. Modernizmin kendinden önce gelen her şeyi kötülemesi ve yeni bir ahlak sistemi icat etme iddiası bu ölçütle değerlendirilmelidir. Modern ahlak da önceki çoktanrıci ahlak sistemleri gibi gidicidir.

35:18 ...Sen ancak görmemelerine karşın, Efendilerine derin saygı duyanları ve namaz kılanları uyarabilirsin. Kim arınırsa yalnızca kendisi için arınmış olur. Çünkü dönüş Allah'a olacaktır.

35:29 Kuşkusuz Allah'ın Kitabı'nı okuyanlar, namazı dosdoğru kılanlar, kendilerine geçimlik olarak verdiklerimizden hem gizli hem de açık olarak yardımlaşmak amacıyla paylaşanlar asla tükenmeyecek bir getiri umut edebilirler.

Şimdiye dek incelediğimiz ayetlerdeki ifadelerin benzerleri. Bu ayetlerde namaz gördüğünü söyleyenler anlatılanlarla bir ilgisini kurabildikleri için değil, kendilerine öyle ezberletildiği için bunu savunuyorlar.

36:11 Sen, ancak, öğretiyeye bağlı kalan ve görmemesine karşın, Bağışlayana derin saygı duyan kimseyi uyarabilirsin. Artık, bağışlanma ve büyük bir ödül, sevinçli bir haber olarak ona ver.

36:18 "Sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık!" dediler; "Buna son vermezseniz, kesinlikle sizi taşılayacağız ve kesinlikle acı bir biçimde cezalandıracağız!"

Aynı surede, aynı bağlamda karşımıza çıkan bu iki ayet *salât* sözcüğünü kullanmadan *salâtın* ne olduğunu açıklıyor. 36:11'deki görünmezdeki /bilinmezdeki (*bi el gayb*) Allah'a boyun eğmek kavramı 2:3, 21:49, 35:18, 36:11, 50:33, 57:25, 67:12 ayetlerinde de bulunuyor. Bu ayetler incelenirse öğretiyeye bağlı kalanlardan, yani *salâtı* ayakta tutanlardan söz edildiği görülür. 36:18'dekiler elçilere karşı gelenler, yani *salâtı* ayakta tutmayıp yüz çevirenler.

35:18 ile 36:11 ayetlerinde neredeyse tıpa tıp olan ifadeler aslında *salâtın* tanımını yapıyor.

- Efendilerine derin saygı duyanlar ve *salâtı* ayakta tutanlar (*akimu es salâte*)
- Efendilerine derin saygı duyanlar ve öğretiyeye bağlı kalanlar (*itteba ez zikre*)

Doğrudan Kitap'la ilgili olan, Allah'ın ve Elçi'nin çağrısına olumlu yanıt vermeye denk olan bir etkinlik tanımlanıyor. Bu yanıt namazla sağlanamadığı gibi, tek başına Kuran dersiyle de sağlanamaz. Derste öğrenileni benimsemek, demek ki bir düzen olarak kurmak gerekir.

36:69 Zaten ona şiir öğretmedik; ona yakışmaz da. Bu yalnızca bir öğreti ve apaçık Kuran'dır.

Namazda ve öbür Arap törenlerinde Kuran'ın ezgili okunması ona şiir muamelesi yapmaktır. Kuran yalnızca açık bir öğütse, yalnızca anlamak ve anımsamak için okunması gerekir. Anlaşılması için kürsüden öğretilecek ve anımsanması için kürsüden okunacaktır. Bir öğretmenin yaptığı gibi, konuşma biçiminde. Kimi gavurun es kaza ezgili okumayı duyup sözde "çok etkilenmesi" basbayağı şeytanın oyunudur. Kişinin Kuran'dan etkilenmesi onun **anlamını** kendi dilinde duymasıyla olabilir. Onları etkileyense müzikten başka bir şey değildir.

38:24 Dedi ki: "Senin koyununu istemekle sana haksızlık yapmış; zaten ortakların çoğu birbirine haksızlık yapar. İnanmış olarak erdemli edimler yapanlar böyle değildir; onlar da ne denli azdır!" Davut kendisini sınıdığımızı anladı. Bunun üzerine Efendisinden bağışlanma diledi; eğilerek secdeye kapandı ve yöneldi.

"Eğilerek" olarak çevrilen sözcük "*rüku*"dur. Yere kapanmak olarak çevrilen sözcük daha önce incelediğimiz "*harru*" sözcüğüdür. Gelenekçi, ezberci anlamlandırmaya göre bir kişi *rüku* ederken yere kapanamaz. Oysa Davut bunu yapıyor! Bu ayet daha önce *secde* ve *rüku* sözcükleriyle ilgili olarak yaptığımız birbirine yakın anlamlı mecazlar oldukları çıkarımını güçlendiriyor. Benzer biçimde *secde*yi fiziksel anlayacak olursak "*secde ederek kapıdan girin*" buyruğunu (4:154) yerine getirmek olanaksızdır.

42:13 "Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa sürüklenmeyin!" diyerek Nuh'a buyruk verdiğimiz ve sana bildirdiğimiz; İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya da buyruk verdiğimiz dini sizin için yasa yapmıştır. Senin onları çağırdığın şey, ortaklar koşanlara zor gelmiştir. Allah, dilediğini Kendisi için seçer ve Kendisine yönelenleri doğru yola erıştırir.

"Dini dosdoğru tutun" olarak çevrilen bölüm "*akimu ed din*", "*akimu es salât*" ve "*akimu et tevrat*" ile aynı kalıp. 6:161 ayetini incelersek orada da "ayakta duran (*kaim*) dinden" söz ediliyor. *Salâtı* ayakta tutmak = *dini* ayakta tutmak = *şeriatı* ayakta tutmak = yasayı ayakta tutmak = ahlaki ayakta tutmak... Hepsi de aynı buyruğun farklı ifadeleri. Aralarında yalnızca küçük incelikler var. *Salâtı* ayakta tutmanın ağır geldiği kişiler çoktanrıcular.

42:38 Ve Efendilerinin çağrısına karşılık verirler. Namazı dosdoğru kılarken, aralarında toplanarak işlerini danışma biçiminde yaparlar; kendilerine geçimlik olarak verdiklerimizden de yardımlaşmak amacıyla paylaşırlar.

Dini ayakta tutanların nitelikleri sayılıyor. *Salâtı* ayakta tutanlar elçilerin çağrılarına karşılık verenler. Bizim için bu çağrı Kuran'dadır.

46:29 Kuran'ı dinlemeleri için cinlerden bir kümeyi sana yönlendirmiştik. Ona hazır olduklarında şöyle dediler: "Sessizce dinleyin!" Sonra bitirildiğinde kendi toplumlarına uyarıcılar olarak döndüler.

Lut'un İbrahim'i dinleyip toplumuna uyarıcı olarak dönmesi gibi, yardımcılarının İsa'yı dinleyip öğretisini yayması gibi, cinler (insanlardan bir bölümü) Muhammed Peygamber'in dersine katılıp dikkatle dinliyorlar. Bütün elçilerin kendilerine ulaşan kitabı öğretmek ve yaymak için yaptıkları iş *salât*tır. Yukarıda "sessizce" diye çevrilen Arapça sözcüğün aynısını aşağıdaki ayetlerde buluyoruz:

7:204-205 *Ve Kuran okunduğunda artık onu dinleyin ve susun; böylece belki merhamet edilirsiniz. Yalvararak, korkuyla ürpererek ve sesini yükseltmeden sabah ve akşam Efendini içinden an. Sakın aymazlık içinde olma.*

Böylece 6:52, 17:78, 18:28, 19:11, 33:42, 76:25 ve 24:36,58 ayetlerinden sonra düzenli Kuran çalışmanın, yani *salât*ın zamanları bir kez daha bildirilmiş oluyor: Sabah ve akşam.

47:16 *Ve seni dinleyenlerden bir bölümü senin yanından çıktıklarında kendilerine bilgi verilmiş olanlara; "Az önce ne söyledi?" derler. İşte onlar Allah'ın yüreklerine damga vurduğu ve kendi isteklerine tutsak olan kimselerdir.*

Yine aynı şekilde *salât* toplantısından çıkanlardan söz ediliyor. Ne söylediğini soruyorlar çünkü derse anlamak için gidildiğini biliyorlar. Namaza kimse anlamak için gitmez. "İbadet" diye bir kavram uydurmuşlardır; simgesel tapınma töreni için giderler.

Altmış ikinci bölüm olan Cuma Suresi'ne geldik. Bu sure tek başına *salât*ın namaz olmadığını kanıtlamaya yeterdi. Kuran dersi olduğunu gösteren yeterince delil de var. Surenin bütününü alıntılıyorum. Dikkatle okuyalım.

62:1 *Göklerde ve yeryüzünde olan her şey Egemen; Kutsal; Üstün; Bilgelik ve Adaletle Yöneten Allah'ı yüceltir.*

62:2 *O, önceki kitaplardan bilgisi olmayanlara kendi aralarından olan, hem onun ayetlerini onlara okuyan hem onları arındıran hem de Kitap'ı ve bilgeliği onlara öğreten bir elçi göndermiştir. Daha önce gerçekten apaçık bir sapkınlık içindeydiler.*

62:3 *Ve daha kendilerine katılmamış olan başkalarına da göndermiştir. Çünkü o Üstündür; Bilgelik ve Adaletle Yönetendir.*

62:4 *İşte bu Allah'ın lütfundandır; onu dilediğine verir. Çünkü Allah Büyük Lütuf Sahibidir.*

62:5 *Tevrat'la yükümlü tutulmalarına karşın onu yüklenmeyenlerin durumu ciltlerle kitap yüklenmiş eşeğin durumunun tıpkısıdır. Allah'ın ayetlerini yalanlayan toplumun durumu ne kötüdür. Çünkü Allah haksızlık yapan bir toplumu doğru yola erdirmez.*

62:6 *De ki: "Ey Yahudiler! İnsanlar arasında ayrıcalıklı olarak yalnızca kendinizin Allah'ın dostu olduğunuzu sanıyorsanız haydi, ölümü dileyin; eğer doğruyu söylüyorsanız?"*

62:7 *Oysa daha önce yaptıklarından dolayı bunu isteyemezler. Allah haksızlık yapanları zaten bilir.*

62:8 *De ki: "Kuşkusuz, kaçmakta olduğunuz ölüm kesinlikle sizi bulacaktır. Sonra gizli gerçekleri ve görünenleri Bilene döndürüleceksiniz; yaptıklarınızı size bildirecektir!"*

62:9 *Ey inanca çağırılanlar! Cuma Günü namaz için çağırıldığınızda Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. İşte bu sizin için daha iyidir; keşke bilseydiniz!*

62:10 *Namazı yerine getirdikten sonra yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan arayın. Allah'ı çok anın; böylece belki kurtuluşa erişirsiniz.*

62:11 *Oysa bir ticaret veya eğlence gördüklerinde oraya doğru gittiler ve seni ayakta bıraktılar. De ki: "Allah'ın katında olan, eğlence ve ticaretten daha iyidir. Çünkü Allah, geçimlik verenlerin en iyisidir!"*

Allah'ın lütfundan yeni bir elçi gönderip dilediğini doğru yola erdirmesinden (62:2-4) hemen sonra sözün öncekilere, Yahudilere geldiğine dikkat edin. Hatırlarsanız ikinci sure Allah'ın ayetlerini anlatıp dileyeni arındıran bir elçi gönderildiği söylenmiş, daha önce elçi gönderilenlere benzememeleri konusunda muhataplar uyarılmıştı. Bir kez daha öncekilerin kötü örnekliliği gösterilerek onlara benzememek konusunda muhataplar uyarılıyor.

62:2 ayetinde elçilik görevinin nasıl yapıldığının bir özeti veriliyor. Aynı tanım 2:151-153, 3:164 ayetlerinde de yapılmıştı.

62:2-4 ayetlerinde Muhammed Peygamber'in eski kitapları bilmemesine vurgu yapıldığına dikkat edin (krş. 2:78, 3:20,75,164, 7:157, 12:3, 42:52, 29:48). Yahudiler kendi içlerinden çıkmadığı için Muhammed'i benimsemiyorlar. 62:6 ayeti işte buna, kendilerinin "seçilmiş ve üstün yaratılmış" olduğu sanısına gönderme yapıyor.

Yahudiler'in "Tevrat'ı yüklenmiyor" olmaları, onunla namaz kılmıyor olmaları değildir. Yahudi nüfusunun önemli bölümü namaz kılar. Yapmadıkları şey onun yasalarını uygulamaktır. Sözgelimi Çıkış 22:21, 23:9, Levililer 19:17,33-34, Yasanın Tekrarı 24:17, 27:19 bölümlerindeki ayrımcılık yasalarını; Çıkış 21,22 Levi18,20, Yasanın Tekrarı 22:13-29 bölümlerindeki adli suç cezalarını; Çıkış 22:22,26, Levililer 25:36-37, Yasanın Tekrarı 24:3,6,12-14 bölümlerindeki bankacılık yasalarını; Çıkış 21:2, Levililer 25, Yasanın Tekrarı 15:1-3 bölümlerinde yedinci yıl borçların silinmesi buyruğunu uygulamazlar; "nesih" etmişlerdir.¹⁵

62:8'e dek Yahudileri eleştiriyor, 62:9'da birden bire konu değiştirerek namaza mı atlıyor? Hayır. Konu elçilerin öğüdünü uygulamak. Konu hiç değişmiyor. Tevrat'ı yüklenmeyenlerin kötü örneği verildikten sonra "siz de onlara benzeyerek Kuran'ı yüklenmezlik etmeyin" anlamında "önceliğiniz Kuran dersi olsun, derse koşun" deniyor. Burada namazdan söz ediliyor olsaydı bu sure de daldan dala atlıyor olurdu.

62:10 ayetinde "namazı bitirmek, yerine getirmek" olarak çevrilen sözcüğün (*kudiyati*) bire bir karşılığı "sonuçlandırıldığında"dır. Tamamlamak, sonuçlandırmak, başarmak anlamlarındaki *kada* eyleminin çekilmiş halidir. Törenler sonuçlandırılmaz. Burada bir törenin bitirilmesinden değil, bir dersin sonuçlandırılmasından söz ediliyor. Aynı eylem 4:103 ve 46:35 ayetlerinde de *salât* için kullanılmıştı. Bizdeki kadı sözcüğü aynı kökenden gelir. Kadılar Kuran'ı veya toplumun geleneksel töresini en iyi bilen kişilerdir. Anlaşmazlıkları karara bağlayan, sonuçlandıran kişiler oldukları için "*kada* eden" anlamında kadı denmiş. "Namazı kaza etmek" kullanımı ise "namaz sonrası tesbihatı", "namaz borcu", "ruhuna okuma", "ölmüşlerin hayrına", "mezar ziyareti" benzerlerinde olduğu gibi yanlış anlaşılmış kavramların tanınmaz hale gelmesinin örneğidir. Kuran dersinin zamanlarının belirlenmiş (4:103) olmasının ve "sonradan kaza edilememesinin" anlamı bellidir; dersi kaçırırsınız. Kaçırmaya devam ederseniz gevşer, hepten bırakırsınız.

62:11 ayetinde *dunyayla*, yani yakın ve bayağı yaşamla ilgili gerekli olduğunu düşündüğü bir uğraşı olan kişinin önceliği bu uğraşa vermesinden söz ediliyor. Bu kişilerin önceliği Kuran'ı öğrenmek değil. Bu kişiler ya derse hiç gelmiyorlar ya da dersi yarım bırakıyorlar. Her iki durum da ders anlatmak üzere hazırlığını yapmış olan Ulak'ı ayakta bırakmaktır. Bu, insanlara Kuran'ı öğretebilmek için gece uykusundan vazgeçen bir kişiye yapılmış büyük bir haksızlıktır. Peygamber namaz kıldırıyor olsaydı

¹⁵ Kuran'da Davut'un sabah-akşam yaptığı bildirilen (38:17-18) *salâtı* da Davut'un şarkı söylediği gibisinden bir masala çevirmişler, boş sözle dolu olan ilahileri ona yakıştırmışlar ve Mezmurlar adıyla Eski Ahit derlemesine sokmuşlardır. Zebur da denen bu kitap okunduğunda Davut'un ağzından ve kaleminden çıkmadığı bir çırpıda anlaşılır.

arkasına dizilip dizilmemeleri umurunda olmazdı, o kendi namazını kılar ve bir avuç kişiye kıldırırdı. Bu durum yirmi dördüncü surede de anlatılıyor:

24:62-63 İnananlar öyle kimselerdir ki Allah'a ve onun elçisine inanırlar. Ve onunla birlikte toplandıkları zaman ondan izin almadan ayrılmazlar. Aslında senden izin isteyenler Allah'a ve onun elçisine inananlardır. İşleri için senden izin istediklerinde dilediğine izin ver ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Kuşkusuz, Allah Sınırsız Bağışlayandır; Merhametlidir. Elçinin çağrısını birbirinize yaptığınız çağrıyla bir tutmayın. Allah birbirlerinin arkasına gizlenerek kaçıp gidenleri bilir. Onun buyruğuna karşı gelenler bir sinamanın gelmesinden veya acı bir cezanın gelmesinden korksunlar.

Elçinin çağrısı Allah yoluna yapılan çağrıdır. Bu çağrıya olumlu karşılık verenler Allah'ın koruması altındadır.

Şimdi 62:11 ile yağı değme bile ışık veren lambadan söz eden ayetler arasındaki benzerliğe bakalım:

24:36-37 [Lamba] Allah'ın, yükseltilmelerine ve onun isminin anılmasına izin verdiği evlerdedir. Orada sabah-akşam onu yüceltirler. Ne ticaretin ne de alışverişin; Allah'ın Öğretisinden, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekatı vermekten alıkoymadığı kişiler, yüreklerin ve gözlerin ters çevrileceği günden korkarlar.

Demek ki yağı değme bile ışık veren, "ışık üstüne ışık" olan şey Kuran'ın ta kendisiymiş. Bu ışıktan yararlanmanın düzeni sabah, akşam ve önceden belirlenen toplanma günleriymiş. Ne yazık ki namazda, hele yabancı dilde namazda bu ışığın zerresi bulunmuyor.

Bu surede "Cuma" olarak çevrilen sözcüğün basitçe toplanma anlamına geldiğini, haftanın gününün özel adı olmadığını anımsayalım. Ansiklopediler Arapların o güne başka bir ad verdiğini, Muhammed dersi o gün yaptığı için zamanla o adın yakıştırıldığını yazıyorlar. Böylece Kuran dersi için toplanılacak günün adı ve sıklığı bize bildirilmemiş oluyor. Daha sık veya daha seyrek olabilir. Kuran bağluları akli başında yetişkinlerdir ve dersin biçimini belirledikleri gibi gereksinime göre sıklığını da belirleyeceklerdir.

*Salât*ın namaz olduğunu ileri sürenlere göre Kuran'ın indiği sırada Yahudilerin ve Hristiyanların çoğunun namazı bırakmış olmaları gerekiyordu. Hatta Yahudiler daha da önce, İsa'nın gönderildiği yıllarda bırakmış olmalı, çünkü gereği gibi *salât* eden bir topluma yeni bir elçi gönderilmez. Her ne kadar orijinal olmadığı bilinse de Dört İncil'i okuduğumuzda İsa'nın yanındaki Yahudilerin namaz kılmadıkları için şikayet ettiğini görmüyoruz. Tersine o da aynı şeyden, Tevrat'ın yasasına uymadıklarından yakınıyor. Buradan Yahudilerin *salâtı* bırakmalarının Tevrat'ı öğretmeyi, Tevrat'ın öğüdünü aşlamayı bırakmaları, böylece yanlarında gezdirdikleri bu kitabın ışığından yararlanamayışları olduğu sonucu rahatlıkla çıkıyor. Tevrat'a eş koştukları kitap olan Talmud'un tarihini araştırdığımızda yine aynı şeyi görüyoruz. Zamanı olmayanlar için Hadislerin Yahudi ve Hristiyan Kökeni yazımda derlediğim kısa bilgi bir fikir verebilir. Tevrat'ta açıkça Musa'ya verilen öğretinin eksiksiz yazdırıldığı bildirilir.¹⁶ Buna karşın hahamlar Tevrat'ı bırakıp "onun mislini" öğretegelmişlerdir. Gerekçeleri çok tanındıktır: "Başta Talmud olmak üzere sözlü aktarımlar Tevrat'ı

¹⁶ Tevrat, Çıkış 24:4 Musa Rabbin bütün buyruklarını yazdı...

Tevrat, Çıkış 34:27 Rab Musa'ya, 'Bunları yaz' dedi, 'Çünkü seninle ve İsraililer'le bu sözlere dayanarak antlaşma yaptım'.

Tevrat, Yasanın Tekrarı 31:24-25 Musa yasanın [Tevrat'ın] sözlerini eksiksiz olarak kitaba yazmayı bitirince Rabbin antlaşma sandığını taşıyan Levililere şu buyruğu verdi: Bu Yasa Kitabı'nı [Tevrat] alın, Tanrınız Rabbin Antlaşma Sandığı'nın yanına koyun. Orada size karşı bir tanık olarak kalsın.

açıklar. Tevrat özettir, Talmud ve öbür insan yazması kitaplar bu özetin açımlanmasıdır.” Bu yüzden Tevrat’ın buyruklarının neredeyse hepsini “nesih” ettiler. Örneğin yedinci yol borçları silmediği için kınanan tek bir Yahudi banker yoktur. İnsanlara “güzel söz” de söylemiyorlar (2:83). Örneğin tanrıtanımazlık propagandası yapan kitapları şöyle bir karıştırsak üçte ikisinin yazarının Yahudi olduğunu görüyoruz. İsrailoğullarının *salâtı* bırakmaları, Tevrat’ı öğretmeyi ve gereğini yapmayı bırakmalarıdır. Tevrat’ı birbirlerine öğretmeyi bırakınca mesajı gizlemeyip insanlığa açıklama görevlerini de yapmadılar (2:42, 3:187). Benim kanıtım Yahudi tarihinde ve geleneğinde açık biçimde duruyor. Yahudilerin bunca acı cezaya namazın yokluğu için uğratıldıklarını öne sürenlerin ise ellerinde hiçbir kanıt yok. Noktaları birleştiremiyorlar. *Salâtı* karşıladığını öne süreceğimiz anlamın sağlaması, Kitaplıların çoğunluğunun bunu yapmıyor olmasıdır. “X” yerine neyi koyuyorsanız Kitaplıların ezici çoğunluğu onu yapmıyor olmalıdır.

Bu surede yapılan çağrının sureyle sınırlı tutulamayacak bir anlam derinliği vardır (gerçi pek çok surede olduğu gibi). Yahudilerden söz edilen başka surelerde kiminin *sebt* /Cumartesi yasağını çiğnemesinden söz edilir (2:65, 4:104). Yine başka surelerde kitabı çöpe attıkları (19:59), Musa’ya iyilikbilmezlik ettikleri (7:129, 33:69), yasayı çiğnedikleri (2:58-59,96-97, 4:160, 5:64...) yazılıdır. *Sebt* günü çalışma yasağının, Yahudi halkının Tevrat dersine rahatça katılabilmeleri için getirilen bir yasa olduğunu anlayabiliyoruz. Bunu Kuran’dan anladığımız gibi elimizdeki bozuk Tevrat metninden de anlayabiliyoruz. Ama sözcükleri yerlerinden kaydıranlar (5:13,41-42, 4:46), örtmek için bütün güçleriyle bahane arayanlar bu yasağı gerekçesinden ayırmış ve Cumartesi günü yapılabilecek ve yapılamayacak işler listeleri hazırlamışlardır. Cumartesi günü çalışması gerektiğini düşündükleri makinelere zamanlayıcı takar ve düğmeye Cumadan basarlar. Böylece Tevrat çalışma amacı ikinci plana düşmüştür. Yani Allah onlardan bir inek adamalarını istemiş, onlar bu adağın amacını unutmuş ve ineğin rengini sormuşlar. Elimizdeki tarih kaynakları doğruysa haftanın yedi gün olması ve bu yedi günden birinde çalışılmaması eski Mezopotamya uygarlıklarının geleneğidir. Buradan da Mısır’a ve Yahudiler’e geçmiş olmalıdır. Buraya kadar sorun yok. Ancak Musa, bağlılarına Cumartesi günü çalışma yasağı koyduysa bunda amacın yedi günde bir tatil yapmak olmadığı açıktır. Yedinci gün çalışmamanın amacı, hafta içinde zamansızlıktan ve yorgunluktan verimli olamayan Tevrat dersinin yapılabilmesidir.

Kitabımukaddes, İncil, Luka 13:10 Bir Şabat Günü İsa, havralardan birinde öğretiyordu...

Her yerde ders yapılmadığı için dershaneye yapılacak yolculuğu da hesaba katalım. O ortamda şimdiki gibi herkesin elinde bir Tevrat kopyası olmadığını, olsa bile herkesin okuma yazma bilmediğini anımsayalım. Toplanma (*cuma*) günü yapılacak olan şey, *sebt* günü yapılacak olan şeyle aynıdır. Ve fakat arada görünen farklar var. Toplanma günü çalışma yasağı yoktur. Toplanma gününün haftada bir gün olması gibi bir sınırlama yoktur. Hatta düzenli olması gerektiği gibi bir sınırlama da yoktur (3:50, 5:101, 6:145, 7:157). Müslüman toplum gereksinime göre bunları düzenleme becerisine sahiptir. Amaca odaklanan, bağcıyı dövmeye değil üzüm yemeye çalışan hiçbir akli başında insan artık ineğin rengini sormaz, görevini uygun bulduğu biçimde yapar. Belki de Musa’nın halkı iyiliğe direndiği ve inatçı olduğu için onlara daha katı kurallar verildi. Belki de Kuran bağlılarının bundan ders çıkarmaları gerekiyor (2:108). Surede “damdan düşer gibi” Yahudilerden söz ediliyor olması, toplanma günü yapılacak olan *salâtı* daha iyi anlamamızı sağlayan ve pırıl pırıl parlayan bir işarettir.

65:2 Surelerinin sonuna vardıklarında artık uygun bir biçimde tutun veya uygun bir biçimde ayrılın. Aranızdan adaletli iki kişi tanık olsun. Tanıklığı Allah için yerine getirin. İşte bunlar Allah’a ve Sonsuz Yaşam Günü’ne inananlara verilen öğütlerdir. Çünkü Allah’a yönelik kim sorumluluk bilinci taşırsa ona bir çıkış yolu sağlar.

Evlilik hukukunu düzenleyen ayetlerden biri. Burada tanıklığı yerine getirin olarak çevrilen ifade “akimu eş şهادete”; “akimu tevrat”, “akimu hudud allah”, “akimu ed din” ile aynı kalıptır. Allah’ın sınırlarını ayakta tutmak, Tevrat’ı ayakta tutmak, tanıklığı ayakta tutmak, *dini* ayakta tutmak... Bunların

hiçbiri bir şeyler okuyarak veya mırıldanarak yapılmaz. Hepsi de en genel anlamda davranışları ve ahlaki anlatır. Aynı denklik Maun Suresi'nde görünüyor:

107:1-5 Dini yalanlayanı görüyor musun? Yetimi örseleyen işte böyledir. Ve yoksulu doyurmayı özendirmez. Böyle namaz kılanların; artık vay başlarına gelene! Onlar namazlarından aymazlık içindedir.

Kimsesizi, yoksunu gözetmeyi buyuran tektanrıcılık yasasını ayakta tutmuyorlar. Salâtı ayakta tutmuyorlar. Derse ve toplantılara gelip gitmeleri, tektanrıcılık söylemini onaylamaları, tektanrıcıların kaygılarını paylaşır görünmeleri sahtedir.

70:17-25 Ve [o ateş] yüz çevirip arkasını dönenleri çağırır. Toplayıp biriktirenleri de. Aslında insan açgözlü yaratılmıştır. Kendisine bir kötülük geldiğinde haykırışlara başlar. Ve kendisine bir iyilik geldiğinde engelleyici olur. Destek olanlar[musalli] başkadır. Onlar namazlarında sürekli. Ve mallarından belirli bir pay ayırmışlardır. İsteyenler ve yoksun olanlar için.

Salât burada karşıtıyla tanımlanıyor. Yüz çevirenlerin (*tevella*) karşıtı *musalli* olanlarmış. *Musalli* olmak da *salâtta* sürekli (Ar. *daim*) olmakmış. Bu kişiler başlarına gelen iyiliğe ve kötülüğe göre *salât*larını değiştirmiyorlar. Demek ki *salâtı* ayakta tutma edimi, iyi ve kötü günde sınanan bir davranış olmalı. Namazın böyle bir davranış olduğunu söyleyemeyiz.

70:32-34 Hem sorumluluklarına hem de verdikleri sözlere ilişkin güvenilir olanlar. Tanıklıklarını doğru yapanlar. Ve namazlarını gözetmenler[yuhafizune].

Sayılan nitelikler hem yaşamın genel gidişi içinde erdemliliği anlatır, hem de Elçi'nin mesajına verilen olumlu tepkiyi. "*Yuhafizune*" sözcüğünü korusurlar, gözetişirler gibi çevirmek daha uygun olacaktır çünkü işteş kipte çekilmiştir. Namazda işteşlik yoktur. Ama Elçi'nin yasalarını ayakta tutma işi toplumsaldır, etkileşimlidir. Bu uğurda çalışan kişiler, birbirlerine dayanırlar, birbirlerinden güç bulurlar. Biraz ileride "namazı gözetmenin" tersi tanımlanıyor:

70:42 Artık onlara aldırış etme. Kendilerine sözü verilen güne kavuşuncaya dek aymazlık içinde oyalansınlar.

Demek ki aymazlık içinde oyalanmak, salatı korumanın tersiymiş. Oyalanma olarak çevrilen sözcük 6:91, 21:2 gibi ayetlerde de Kitap'ın gereğini yapmayıp gönlüne göre yaşamak anlamında kullanılıyor.

72:1 De ki: "Cinlerden bir topluluğun dinledikleri; sonra şöyle dedikleri bana bildirildi: 'Hayranlık veren Kuran'ı dinledik!'"

72:19 Aslında Allah'ın kulu, ona yakarışlarda bulunmak için kalktığında onun çevresinde neredeyse üst üste yığılıyorlardı.

Ulak'ın görevini yapmak için, yani Allah'ı çağırmak (Ar. *dua*) için kalkması, insanlara Kuran öğretmek için kalkmasıdır. Cinlerin ve insanların Kuran'ı öğrenip anlamak için dinledikleri oturum *salât*tır. Bu noktaya dek incelediğimiz ayetlerle karşılaştırıldığında burada başka bir işin anlatılmadığı açıktır. Ulak'ın namaz kıldırmak, yardımlaşma toplantısı düzenlemek ve Kuran öğretmek olarak birbirinden ayrı görevleri yoktur. Ulak'ın tek görevinden söz eden bir başka sure:

80:1-10 Yüzünü buruşturdu ve başını çevirdi. Kör adam geldi diye. Ne biliyorsun; belki de o arınacak? Veya öğüt alacak? Böylece bu öğreti ona yarar sağlayacak? Fakat kendisini her şeye yeterli gören kimse. Sen onunla ilgileniyorsun. Oysa onun arınmamasından sen

sorumlu değilsin. Fakat sana koşarak gelen kimse. Üstelik derin bir saygı içindeyken. Onunla ilgilenmiyorsun.

Ulak, arınma olasılığı olan kişiyi seçip önceleyemediği için eleştiriliyor. “Arınmayacak kişiye *salât* etme, arınabilecek olanlara *salât* et” deniyor. “*Ez zikra*”yı öğretmek, “*es salât*”, “*anzar*” etmek (uyarmak), böylece tezkiye etmek (arındırmak)... Hepsini aynı elçilik görevinin farklı ifadeleri.

98:2 Allah tarafından bir elçi, tertemiz sayfalar okuyor.

98: 4-5 Oysa kitap verilenler kendilerine Açık Kanıt geldikten sonra ayrılığa sürüklendiler. Üstelik onlara dini yalnızca Allah’a içtenlikle özgüleyerek ona hizmet etmek, namazı kılmak ve zekatı vermek dışında bir buyruk verilmemişti. Dinin kaynağı ve dayanağı işte budur.

Kitaplılarla ilgili bölümlerden anlayacağımız üzere “ayrılığa sürüklenmek”, bazı gerçekleri örtme konusundaki inatçılıktır. Bu inat toplumu çoktanrıçılığa götürür. *Salâtı* ayakta tutmak bunun tersidir. 98:2’de elçinin yaptığı okuma ve anlatma (*tilavet*) *salât*tır.

103:1-3 Yemin olsun; Akıp Giden Zamana! Aslında insan gerçekten yitime uğramıştır. İnanmış olarak erdemli edimler yapanlar, gerçeği öğütleyenler ve dirençli olmayı öğütleyenler başkadır.

Bu sure Allah’a yönelen bir toplumun yapması gereken her şeyi özetliyor olmalı. Bu surenin her şeyi kapsamadığını ileri sürmek Kuran’ın sureler biçiminde bölünmüş olması gerçeğiyle çelişir. “Şunları yapmayanlar kayıptalar” dedikten sonra yazarın bazı “olmazsa olmaz”ları dışarıda bırakması beklenemezdi. Burada anılan işleri yapan uygar toplumlar yeryüzünden silinme sürecinin dışındadırlar. Bu işler çöküşü (Ar. *helak*) engellemek için yapılması gerekenlerin asgarisidir. Bir başka deyişle bunları yapanlar Allah’ın bu yaşamdaki ve ölüm sonrasındaki cezasından güvendedir. Neymiş bu işler: Allah’a güvenmek (Ar. *iman*¹⁷), iyileştirici (Ar. *salih*) işler yapmak, gerçeği öğütlemek ve yılmamayı öğütlemek. Elinde kitap olsun, olmasın her toplumun bunları yapmaya gücü yeter. Bu ilke, kitabın bulunup bulunmamasına göre değişecek de değildir:

7:172 Efendin, Ademoğullarının sırtından soylarını çıkardığında kendi benliklerine onları tanık yapmıştı: “Ben Efendiniz değil miyim?” “Evet, tanık olduk!” dediler. Yeniden Yaratılış Günü’nde “Bundan habersizdik!” diyemezsiniz.

Bu ayet gelenekçi-ezberci kaynaklarda öne sürüldüğü gibi doğmadan önce verdiğimiz ama her nasılsa hatırlamadığımız sözü anlatmıyor. Akli erecek yaşa gelen herkesin kendini vicdanında tartmasını anlatıyor. Elçi gönderilmemesi bir gerekçe olmadığını anlatıyor. 2:213, 9:17, 14:22, 29:38, 41:53, 75:2, 90:8-10 gibi çok sayıda ayet aynı gerçeğe işaret eder. Öyleyse *salât* her ne ise elçi gönderilmeden de ayakta tutulabilmesi gerekiyor.

2:62 Kuşkusuz inanca çağırılanlar, Yahudiler, Nasraniler ve Sabiilerden, Allah’a ve Sonsuz Yaşam Günü’ne kim inanır ve erdemli edimler yaparsa onların ödülleri Efendilerinin katındadır. Üstelik onlara korku yoktur ve onlar üzülmazler.

¹⁷ Sözcüğün inanmak veya inanç olarak çevrilmesi yanlıştır. *İman* sözcüğü güvenmekle ilgilidir. Arapçadaki bu anlam Türkçeye geçmiş olan emniyet teşkilatı, emanet, emin eller gibi kavramlardan görünüyor. Arapça sözlükler inanç maddesinin karşısında öncelikle “*itikat*” sözcüğünü veriyorlar. Kuran’da geçmeyen bir kavramdır. Yaşamın yasası ve ahlak anlamına gelen *din* kavramının tapınak uygulamaları anlamına indirgenmesi sürecine paralel olarak *iman* kavramının da anlamı unutulmuştur.

Kuran gibi olmasa da elinde kitap olan toplumları ve büyük olasılıkla kitabı olmayan Sabii toplumunu saymış. Burada iyi işlerin dışında özel bir tören olan namazı ayrıca saymamış. Demek ki ayetteki işler tıpkı 103. surede olduğu gibi *salâtı* içeriyor. Toplumun üyeleri, bildikleri iyi (Ar. *salih*) ahlakı kesintisiz olarak birbirlerine aşılamalıdır. Bu aşılama *salâttır*. Bunu yapan bir toplumu gözümüzde canlandırmanın zorluğu, modern zamanlarda bu kurumun bütünüyle yok edilmiş olmasından ileri geliyor. Gerçeği öğütlemeye ve bunda ödünsüz, sürekli, dirençli, yılmaz olma işini elinde Tevrat olan Tevrat'la, İncil olan İncil'le, Kuran olan Kuran'la yapacaktır. Kitap olmayan da kitapsız yapacaktır. Kitap bilmeyen bir alay toplum vardır, geçmişte daha da çok olmuştur. Bunlar yok edilmeden kalabildilerse geçmişte *salâtı* ayakta tutageldikleri oldukları içindir. İyiliği öğütlemeye ve yaptırma işi *salâttır*. "Namaz dinin direği" olsaydı bu sure eksik olurdu. Çünkü namaz anlayışına göre iyi ahlak sahibi olmak yetmez, namaz **DA** kılmak gerekir. Oysa bu surede böyle bir koşul yok.

Salla Eylemi

Buraya dek "*es salât*" adının geçtiği ayetleri ve sözcüğü içermese de aynı şeyden söz eden ayetleri inceledim. Aynı kökün *fa'ala* çekimindeki (etkin, geçişli çatıda) eylem türevi olan *salla* sözcüğünün geçtiği ayetleri inceleyeceğim. Sözlüklerde *salla* eyleminin geçişsiz çatıdaki türevinin bulunmadığını not olarak düşeyim. Bu sözcüğün anlamı daha sorunlu ve yaptığım çıkarımlar kusursuz olmayacak. Sözcüğün *es salât* adıyla ilgisi, kökeni, anlamı, hatta nasıl yazıldığı konusunda bir farklı kaynaklarda farklı bilgiler var. Bu yüzden yerine X (veya Y) koyarak ayetleri okuyorum. Ancak *sallanın* *es salâtla* doğrudan ilgili olduğu açıkça belli oluyor. Bu bölümde sure sırasıyla ilerlemiyorum.

4:102 Aralarında olup onlara namaz[salât] kıldırıldığında[ekamte] onların arasından bir küme silahlarını alarak seninle birlikte dursunlar. Böylece secde ettiklerinde arkanızda bulunsunlar. Namaz kılmamış[salla] olan küme, koruma önlemlerini ve silahlarını alarak seninle birlikte namaz kılsınlar[salla]. Nankörlük edenler size ansızın bir baskın yapmak için silahlarınızı ve gereçlerinizi bırakmış olmanızı istiyorlar. Yağmurdan dolayı sıkıntıya düşerseniz veya sağlığınız bozursa, silahlarınızı bırakmanızda bir sakınca yoktur. Yine de korunma önlemlerinizi alın. Kuşkusuz, Allah nankörlük edenler için aşağılayıcı bir ceza hazırlamıştır.

Bu ayette *salâtı* ayakta tutmakla *salla* eyleminin yakın ilgisi görülüyor. Bir öğretmen Kuran dersi verdiğinde onu dinleme eylemi *salla* sözcüğüyle anlatılıyor.

33:42-43 Ve sabah-akşam yücelterek onu anın! O sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için melekleriyle destek verir[salla]. Çünkü inananlara karşı merhametlidir.

Sabah ve akşam Allah'ı anma işinin sabah ve akşam *salâtı* olduğunu biliyoruz. Bundan biraz önce 33:34 ayetinde evlerde Allah'ın ayetlerinin okunduğunu söylemişti. Bu ayette Allah'ın da iyi kullarına *salla* eyleminde bulunduğunu okuyoruz. Okumaya devam ediyoruz:

33:56 Kuşkusuz Allah ve melekleri peygambere destek verirler[salla]. Ey inanca çağırılanlar! Siz de ona destek verin[salla] ve tam bir saygıyla ona boyun eğin!

Allah elçisine *salla* ediyor, elçiye bağlı olanlar da elçiye *salla* ediyor. Önceki ayetlerde elçinin de kendine bağlı olanlara *salla* ettiğini okumuştuk. Böylece bütün özneler birbirine *salla* eder oldu. Bu durum çağırarak eylemini (*daa*) ve onun ad türevi olan çağrı (*dua*) adını anımsatıyor:

10:25 Çünkü Allah esenlik ülkesine çağırır[daa] ve dilediğini dosdoğru yola erdirtir.

33:45-46 Ey peygamber! Aslında seni tanık, muştulayıcı ve uyarıcı olarak gönderdik. Kendi izniyle Allah'a çağır[daa] ve aydınlatan bir ışık kaynağı olarak.

72:18 Kuşkusuz yakarış yerleri Allah içindir. Artık Allah ile birlikte başkalarına da yakarışlarda bulunmayın[daa].

Salla eyleminde olduğu gibi bütün özneler birbirine *daa* eylemini yöneltiyor. *Daa* eyleminin veya onun ad türevi olan *dua* kavramının el açıp yalvarmak, bir şeyler söylemek anlamına gelmemesi gerektiği gibi, *salla* eyleminin veya onun ad türevi olan *es salât* kavramının bir şeyler söylemek anlamına gelmemesi gerekir. Hemen bütün meal yazarları geleneksel “dua” ve “namaz” paradigmasına saplanıp kaldıkları için Arapça metinde görmedikleri sözcükleri ekliyorlar, gördüklerini de çeviriye yansıtmıyorlar. Örneğin 9:99'un çevirilerinde “elçinin yaptığı yakarışlarda anılmaya sayıyorlar” ifadesi var. Oysa orada anılma sözcüğü yok. Yalnızca elçinin *salavatı* var. “Elçinin yaptığı yakarışa sayıyorlar” dense idi gerçek anlam her ne ise ona daha çok yaklaşmış olacaktık. Dosdoğru çeviri yapınca ortaya çıkacak metnin anlaşılmayacağından korkuyorlar. Oysa ilk bakışta anlaşılmayan ama bire bir çevrilmiş bir Türkçe metin Kuran'ı daha iyi anlamak için bir anahtar olabilirdi. Anadili Arapça olanların da ilk bakışta anlamadıkları birçok yer olduğu söyleniyor. Onlarda da aynı şey oluyor: Gelenekçi yoruma göre anlıyorlar. Yani metinde görmedikleri anlamı çıkarıyorlar, gördüklerini de yok sayıyorlar. Tek farkları çeviri yapmamaları.

57:9 O sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna açık kanıtlı ayetler indirmiştir. Kuşkusuz Allah size karşı doğal olarak Sevecendir; Merhametlidir.

8:12 Efendin meleklere şöyle bildiriyordu: “Kuşkusuz sizinle birlikteyim; inananları güçlendirin. Nankörlük edenlerin yüreklerine korku salacağım. Artık vurun boyunlarının üzerine; vurun tüm parmaklarına!”

33:56'da meleklerin inananlara *salla* etmesi burada başka sözcükle, güçlendirmek olarak anlatılmış. Allah'ın onlara *salla* etsin diye görevlendirdiği elçi onlara *salla* ettiğinde onlar da elçiye *salla* etmiş, böylece Allah'ın *salât*ını hak etmişler.

Özetlersek: Allah ve elçisi insanları çağırıyor. 14:40 ve 14:44'te Allah'ın çağrısına karşılık veren ve vermeyenleri buluyoruz. 6:36 ve 18:28de Ulak'a çağrıya karşılık vermeyenlerle uğraşmaması söyleniyor. 3:52 ve 61:14'te İsa'nın yardımcıları, onun yaptığı Allah'ın çağrısını duyurma işini üstlenenlerdir. İnsanlar işte bu çağrıya karşılık verdiklerinde (2:152, 42:38) *salla* eylemini yapmış oluyorlar. Böylece insanlar elçiye dinleyerek Allah'ın yardımını çağırılmış oluyorlar. Allah da bu çağrıya karşılık vererek onlara *salla* eylemini yapmış oluyor. 33:56'nın ardından gelen aşağıdaki ayet bu ilişkiyi farklı sözcüklerle anlatıyor gibi:

33:71 İşlerinizi düzeltsin ve suçlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah'a ve onun elçisine kim bağlı kalırsa büyük bir başarıyla artık kurtulmuştur.

Bağlı kalmak (Ar. *itaat*) sözcüğüyle insanların *salât*ı, işleri düzeltmek (Ar. *ıslah*) ifadesiyle Allah'ın onlara *salât*ı anlatılıyor. Bundan daha tutarlı bir çözümlemesi olan varsa bunu insanlarla paylaşma görevi olduğunu hatırlatırım.

87:6-10 Sana okutacağız[keraa]; artık unutmayacaksın. [...] Ve sana kolay olması için kolaylaştıracğız. Öyleyse hatırlat[zekkir]. Hatırlatmak[ez zikra] yarar sağlasa da sağlamasa da. Derin saygı duyan öğüt alır[yezekkeru].

Bire bir: “Andır/anımsat. Angı/Anımsatma yarar sağlarsa.” Angı/Anımsatma sözcüğünün başında “El” belirli tanımlığı olduğuna göre “ez zikra”dan kasıt elbette Kuran'dır. Peygamber'e okutulacak,

öğretilecek ve ezberletilecek olan Kuran'dır. Peygamberin Kuran'la uyarması anımsatmadır. "Sabah-akşam anın" ifadelerinde de aynı sözcük geçiyordu. Yani Peygamber insanlara *salât* edecektir. İnsanlardan saygı duyanlarının yaptıkları eylem (*yezekkeru*) edilgen çatılıdır. Anımsatma işinin alan tarafındalar. Türkçede bunu doğrudan karşılayan bir sözcük yok. Surenin devamına baktığımızda burada *salât*tan söz edildiği iyice netleşiyor:

87:9-11 Öyleyse hatırlat. Hatırlatmak yarar sağlasa da sağlamasa da. Derin saygı duyan öğüt alır. Ve kötü olan ondan uzak durur.

87:14-15 Kendisini arındıran[zekat] kurtuluşa erişecektir. Efendisinin ismini anmış ve namaz kılmıştır [salla].

"Ve namaz kılmıştır" yanlış çeviridir. Aslında aradaki bağlaç "ve" değil "fe". Yani "anmış, böylelikle *salla* etmiştir" deniyor. Peygamber'in sözünü dinlemiş, böylelikle *salla* etmiştir. Buyruğu dinlemiş, böylelikle yerine getirmiştir. Buyruğu "ayakta tutmuş" da denebilir. Olup biteni şöyle formüleştirebiliriz:

- Peygamber, *salla* ediyor, böylece onları *zakaa* ediyor. (onlara iyiyi öğütlüyor, arındırıyor)
- Bunu onaylayan kişi *salla* ediyor, böylece kendisini ve çevresini *zakaa* ediyorlar. Topluluk bunu sürekli yapıp yaşamın yasası olarak kurduğunda *akimu es salât* yapmış oluyor.

Devamında Peygamber'in salatına olumsuz karşılık verenler var:

84:21 Ve Kuran onlara okunduğunda[keraa] secde etmiyorlar.

Kuran'ın onlara okunması *salât*tır. Ayetten anlaşıldığı üzere *secde* edene de etmeyene de birilerinin Kuran okuması (*kıraat*) ve açıklaması (*tilavet*; önceki ayetlerde gördük) gerekiyor. Bugün eksikliğini duyduğumuz en büyük şey budur. Gazetede, televizyonda, eğlence ürünlerinde, okulda, işte, mecliste şeytanın öğütleri okunuyor ve açıklanıyor. Buna karşılık Allah'ın öğütlerini okuyan ve açıklayan yok. Yani Türkiye'de *salât* yok.

Kitap "bizi dosdoğru yola eriştir" çağrısıyla başlamıştı. Çağrıya karşılık olarak gönderilen Ulak bu doğruya eriştirme işini nasıl yapacak? Her nasıl yapacaksa bu, elçinin elçiliğinin tam ortasında yer alan bir iş olmalı. *Salât* kavramına önerilen anlam karşılıklarını buna göre değerlendirmeliyiz.

107:1-7 Dini yalanlayanı görüyor musun? Yetimi örseleyen işte böylesidir. Ve yoksulu doyurmayı özendirmez. Böyle namaz kılanların; artık vay başlarına gelene! Onlar namazlarından aymazlık içindedir. Gösteriş yaparlar. Kamu Haklarına da engel olurlar.

Burada "dini yalanlamak" ve "salât etmemek" olarak iki ayrı suçtan söz edilmiyor. İkisi de aynıdır. Elçileri dinleyip de karşı gelenlerin, sözü tutmayanların örneği bolca verilmişti. Burada da dinlemeye gelen, teslim olur gibi görünen ama uygulamayanların resmi çiziliyor. Hem ayırt edilebilsinler diye, hem de muhatap kendini onlarla karşılaştırsın diye.

Bu suredeki cümleyi "namaz kılmak" diye çeviren meal yazarları kendi standartlarına göre de yanlış yapıyorlar. Çünkü burada "*akimu es salât*" ifadesi yok, yalnızca *musalli* ve *salât* sözcükleri var. Ayakta tutma ifadesi yok çünkü tektanrıcılığın yasasını ayakta tutmayan, iyi ahlak sahibi olmayan kişiler anlatılıyor. Bu incelik gelişigüzel yapılmış meallere yansımıyor.

*Salât*ın namaz olduğunu söyleyenler bu sureye göre işe yarayan namazla yaramayanın farkını tanımlayamazlar. Zaten ilgili kaynakları tarayınca namazın kendisini tanımlayamadıklarını görüyoruz. Bu surede anlatılan, Kuran dersine öylesine katılıp dinlediklerini uygulamayan yani **söz dinlemeyen** kişinin durumudur. Derse geliyor ama derste öğrendiğini yapmıyor. İşte bu çok net bir ayırım. Destek

veya yardımlaşma anlamı da bu sureye uymuyor, farkındaysanız. Yardım etmeyecekse yardımlaşmaya ne için gelecek? Yardımlaşanlardan biri gibi görünebilmesi, yani numara yapması olanaklı olmalı ki gelmeyi sürdürebilsin. Ama Kuran dinlemeye gelmiş kişiyi, açıkça sabote etmeye çalışmadığı sürece kovmak için bir nedenimiz olmaz. Bununla birlikte dinleyip dinleyip kendini geliştirmiyor olması bir süre sonra görünür.

108:1-3 Kuşkusuz sana Sayısız Nimetler verdik. Öyleyse Efendin için namaz kıl[salla]; yönel! Aslında soyu kesik olan seni kötöleyendir.

Gelenekçi-ezberci yorumcuların en yanlış anladıkları surelerden biri. Birinci cümlede *kevser* sözcüğüyle anlatılan tükenmez nimet ya Kuran ya da onu anlayacak bilgeliktir. Kanıtı şu ayettir:

2:269 Dilediğine bilgelik verir. Kime bilgelik verilmişse ona çok iyilik verilmiş demektir. Zaten sağduyulu olanlardan başkası anlamaz.

“Çok iyilik” olarak çevrilen tamlama “*hayran kesiran*”dır. *Kesiran* sözcüğü aynı kökenden gelir, bolluk anlatır. Türkçeye kesir ve kusur türevleriyle girmiştir. Ayrıca Yasin Suresi’ne bakalım:

36:2-3 Yemin olsun Bilge Kuran’a! Kuşkusuz sen gönderilenler arasındasın.

Buradaki bilge sözcüğü (*hakim*) ve bilgelik (*hikmet*) sözcüğü arasındaki ilişki Arapça orijinalindekiyle aynıdır. Bir anlamda elçinin sahip olduğu bilgelik Kuran’ın bilgeliğidir.

108:1’deki “*inhar*” buyruğu *nahara* eyleminin emir kipinde çekimidir. Sözlüklere bakarak göğüslemek anlamını çıkarabiliyoruz. Ulak’ın göğüsleyeceği şey Kuran’ı öğretmesine engel olmaya çalışanların, onu alaya alan, saygınlığını zedelemeye çalışanların, tehdit edenlerin yaptıklarıdır. Bütün bu engelleme ve etkisizleştirme çabaları Kuran boyunca anlatılır, onlarca ayete gönderme yapmayı gereksiz buluyorum. Bugün de süren bir çabadır. Dünyanın en çok aşağılanan kitapları arasındadır. Göğüslenecek, katlanılacak olan, kişiyi yılmakla sinayacak olan budur. Bunu izleyen cümlede Muhammed’e git gide ağırlaşıyor gibi görünen bu koşullarda umutsuz olmamasının gerekçesi veriliyor.

Arapçanın en eski sözlüklerinden derlenen William Edward Lane sözlüğünde *nahara* sözcüğüne uzmanlaşmak karşılığı da veriliyor. Bu anlamı benimsersek Ulak’ın Kuran’da uzmanlaşması gibi bir anlam çıkıyor ki önceki bölümlerde tartıştığım nedenlerle bağlama uygundur.

Bu üçüncü cümlede soyun kesik olmasından kasıt biyolojik değil, ahlaki soydur. Evet, Muhammed Peygamber’in oğlu olmamıştır (33:40) ama öğrettiği doğrular yeryüzünün çok büyük bölümüne yayılmış, böylece bu doğruları benimseyen insanların elinde Kuran kopyaları olarak korunmuş ve bugüne gelmiştir. Tektanrıcılık mesajını alıp benimseyen bu tanımadığımız insanların sözleri veya tek fikirleri bize ulaşmamış olsa bile onaylayıp ayakta tuttıkları doğrular bir biçimde kendilerinden sonra gelecek kuşakların ahlaki temelini oluşturmuştur. İbrahim de aslında biyolojik olarak babamız değildir ama Kuran babamız olduğunu söylüyor (22:78). Nuh’un oğlu onun “ehli” değildi demek (11:46), karısı onu aldattı demek değildir. Oğlu onu izleyen tektanrıcılardan değildi demektir ki ilgili ayette açıklaması yapılıyor. İşte bu yüzden Muhammed’in oğlunun veya çocuğunun olmaması, onun yeryüzünde kalıcı olmasını kesinlikle engellemiyor. Sözü edilen ahlaki kalıttır. *Salâtı* ayakta tutmayan toplumların yok edileceğini haber veren ayetlerle birlikte okunduğunda yerli yerine oturur. Mal ve adamlarının çokluğuyla övünenlerin (102:1-8) bu gezegendeki varlıkları hep geçicidir. Bahçedeki ayırık otları gibiler, sürekli türüyorlar ve sürekli yolunuyorlar. *Salâtı* ayakta tutmayanların, bir başka deyişle Kuran okunduğunda *secde* etmeyip yüz çevirenlerin soyları kesiktir. “Ortaçağ kafası” diyenlerin, “tarihte bir aşamaydı, aşıldı” diyenlerin, “hoşgörüsüz, saldırgan kitap”, “Arabın rüyası” vb. diyenlerin uydurdukları tanrılar unutulacaktır. İnsan hakları, özgürlük, eşitlik, pozitivizm, hümanizm vb. tanrılar gidicidir. İbrahim’in soyu olan tektanrıcılar kalıcıdır. Kalıcı olmasının nedeni ve koşulu da

Peygamber'in yılmadan yapacağı *salât*tır. İkinci ayetin başında "fe" bağlacı öyleyse anlamına geliyor ve arada nedensellik bağı kuruyor; atlanmaması gerekiyor.

Sure özetle şunu demektedir: "Sana Kuran (ve onu anlayacak bilgelik) verildi. Öyleyse onu insanlara bellet ve böylece Allah'ın sana biçtiği görevi yap. Sen kesinlikle başaracaksın. Onlar yok olup unutulacaklar. Tektanrıci kuşaklar senin adını hatırlayacaklar ve senin eserin olacaklar."

Şimdi gelenekçi bir meal örneğine bakalım: "*Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. O hâlde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes. Doğrusu sana buğzeden, soyu kesik olanın ta kendisidir.*" Bir anlam bütünlüğü görebiliyor musunuz? Kevser nedir veya neden tükenmeyecektir, belirsiz. Peygamber'e engel olmaya çalışanların soyu neden kesiktir ve bunun konuyla ne ilgisi vardır, belirsiz. Erkek çocuğu olmayan Peygamber'in soyu nasıl kesik olmuyor, bu da belirsiz. Bütün bunların namazla, kurbanla ne ilgisi olduğu da belirsizdir.

Salla eyleminin ne olduğu, daha önce 70:17'de rastladığımız karşıt anlamlı sözcük olan *tevellâ* eyleminin izini sürdüğümüzde ortaya çıkıyor:

96:9-13 Şu engelleyeni görüyor musun? Bir kulu namaz kıldığında[salla]? Görüyor musun? Ya o doğru yol üzerindeyse? Veya sorumluluk bilincine erişmeyi öğütlüyorsa? Görüyor musun? Ya o yalanlamış ve yüz çevirmişse?

Salla eylemini yapan kişi doğru yolu veya sorumluluk bilinci aşıyor olabilir. Doğru yolu veya sorumluluk bilinci aşılama işini engelleyenlerden söz eden ayetleri incelemiştik (8:35-36, 41:26). *Salâtı* engelleyen kişi yalanlamış ve yüz çevirmiş oluyor.

96:19 Hayır, asla! Ona boyun eğme! Secde et ve yaklaş!

Eğer burada yere kapanmaktan söz ediliyorsa 96:13'te de yüzünü sağa sola çevirmekten, sırtını dönmekten söz ediliyor olmalı. 96:13'ü mecaz olarak anlayıp da 96:19'u görünen anlamla anlamak tutarsızlıktır; açıklanması gerekir.

75:31-32 Ne doğruladı ne de destek oldu[salla]. Tam tersine yalanladı ve yüz çevirdi[tevellâ].

Bu son ayette "tersine" olarak çevrilen bağlaç, "ama" anlamına gelen "*lakin*". Aradaki bağlaç "ama" bile olsa burada birbirine karşıt olan işlerin anıldığı belli. Doğrulamanın (*saddaka*) tersi yalanlama (*kazzaba*) ise *sallanın* tersi yüz çevirmek olmalı. Aynı karşıtlık pek çok ayette var:

3:23 Kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi? Aralarında yargı vermeleri için Allah'ın Kitabı'na çağırılıyorlar. Yine de onların arasından bir küme yüz çevirerek dönüyor.

4:80 Kim elçiye bağlı kahrırsa, aslında, Allah'a bağlı kalmış olur. Kim de yüz çevirirse seni onların üzerine gözetmen olarak göndermedik.

5:49 Artık Allah'ın indirdiği ile aralarında yargı ver ve onların isteklerine uyma. Allah'ın sana indirdiklerinin bir bölümünden seni uzaklaştırmamaları için onlardan sakınmalısın. Yüz çevirirlerse suçları yüzünden Allah'ın onları yıkıma uğratmayı dilediğini bilmelisin. Aslında insanların çoğu gerçekten yoldan çıkmıştır.

24:48 Aralarında yargı vermesi için Allah'a ve onun elçisine çağırıldıklarında aralarından bir küme yüz çevirir.

Dört ayette de Kitap'tan yargı çıkarmaktan söz ediliyor. Sözelimi Kuran zinacıların kırbaçlanmasını söylüyor ama özgürlük, insan hakları, çoğulculuk vb. gerekçelerle yüz çeviriyorlar, yani *salât* etmiyorlar.

Ama Kuran'dan kendi doğrularına uygun bir yargı çıkarıldığında "İslam evrensel doğrularla uzlaşıyor" diyorlar. Sözelimi savaş konusunda yargı çıkarılacak. Bu yargıyı beğenmeyip yerine getirmeyenler yüz çevirenler. Namazdan veya yardımlaşmanın bir biçiminden söz edilmiyor. *Salla* eyleminde bulunanlar, Kitap'ın yargısını ayakta tutanlar.

5:92 Allah'a bağlı kalın, elçiye bağlı kalın ve sakının. Yüz çevirirseniz iyi bilin ki elçimizin görevi yalnızca apaçık bildirmektir

44:13-14 Nasıl öğüt alacaklar? Üstelik onlara açıklayan bir elçi gelmişti. Sonra ondan yüz çevirdiler ve şöyle dediler: "Öğretilmiş bir deli!"

53:33-34 Yüz çevireni görüyor musun? Birazcık verip de çoğunu elinde tutanı?

79:21-22 Fakat yalanladı ve karşı geldi[tevellâ]. Sonra arkasını dönüp koştu.

Allah'a yönelme ve yönelmeme arasındaki fark "*istikam*" eylemiyle de anlatılıyor. Türkçeye "istikamet" olarak ad türevi girmiştir.

41:6-7 De ki: "Kuşkusuz ben de sizin gibi bir insanoğluyum. Tanrınız Tek ve Eşsiz Tanrıdır; bana böyle bildirildi. Artık ona yönelin ve ondan bağışlanma dileyin. Ortaklar koşanların vay başlarına gelene!" Onlar zekatı vermezler. Sonsuz yaşamı da inkar ederler.

81:27-28 O, evrenler için yalnızca bir öğretilir. Aranızdan doğru olmak[istikam etmek] isteyenler için.

Bu ayetlerde de *salla* eyleyenler ve eylemeyenler arasındaki fark anlatılıyor. *Salla* eyleyenler *musalli* ortacıyla da anlatılıyor. Sözlükler bu sözcükte işteşlik bulunduğunu da bildiriyorlar. Yani "birbirine *salla* edenler" gibi bir anlamı olmalı.

70:19-24 Aslında, insan, aç gözlü yaratılmıştır. Kendisine bir kötülük geldiğinde haykırırlara başlar. Ve kendisine bir iyilik geldiğinde engelleyici olur. Destek olanlar[musalli] başkadır. Onlar namazlarında[salât] sürekli. Ve mallarından belirli bir pay ayırmışlardır.

70:33-34 Tanıklıklarını doğru yapanlar. Ve namazlarını[salât] gözetener.

Musalli ile *salât* arasında doğrudan ilişki olduğu burada görünüyor. Mallarından pay ayırmaları pek çok ayette zekatı ödemek olarak karşımıza çıkmıştı. Demek ki "*salâtı* atakta tutup zekatı ödemek" kalıbı *musalli* olup malı bölüşmek olarak da ifade edilebiliyor. *Salâtta* sürekli olmak, *salâtı* ayakta tutmak, *musalli* olmak... İnce farklar dışında aynı şey olmalı.

74:43-45 Dediler ki: "Destek olanlardan[musalli] değildik! Yoksulu doyurmazdık! Oyalananlarla birlikte oyalanır giderdik!"

Zekat vermeyenler 41:7'de olduğu *salla* eylemeyenler olarak tanımlanıyor.

3:39 Bunun üzerine Zekeriya tapınakta[mihrap] namaz kılarken[salla] melekler ona şöyle seslendi: "Allah Yahya'yı sevinçli bir haber olarak sana veriyor. Allah'tan bir sözü doğrulayan, seçkin, benliğine egemen, erdemli bir peygamber olarak!"

Zekeriya yönetim veya öğretim yerinde çevresindeki insanlara Tevrat öğretiyor veya onların Tevrat'ın doğrularını uygulamaya çağırıyor olmalı. Diyelim ki mecliste yasa tasarısı hazırlanıyor ve Zekeriya, tasarıyı Allah'ın ahlakını gerçekleştirecek biçimde düzenlemeyi öneriyor. Bu *salât*tır.

Namaz, her ortama uyum sağlayan bir bukalemun gibi, sihirli bir çözüm gibi ortaya çıkıyor. Öyle bir şey ki mezar başında da, tapınakta da, evde yalnız başına da yapılabilecek. Aslında bu, sözcüğü anlamdan bütünüyle arındırıp biçimsel bir posaya çevirmektir. Bahçeye ve ateşe gidecek olanları ayıracak olan eylem her ne ise yaşamın tam ortasında, çok büyük ve görünür bir şey olmalıdır.

9:84 Onlardan ölen birisinin namazını asla kılma[salla] ve mezarı başında durma[tekum]. Çünkü Allah'a ve onun elçisine nankörlük ettiler ve yoldan çıkmış olarak öldüler.

Beni en çok zorlayan iki ayetten biri. Bu sorunun iki çözümü var.

“Yoldan çıkmış olarak öldüler” ifadesinin orijinali “*ve matu ve hum fasıkune*”. Bire bir çevirisi “öldüler ve onlar yoldan çıkmışlardır” olmalı. Buradan yola çıkarak ölmekle yoldan çıkmanın aynı şey olabileceğini düşünüyorum. Çünkü pek çok yerde ölüm sözcüğü bazen mecaz olarak kullanılıyor:

35:22 Diriler ile ölüler de bir olmaz. Kuşkusuz Allah dilediğine duyurur. Oysa sen mezarlarda bulunanlara duyuramazsın.

36:69-70 Zaten ona şiiir öğretmedik; ona yakışmaz da. Bu yalnızca bir öğreti ve apaçık Kuran'dır. Yaşayanları uyarsın ve nankörlük edenlerin üzerine sözü verilen gerçekleşsin diye.

9:84'ün arkasından gelen ayette buradaki ölümün mecaz olabileceğinin işareti var:

9:87 Geride kalanlarla birlikte olmayı seçtiler. Bu yüzden yüreklerine damga vuruldu; artık anlamazlar.

Bağışlanma kapısının kapandığı kişilerden şöyle de söz ediliyor:

4:137-138 Aslında inandılar; sonra nankörlük ettiler. Sonra inandılar; sonra nankörlük ettiler. Ardından nankörlüklerini artırdılar. Allah onları bağışlamayacak; doğru yola da erdirmeyecektir. İkiyüzlülere bildir; onlar için acı bir ceza vardır.

Dokuzuncu surede de ikiyüzlülerden söz ediliyordu. Bu kişiler için bağışlanma olasılığı kalmadığı için onlardan ölümler olarak söz ediliyor olabilir. Bu durumda onların devamlı oldukları mescitler de mecazın devamı olarak “mezar” diye anılıyor olabilir. Çünkü yine ikiyüzlülerden söz edilen bölümde Peygamber'in uzak durması gereken mescitlerden söz edilmişti:

9:107-108 Dokunca vermek, nankörlük etmek, inananların arasını açmak ve daha önce Allah'a ve onun elçisine karşı savaşanlara gözcülük yapmak için yakarış yeri yapanlar vardır. “İyilikten başka bir amacımız yok!” diyerek yemin ederler. Oysa Allah aslında onların yalancı olduğuna tanıklık eder. Orada asla namaz kılma. İçerisinde namaz kılmana en çok yaraşan yakarış yeri daha ilk günden sorumluluk bilinciyle yapılmış olandır. Orada arınmayı seven adamlar vardır; Allah da arınanları sever.

9:84'te “mezarı başına durma” derken kullanılan *kama* eylemi, “*salâta* kalkmaktan” söz eden ayetlerde de kullanılıyordu. Bu ayeti yalnızca yardım veya yalnızca *salât* anlamına sıkıştırmak doğru olmamalı. Çünkü “*salli ala*” (üzerine *salât* etme) ve “*tekum ala*” (üzerine kalkma) olarak iki ayrı ifade kullanılmış. “Mezarı başında” veya “mezarında” diye çevrilen ifade aslında Arapça metinde “mezarı üzerine” (*ala kabrihi*) olarak geçiyor. “*Ala*” ilgecinin anlam katkısını da dikkate alırsak bu ifade “ikiyüzlülerin mescitlerine yardım etme” anlamına gelebileceği gibi, “o mescitlerde *salât* etme, Kuran öğretip onları arındırmaya çalışma” anlamına da gelebilir. Zaten insanları arındırabilen mescitleri ayakta tutanların (*imar*) ancak sakınanlar, demek ki *salâtı* ayakta tutanlar olduğu söylenmişti:

9:18 Allah'a yakarış yerlerinin yapımını yalnızca Allah'a ve Sonsuz Yaşam Günü'ne inanan, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Allah'tan başkasından korkmayanlar üstlenebilir. İşte onların doğru yola erişmeleri umut edilebilir.

2:114 Allah'ın yakarış yerlerinde onun isminin anılmasını engelleyen ve oraların yıkılması için uğraşan kişiden daha aşırı kim kendisine yazık edebilir? İşte onlar ancak korkarak oraya girmelidir. Onlar için dünyada aşağılanma; sonsuz yaşamda ise büyük bir ceza vardır.

İkiyüzlüler de bu gruptadır ve Peygamber'in mescidine ancak orada istenmediklerini bilerek, Peygamber'in onları arındırmak istemediğini bilerek girmelidirler.

9:84'teki "salla ala" kalıbının "onlar için dua etmek" anlamına geliyor olamayacağının bir başka kanıtını 9:103-104'te buluyoruz.

9:103 Onların mallarından karşılıksız bir yardım al; onları arındırıp temizlemiş olursun. Ve onlar için yakarışlarda bulun[salla ala]. Ashında, senin yaptığın yakarışlar[salât], onlara dinginlik verir. Çünkü Allah, Duyandır; Bilendir.

Burada 9:84'te bulduğumuz buyruğun karşısı var. Onlar Peygamber'in "salla ala"sını hak etmiyorlardı, bunlar ise hak edenler. Peygamber onlara yardım edecek (birinci anlam) ve Kuran öğretecek (ikinci olası anlam). İlginç bir şekilde, hemen arkasından gelen ayet Peygamber'in onlar adına el açıp "dua" etmeyeceğini kanıtlıyor:

9:104 Kullarının pişmanlıklarını kabul edenin ve karşılıksız yardımları onaylayanın Allah olduğunu bilmiyorlar mı?

Demek ki onlara dinginlik veren, Peygamber'in onlar için aracılık ettiğini, kayırmacılık istediğini görmek değilmiş (32:4, 39:36,44...).

9:84 ile ilgili ikinci olasılık burada ölümün görünen anlamda olması. O zaman ölen kişiye ne yapıldığını sormamız gerekiyor. Gömmekten başka ölen kişiye yapılabilecek tek şey onu iyi hatırlamaktır. Bu durumda elçinin ölüye yapmaması istenen *salât* "Allah rahmet eylesin" demek mi oluyor, heykelini dikmek mi oluyor, bilemiyorum. Aklınıza başka bir şey geliyorsa lütfen katkıda bulunun.

9:98 Araplar arasında yardımlaşmak amacıyla paylaştıklarını yitirilmiş sayanlar ve başınıza yıkımlar gelmesini bekleyenler de vardır. Yıkımlar onların başına gelsin. Çünkü Allah Duyandır; Bilendir.

9:99 Araplar arasında Allah'a ve Sonsuz Yaşam Günü'ne inananlar da vardır. Yardımlaşmak amacıyla paylaştıklarını Allah'ın katında bir yakınlaşmaya ve elçinin yaptığı yakarışlarda anılmaya sayıyorlar. İyi bilin ki o kesinlikle bir yakınlaşmadır. Allah rahmetiyle onları çevreleyecektir. Kuşkusuz Allah Sınırsız Bağışlayandır; Merhametlidir.

Salât ve *salla* sözcükleri bu ayetlerde geçmiyor ama devamında geçecek. Ne yazık ki bu ayetlerin düzgün bir çevirisini bulamıyorum. Arapçasına başvuracağız. Bu iki ayette seferberliğe çıkan müminlere sağladıkları maddi yardımdan sırasıyla zarar görenler ve yarar görenler anlatılıyor.

9:98 *yettehizu ma yunfiku magramen*: bölüştüğünü zarar (olarak) almıştır.

9:99 *yettehizu man yunfiku kurubatin... ve salavati er resuli*: bölüştüğünü yakınlık (olarak) ve elçinin *salâtları* olarak almıştır.

9:91 Güçsüzlere, sağlığı bozuk olanlara ve yardımlaşmak amacıyla paylaşacak bir şey bulamayanlara, Allah'a ve onun elçisine yönelik öğüt verdikleri sürece suç yoktur. Güzel davrananlara karşı da bir yol yoktur. Çünkü Allah Sınırsız Bağışlayandır; Merhametlidir.

Burada malıyla yardım edemeyenlerin ettikleri sözlü /manevi yardım da *salât*tır. Ancak *zekat* veya *infak* katmanı eksik olduğu için *salât* sözcüğü kullanılmamış olabilir. Nitekim 9:122'de savaşa gitmeyenlerin Kuran çalışması ve öbürlerine öğretmesi gerektiği bildiriliyor. 9:91'de bölüşecek bir şeyi olmayıp *salât* etmek isteyenlerin örneği var. 9:98'de bölüştüğü halde yarar elde edemeyenlerin, yani kendilerine *salât* edilmeyecek olanların örneği var. Hatırlarsanız 9:80 ve 9:84'te elçinin onlara boş yere *salât* etmemesi söyleniyordu:

9:80 Onlar için, ister bağışlanma dile, ister bağışlanma dileme; yetmiş kez bağışlanma dilesen de Allah, onları bağışlamayacaktır...

9:84 Onlardan ölen birisinin namazını asla kılma[salla] ve mezarı başında durma. Çünkü Allah'a ve onun elçisine nankörlük ettiler ve yoldan çıkmış olarak öldüler.

Ve 9:99'da bölüştüğünün karşılığını elçinin *salâtı* olarak alacak olanların örneği var. Yani elçi onları temizlemek istiyor. İkiyüzlüleri temizlemek istemiyor. Bir de son anda (9:117-118) kendini düzelterler var:

9:102-103 Diğerleri suçlarını kabul ettiler. Erdemli edimleri kötü olanlarla karıştırmışlardı. Allah'ın onların pişmanlıklarını kabul etmesi umut edilebilir. Kuşkusuz Allah, Sınırsız Bağışlayandır; Merhametlidir. Onların mallarından karşılıksız bir yardım al; onları arındırıp temizlemiş olursun. Ve onlar için yakarışlarda bulun[salla]. Ashında senin yaptığın yakarışlar[*salât*] onlara dinginlik verir. Çünkü Allah, Duyandır; Bilendir.

Salla eylemiyle *salât* adının farklı olmadığı burada da belli oluyor. Ulak onlar için elini açıp “dua” etmiyor. Böyle bir şey onun aracılığı, kayırmacılığı anlamına gelirdi. Böyle bir şey istenmesi mantıksız ve Kuran'a ters olurdu. Ulak, tövbe edenleri arındırmaya çalışıyor. Onlara iyi öğüt veriyor, Kuran dersine kabul ediyor. Kuran onlar için iyi şeyler söylüyor. Demek ki Ulak onlara Kuran'ın onları onaylayan, yüreklendiren, müjdeleyen ve gençlerini pekiştiren ayetleri okuduğunda (örnek 10:87, 18:2, 22:34, 27:2, 33:47, 39:17) kaygılarından arınacak ve dinginlik bulacaklar. Burada çoğul “elçinin *salavatı*” ile tekil “elçinin *salâtı*”nın farklı şeyler olma olasılığı zayıf görünüyor.

Toparlarsak, geçişli, nesnel olan “*salla ala*” eyleminin geçişsiz ve nesnesiz olan *salla* eyleminden farkını şöyle açıklayabiliriz: “*Salla ala*” eylemi öncelikle yardım etmek anlamına geliyor. 9:84'te “onlara yardım etme”; 9:103'te “onlara yardım et”; 33:43'te “yardım eder”; 33:56'da “yardım eder” ve “yardım edin” deniyor.

Buna karşın “*salla ala*”nın anlamı sırf yardım etmekle sınırlı olmayabilir. Kuran'ı öğretmek, aydınlatmak, arıtmak da olabilir (2:137,142-143,145,152-153,157; ayrıca 57:9, 47:14, 6:50,122, 13:19). Allah'ın yardım vesilesi olan her türlü iş ve oluş, iyi kulun Kuran'ı anlamasına ve ona *secde* etmesine yol açıyor. 33:56'da Ulak'a (nebiye) yardım etmek, onun yolunu izlemenin yanında onun mesajını yayma anlamına da gelebilir. Tıpkı İsa'nın yardımcılarının ona yardım (*nasara*) ettikleri gibi. İsa'ya “*nasara*” yapanlar aynı zamanda ona “*salla ala*” yapmış olmalılar. Böylece “*nasara*” ile “*salla ala*”nın denk olması gerekiyor.

Peki, öyleyse *nasara* veya bir başka sözcük yerine neden “*salla ala*” kullanıldı? Yazar, *salla* sözcüğünün yalın kullanımına benzetmek istemiş olabilir. Çünkü Allah'ın kullarını karanlıktan aydınlığa çıkarması, elçileri aracılığıyla ilettiği mesaj vesilesiyle olacaktır. Kulun o mesajı öğrenip uygulaması da *salla* sözcüğüyle anlatılmaktadır.

“Salâtlar” ve Orta *Salât*

Salavat sözcüğü sözlüklerde *salât* sözcüğünün çoğulu olarak geçiyor. Beş ayette karşımıza çıkıyor:

9:99 *Araplar arasında Allah’a ve Sonsuz Yaşam Günü’ne inananlar da vardır. Yardımlaşmak amacıyla paylaştıklarını Allah’ın katında bir yakınlaşmaya ve elçinin yaptığı yakarışlarda[salavat] anılmaya sayıyorlar. İyi bilin ki o kesinlikle bir yakınlaşmadır. Allah, rahmetiyle onları çevreleyecektir. Kuşkusuz, Allah, Sınırsız Bağışlayandır; Merhametlidir.*

2:157 *İşte onlara Efendileri tarafından bağışlanma[salavat] ve rahmet vardır.*

Bu iki ayet elçisinin ve Allah’ın inananlara yönelttiği eylemi anlatıyor. *Salla* eyleminden farklı görünmüyor. Çoğul olması sözcüğe büyük bir anlam farkı oluşturmuyor gibi görünüyor. Aşağıdaki ayetlerde eylemi yapanlar inananlar:

23:9-10 *Ve namazlarını[salavat] gözetenler. Kalıtçı olanlar, işte böyleleridir.*

2:238 *Namazları[salavat] ve orta namazı koruyun. Ve Allah’ın karşısında, içten bir bağlılıkla durun.*

Bu kişiler önceki bölümdeki *salla* edenlerden farklı bir iş yapmıyor görünüyorlar. Ayetlerin bağlamları incelendiğinde farklı bir şey bulamıyoruz. Ancak sözcüğün bir ayetteki kullanımı sorun yaratıyor:

22:40 *Onlar yalnızca “Bizim Efendimiz, Allah’tır!” dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Allah insanların bir bölümünü diğerleri aracılığıyla kovmasaydı, içerisinde Allah’ın İsmi’nin çok anıldığı manastırlar[savami], kiliseler[biya], havralar[salavat] ve yakarış yerleri[mescit] kesinlikle yerle bir edilirdi. Allah kendisine yardım edenlere kesinlikle yardım edecektir. Kuşkusuz Allah Kudretlidir; Üstündür.*

Mescidin *salât* edilen yer olduğu varsayımıyla, geriye kalan üç sözcüğün farklı şeyleri anlatıp anlatmadığı bir sorun olarak karşımızda duruyor. *Savami* sözcüğü Kuran’da başka hiçbir yerde geçmiyor. *Salavat* sözcüğü “*salât*ın çoğulu” olarak yüklediğimiz anlamı sağlamıyor görünüyor. Yorumcular bu üç sözcüğün anlamı üzerinde çok farklı yorumlar yapıyor. Emin olabildiğim tek şey buraların Allah’ın dininin öğretildiği veya ayakta tutulduğu yerler olması gerektiği. “Allah’ın adını anma” ifadesini izlediğimiz ayetlerden bu anlamı kesin olarak çıkarsamıştık.

2:238 *Namazları[salavat] ve orta namazı[es *salâti el vusta*] koruyun. Ve Allah’ın karşısında, içten bir bağlılıkla durun.*

Salavat eğer *salât*ın çoğulu ise “orta *salât*”ın ne olduğunu bulmak kolay. *Salât* soyut ve kurumsaldır. Biçimi verilmemiştir. Bir derslikte görülecek dersle sınırlı olamaz. Derslikte toplantı biçiminde yapılacak olan *salât*, “orta *salât*” olabilir. Düzenli yapılan halka açık, Müslüman olmayanlara da açık *salât* toplantısı bu kanalların en önemlisi, en bilineni olmalıdır. Orta *salât*tan kastın bu olduğunu düşünüyorum. Secde etmediği söylenen örtücüler ve/veya çoktanrıcular bu toplantıya gelirler veya gelmezler. Cumartesi havra toplantısı, Pazar kilise toplantısı ve Cuma mescit toplantısı orta *salât*ın günümüzdeki kalıntıları olabilir. Bu toplantılarda Kitap öğretilecek, bilenler için anımsatılacak, halk doğru yaşamaya çağrılacaktır. Bu ders, sabah ve akşam yapılması söylenen *salâtlardan* farklı olduğu için ve herkesin katılımına açık olduğu için orta *salât* diye ayrıca anılmış olmalı.

Sabah ve akşam *salâtlarının* bireysel çalışma mı yoksa derslikte yapılacak bir toplantı mı olduğu konusundaki farklı yorumlar bu çıkarımı etkilemez diye düşünüyorum. Sonuçta her gün sabah ve akşam

gidebileceğimiz uzaklık sınırlıdır. Sabah ve akşam dersleri eğer derslikte /mescitte yapılacaksa bu çok yakın ve küçük bir mescit olmalıdır. Ama bir de kilise, cami, konferans salonu gibi herkesin katılacağı ama yolculuğun zaman alacağı toplantılar olmalıdır. Doğal olarak bu toplantının önemi de günlük çalışmadan fazla olacaktır. Günlük “namazları kılmayanlara” gösterilen hoşgörünün “Cuma namazını” aksatanlara gösterilmemesinin tarihsel kaynağı bu olabilir.

Birden çok sayıda *salâtı* böyle düşünmek zorunda değiliz. *Salât*, tıpkı yakın anlamlı olduğu din sözcüğü gibi yaşamın her alanını kapsayan bir çaba olmalıdır. Bu çabanın farklı yüzleri olabilir:

- Evde bireysel Kuran çalışmak.
- Karar verilen meclislerde üyelerin birbirlerine İslam ilkelerini anımsatma alışkanlığı. Bir anlamda yasayı bilmezden gelme veya unutturma girişimlerinin önünde varlığı sürekli hissedilen bir engel olması. Bu engelin “ayakta tutulması”.
- Aile bireylerinin birbirlerine yasayı anımsatma, iyiyi özendirme ve kötünden caydırma alışkanlığı.
- Varsa radyo, televizyon, internet gibi toplantı yapma biçimlerinde yürütülen ders.
- Şirket, dernek gibi topluluklarda yapılan aşılama. Yapılan *salâtın* örneklerini vereceğim.

Kuran'da biçimselliğin olmadığını fark edenler *salât* için de belli bir biçim tarif edilmediğini görmüşlerdir. Sonuçta Kuran'ın kendisi de bir araçtır ve ulaşılması gereken şey arınma ve iyi kul olmadır. Bu yüzden mescitlerin “yapımından” veya “inşasından” değil kurulmasından, sürdürülmesinden söz ediliyor.

9:108-109 Orada asla namaz kılma. İçerisinde namaz kılmana en çok yaraşan yakarış yeri, daha ilk günden sorumluluk bilinciyle yapılmış[assasa] olandır. Orada arınmayı seven adamlar vardır; Allah da arınanları sever. Allah'a yönelik sorumluluk bilinciyle ve bir hoşnutluk üzerine yapısını yapan[assasa] mı iyidir; yoksa çökmeye başlamış bir uçurum kenarına yapısını yapan ve onunla birlikte cehennem ateşine yuvarlanan mı? Çünkü Allah haksızlık yapan bir toplumu doğru yola erdirmez.

Assasa eylemi kurmak anlamına geliyor. Türkçeye “tesis etmek” biçimiyle geçmiştir. Ayetlerde bir binadan söz edilmiyor. Sözelimi Allah'ın dinini aşlamak (*salât* etmek) üzere bir yayınevi kurmak bu ayetin konusudur.

9:18 Allah'a yakarış yerlerinin[mescit] yapımını(imar) yalnızca Allah'a ve Sonsuz Yaşam Günü'ne inanan, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Allah'tan başkasından korkmayanlar üstlenebilir. İşte onların doğru yola erişmeleri umut edilebilir.

Bu ayette kullanılan imar sözcüğü Türkçeye geçerken anlamı değişmiştir. Arapçadaki anlamı sürdürmek, işletmek, ayakta tutmaktır. Cami, kilise gibi bir binadan söz edilmiyor. “Eğitim kurumu” deyince nasıl soyut bir şey anlıyorsak *mescit* veya *beyt* deyince onu anlamamız gerekiyor.

Orta *salât* kavramını bu açıdan değerlendirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Aslında Hac konusu da orta *salâtın* devamı olabilir. Geniş coğrafyaya yayılmış Kuran bağlısı bir toplum düşünün. Kuran'ı en iyi bilenlerin derslerini verdikleri bir merkez var. Burada Kutsal Ocak (ev) var. Örneğin bankacılık için Londra neyse, bilgisayar teknolojisi için Silikon Vadisi neyse, aşçılık için Bolu neyse Kuran için burası o işleve sahip. Belli bir dönemde Bağdat'ta var olan Beytül Hikmet de bu işleve sahip olmuş olabilir. Bir de bu merkezin şubeleri gibi düşünülebilecek her ülkede ve her yerleşim merkezinde *salât* merkezleri var. Tek bir kitabın farklı yorumları elbette olacaktır. Belki bu farklı yorumların birbirlerinden haberdar olmaları, birbirlerini dinlemeleri, okumaları, tartışmaları ve bir yakınlık sağlanması için bu “en orta

salâtın” yıllık bir düzene bağlanması istenmiş olabilir. Bununla ilgili kesin yargıda bulunmak için Hac ayetlerini ince ince çalışmak gerekir ki ben henüz bu çalışmayı yapmış değilim. Yalnızca sesli düşünüyorum.

Salâtın Zamanları

Günlük *salât* çalışması, yani günlük Kuran dersi için sabah ve akşam (tan ve günbatımı da içinde) zamanlarının verildiği ayetleri yeri geldikçe göstermişim. Hepsini toparlarsak: 3:41, 6:52, 7:204-205, 17:78, 18:28, 19:11, 20:130, 24:36,58, 25:5, 33:42, 38:18, 40:55, 48:9, 76:25.

Namaz için günde beş veya üç zaman çıkaranların bu sayı için başvurdukları yalnızca üç ayet var:

11:114 *Gündüzün iki ucunda ve gecenin yakın zamanlarında namazı dosdoğru kıl. Çünkü iyilikler, kötülükleri ortadan kaldırır. İşte bu, hatırlayanlar için bir öğretilerdir.*

50:39 *Artık onların söylediklerine karşı dirençli ol ve güneşin doğuşundan önce de batışından önce de övgülerle yücelterek Efendini an.*

20:130 *Artık onların söylediklerine karşı dirençli ol ve güneşin doğuşundan önce de batışından önce de övgülerle yücelterek Efendini an. Gecenin bir bölümünde ve gündüzün uçlarında da yücelterek an. Böylece belki hoşnutluğa erişirsin.*

11:114’ün sözünü ettiği üç zamanı anlamak olanaklı. Gecenin yakın zamanlarında yapılacak olan çalışma Ulak’a veya Kuran dersi verecek olanlara özel çalışma olabilir. Ama 50:39’da ve 20:130’da güneşin batışından önce demesi, “günde iki *salât*” tezine karşı bir sorun yaratıyor çünkü bu ifade akşam zamanını anlatıyor olamaz. 20:130’da zamanları bildirdikten sonra ayrıca bir de “gündüzün uçları” demesi, “güneşin batışından önce” çevirisinin doğru olup olmadığı konusunda kuşku uyandırıyor. Üç zaman söyledikten sonra neden geri dönüp iki zamanı tekrar ansın? Buna iyi bir yanıt bulmamız gerekiyor.

Bir de “orta *salât*tan” söz eden ayet var ama onu saymıyorum. Çünkü Kitap’ın beş vaktin “ortasındaki” vakti özellikle anıp neden ona özel bir önem verdiğini açıklayabilene denk gelmedim. Günde beş kez bir şey yapmamızı istese bu beşten birini neden ayrıca söylesin? Mantıklı değil. Önceki bölümde alıntılamadığım, Muhammed Peygamber’in çalışma düzenine doğrudan gönderme yapan şu ayete bakalım:

25:4-5 *Nankörlük edenler şöyle dediler: “Başka bir toplumun da yardımıyla onun uydurduğu bir yalandan başka bir şey değil bu!” Böylece haksızlık yaptılar ve iftira ettiler. Bir de şöyle dediler: “Onun yazdırdığı, sabah-akşam kendisine okunan öncekilerin söylenceleridir!”*

Örtücüler de Peygamber’in sabah ve akşam Kuran çalıştığını biliyor olmalılar ki böyle iftira etsinler. *Salâtın* zamanları konusundaki en büyük dayanağım “sabah *salâtı*” ve “akşam *salâtı*” olarak oturumları adlarıyla andığı ayet:

24:58 *...Sabah namazından önce, öğle zamanı giysilerinizi çıkardığınızda ve akşam namazından sonra; bunlar korunmasız olabileceğiniz üç zamandır...*

Sonuçta 50:39’un oluşturduğu sorunu çözememekle birlikte terazinin iki kefesine şu olasılıkları koyuyorum:

- a) Ondan fazla yerde sabah ve akşam zamanları belli bir görev için anılıyor. İki yerde bu zamanların dışına çıkılıyor görünüyor.
- b) İki ayetin verileriyle, desteği zayıf bir yorumla günde beş zaman buluyoruz. Ama on, on beş ayette her nedense yalnızca iki zamanın üstünde duruluyor. Sanki bunlar daha önemliymiş gibi?

Bu durumda kesin yargıda bulunmayı ertelemekle birlikte birinci seçeneği daha olası görüyorum. Her ne kadar başından beri akşam Kuran okuması yapma alışkanlığı edinmemiş biri olsam da günde iki kez Kuran çalışması gerektiğini düşünüyorum. “Beşten ikiye indirme” gibi bir durumun kesinlikle söz konusu olmadığı açıktır. Sıfırdan ikiye çıkarıyoruz. Eline Kuran almayan kişilerin günde iki kez Kuran çalışmaya başlamaları önemli bir şeydir. Deneyen çok iyi biliyor ki günde beş kez namaz kılmaktan kat kat ağır ve insanın sabrını sınavan bir görevdir. Elimde düzenli derslerin zamanlarının hiç önerilmediği bir Kuran bile olsaydı *salât*ın bundan başka bir şey olduğunu çıkarsamayacaktım. Her şeyden öte önemli olan amaçtır. Zamanları konusunda bütünüyle yanılısak bile bizi o amaca götürecek olan Kuran dersleri kutludur. Amacı unutup da başörtüsü, ezan, cami gibi biçimlerde kaybolan zihinlerin arınabilmesi olanaklı değildir.

Salâtı namaz olarak anlamakta diretenler önce Kuran’da bulunmayan bir sayısallığı salata yakıştırırlar. Sonra bu sayısallığı Kuran’da ararlar. Bulamayınca ya Kuran’ın eksik olduğuna karar verir ve onu hadisle, Sünnet’le, Tevrat’la tamamlamaya kalkarlar ya da ayetleri zorlayarak bir sayı çıkarmaya çalışırlar. Sayısallık da tıpkı salata yakıştırılan değişmez biçim gibidir. Önce varsayılır, sonra Kuran’da aranır. Bu yaklaşımla örneğin salatla sık sık yan yana anılan *zekatın* veya *sabrın* sayılarını niye sormayalım? Günde kaç kez, kaç rekat *zekat*? *Sabrı* ayakta mı kılacağız, oturarak mı?

Salâtı namaz olarak anlamakta diretenler odak noktasını bir türlü Kuran’a getiremezler. Onlar en iyi olasılıkla namaz ve namazdan **ayrı** bir Kuran dersi arasında bölünmek zorundalar (nitekim bölünmüşler). Çünkü Allah’ın onlara Kitap’ta 109 kez “namaz” dediğini düşünüyorlar, buna karşılık Kuran çalışmayı bir programa bağladığını düşünmüyorlar. Zorunlu olarak yolları “namaz zorunlu, Kuran isteğe bağlı” formülüne çıkıyor. Zaten uygulamaları da bu formüle uygun yürüyor. Günde beş kez namaz kılmanın gerekli, “Kuran Kursu”na gitmeyi isteğe bağlı sayarlar. Üstelik o Kuran kursu dedikleri şeyin de yalnızca adı Kuran’dır, içinde Kuran’dan eser yoktur.

Bu yazıda sekiz yüzün üzerinde ayete göndermede bulundum. Bir an için salatın namaz olduğunu varsayarak soralım: Bu yüzlerce ayet namazdan söz ediyorsa, Kuran’ı ne zaman ve nasıl öğreneceğiz? Kuran dersinin gerekliliği, Elçi’nin bunu yoğun olarak yapmış olması ama Kuran’da bu dersi düzenleyen veya bu dersten söz eden tek bir ayetin olmaması makul müdür? Kuran’da Kuran dersinin adı olmayabilir mi? İbrahim’in, Musa’nın, İsa’nın kitapları okuyup öğrettikleri derslerinden, dersin kendisinden söz ediliyor olabilir mi? Sahi, Elçi’nin yoldaşları Kuran’ı ne zaman öğrendiler? Elçi’nin gündüz işi gücü var, buna rağmen işine beş kez ara verip namaz kılıyor ve kıldırıyor. Gece biraz uyuyor, biraz namaz kılıyor. Geriye ne kaldı? Tek mirası olan Kuran’ı hangi ara öğrendi ve öğretti? Ve neden bu denli önemli olan, elçilik görevine denk olan bu dersten sanki bir alt başlıkmişçasına çok az söz ediliyor? Doğru yanıt, bu dersten çokça söz edildiğidir.

Kuran bir kavramı çevire çevire farklı sözcüklerle yeniden açıklıyor ki din bilirkişilerine kulluk etmeyelim (11:1-2). Birileri salt Arapça biliyorlar diye “*salât* şudur” dediğinde onun sağlamasını yapalım. Altı yüz sayfa boyunca aynı şeyleri anlatıp duruyor gibi görünmesinin nedenlerinden biri, aslında anlamın örtülme çabalarına karşı bir tür sigorta içermesi. Yapbozun parçalarından birini bozarsanız bütün parçalar biraz kayıyor ve resim bulanıklaşıyor. *Salât*ın yerine namazı veya “duayı” koyanlar, yaptıkları bir değişikliğe karşılık pek çok ayette çelişki yaratıyorlar; ayrıca pek çok sözcüğün anlamını da değiştirmeleri gerekiyor. Bir yalanı örtmek için daha çok yalan söylemek gerekmesi doğanın yasasıdır. Bu yasa Kuran’ın içinde de işliyor. Nitekim Kuran’ı etki altında kalmadan kendi aklıyla en azından bir kez okumayı deneyenlerin, zerre kadar Arapça bilmemelerine karşın birkaç çeviri hatasını sezmeleri gayet olanaklıdır.

Bu okuduğunuz, bütünlenmiş bir çabanın sonuç raporu değildir. Sürmekte olan bir çalışmanın ara raporudur. Pek çok kişinin kendi aklıyla, temiz akılla Kuran’ı anlama çabası içine giriyor ve girecek olması beni bu çalışmayı bitirmeden yazmaya itti. Belki de hiç bitiremeyeceğim ve birileri benim bıraktığım yerden alıp tamamlayacak. Bir parça ışık bulan herkes onu kardeşleriyle paylaşmalı.

Bu çalışmaya Allah’ın izniyle dalacak veya yalnızca çevirilerden Kuran’ı okumayı sürdürecekteler olanlar... Buradaki Arapça sözcüklerden başınız döndüyse bu sizi yıldırmasın. Bunu böyle anlatmak zorunda olmamın sorumlusu ben değilim. Unutulmuş, hatta kasıtlı olarak üstü örtülmüş anlamlara ulaşmaya çalışıyoruz. Kütüphanede yıllardır yerinden oynamamış kitapları keşfetmek isteyen kişi toz içinde kalmaktan yakınmaz. *Salât* sözcüğüne doğrudan bir Türkçe karşılık bulamamış olmam sizi yıldırmasın. Bu işler adım adım başırlır. Birileri bizim bıraktığımız yerden alır, tamamlar.

Kitabı öğrenmek /aşlamak /hatırlatmak ve uygulamak olarak, normalde iki ayrı biçimde ifade etmeyi tercih edeceğimiz sürecin neden tek sözcükle anlatıldığı sorusuna yanıt vermeye çalışayım.

1) Kuran’da pek çok eylemin adlandırılması amaçlılığa göre. *Zikir*, *sadaka*, *zekat* örneklerinde olduğu gibi. *Zikir* için Türkçede anma karşılığı aslında çok uygun düşüyor çünkü anmak eylemi aynı *zikir* gibi iyi anlama gelir: Akla getirmek ve söylemek. “Anamı andım.” “Anamı aklıma getirdim” anlamına da gelir, “ondan söz ettim” anlamına da.

2) Kuran’ın Türkçe indiğini düşünelim. Allaha söz vermek, Allah’ın söz vermesi, söz dinlemek ve söz dinlemek olarak dört ayrı kavramın nasıl aynı sözcüklerden oluştuğuna dikkat edin. Görünen anlamıyla “söz dinlemek”, yani okunanı, açıklanan Kitap’ı dinlemek. Bir de ayrıca deyim anlamıyla “söz dinlemek”, yani öğüdü tutmak. Türkçedeki bu ilginç durumun bir benzeri Arapçada da olabilir.

*Salât*ın hem törensel uygulama hem de yasayı uygulamak olduğunu söylemek tutarsız bir kolaycılık oluyor. Birbiriyle ilgisiz iki kavram ortaya çıkıyor. Gördüğümüz üzere sözcüğe farklı anlamlar vermek zorunda kaldığımız yerlerde bile doğrudan, şeffaf bir anlam ilintisi var.

İçinde “*es salât*” sözcüğünün geçtiği pek çok ayeti inceledik ve *salât*ın Kitap ile doğrudan ilgili olduğunu gördük. Bu saptamanın ışığında aşağıdaki ayeti nasıl değerlendireceğiz:

25:30 Elçi şöyle der: “Ey Efendim! Aslında benim toplumum bu Kuran’ı terk edilmiş olarak bıraktı!”

Hiçbir şey bilemiyorsak bile şunu itiraf etmemiz gerekiyor: Demek ki bin dört yüz yıldır aynı şekilde *salât* ayakta tutulmuyormuş! Bin dört yüz yıldır “namaz kılındığı”, üstelik böyle kılındığı öne sürülüyor. Bu ciddi bir tarihsel dayanakla desteklenen bir iddia değildir. Hatta pek sevdikleri hadis kitaplarında bu iddiayla çelişecek öyküler var; bir başka yazıda göstereceğim.